

**T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI**

**AVRUPA BİRLİĞİ ENTEGRASYON SÜRECİNDE KUZAY
MAKEDONYA CUMHURİYETİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Rejhan GJUL

701016011

BURSA – 2019

**T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI**

**AVRUPA BİRLİĞİ ENTEGRASYON SÜRECİNDE KUZAY
MAKEDONYA CUMHURİYETİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Rejhan GJUL

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Kader ÖZLEM**

BURSA – 2019

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı'nda 701016011 numaralı Rejhan Gjul'un hazırladığı "Avrupa Birliği Entegrasyon Sürecinde Kuzey Makedonya Cumhuriyeti" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 16/ 09 / 2019 günü 10:00 – 11:00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının başarılı olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

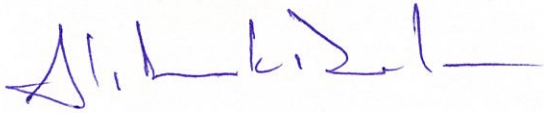
Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)

Dr. Öğr. Üyesi Kader ÖZLEM
Bursa Uludağ Üniversitesi
İİBF Uluslararası İlişkiler
Bölümü

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Ali Burak
DARICILI
Bursa Teknik Üniversitesi
İTBF Uluslararası İlişkiler
Bölümü

Üye

Prof. Dr. Barış ÖZDAL
Bursa Uludağ Üniversitesi
İİBF Uluslararası İlişkiler
Bölümü

16.09.2019

Yemin Metni

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Avrupa Birliği Entegrasyon Sürecinde Kuzey Makedonya Cumhuriyeti” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntılarının kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza
16.08.2019

Adı Soyadı: Rejhan GJUL

Öğrenci No: 701016011

Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

Dalı:

Programı: Uluslararası İlişkiler

Statüsü: Yüksek Lisans

**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU**

**BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 28/08/2019

Tez Başlığı / Konusu: AVRUPA BİRLİĞİ ENTEGRASYON SÜRECİNDE KUZEY MAKEDONYA CUMHURİYETİ

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 130.... sayfalık kısmına ilişkin, 28./08/2019 tarihinde şahsım tarafından Turnitin..... adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 14.. 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

Kaynakça hariç

Alıntılar hariç/dahil

5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Rejhan GJUL
Öğrenci No: 701016011
Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler
Programı: Uluslararası İlişkiler
Statüsü: Y.Lisans Doktora

Danışman
(Adı, Soyad, Tarih)
Dr. Öğr. Üyesi Kader ÖZLEM

* Turnitin programına Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane web sayfasından ulaşılabilir.

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Rejhan GJUL
Üniversite : Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Uluslararası İlişkiler
Bilim Dalı : Uluslararası İlişkiler
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : X + 129
Mezuniyet Tarihi : 16 / 09 / 2019
Tez Danışman(lar)ı : Dr. Öğr. Üyesi Kader ÖZLEM

AVRUPA BİRLİĞİ ENTEGRASYON SÜRECİNDE KUZHEY MAKEDONYA CUMHURİYETİ

Sırbistan, Karadağ, Arnavutluk, Bosna-Hersek, Kosova ve Kuzey Makedonya'dan oluşmakta olan Batı Balkan Bölgesi, AB'nin genişleme sürecinde ilk adım olarak üyelik sürecinin tamamlanmasını istediği bölgelerden biridir. Bu coğrafyada yer alan devletlerden biri olan Kuzey Makedonya'nın Avrupa Birliği üyeliğinde beş aday devletten (Türkiye, Karadağ, İzlanda, Sırbistan) birisi olarak 2004'te üyelik başvurusunda bulunduğu bilinmektedir. 2005'te AB Konseyi tarafından garanti edilen Kuzey Makedonya'nın adaylık statüsü günümüze değin farklı ekonomik ortaklıklar ve vize muafiyetiyle sürdürülmüştür.

Entegrasyon sürecinde AB-Kuzey Makedonya ilişkilerinde tam üyelik aşamasında Kuzey Makedonya'nın dış politika sorunları, AB ilerleme raporlarına uyum gibi meseleler gerçekleştirilmesi beklenen reformlar arasındadır. Hiç şüphesiz AB'nin Sosyal İnşacı politikası Kuzey Makedonya'nın siyasal ve hukuksal reform hareketlerinin hayata geçirilmesinde etkili bir itici güç mahiyetindedir. Bu bağlamda yakın dönemde Kuzey Makedonya'nın üyeliğinin önündeki temel etken olan Yunanistan ile yaşadığı isim anlaşmazlığı sorunu ortadan kalkmıştır. Bu durum Kuzey Makedonya'nın, Avrupa Birliği Entegrasyon Sürecinde önemli mesafeler kat ettiğinin kanıtıdır.

Üç bölümden oluşan çalışmamızda AB'ye entegrasyon sürecinde Kuzey Makedonya'nın AB üyeliği süreci Sosyal İnşacı yaklaşım açısından ele alınmıştır. Bu çerçevede AB üyelik kriterleri ve Kuzey Makedonya'nın AB üyeliğinde gerçekleştirmesi gereken reformların neler olduğuna değinilmiştir.

Çalışmamızda Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nin AB'ye kabulünün AB reformlarıyla birlikte gerçekleşebileceği görülmüştür. Diğer Balkan devletleriyle yaşanan sosyo-kültürel ve etnik meselelerin çözüme kavuşturulması da bir diğer unsurdur.

Anahtar Kelimeler: AB, Batı Balkan Devletleri, Kuzey Makedonya Cumhuriyeti, Sosyal İnşacılık.

ABSTRACT

Name and Surname : Rejhan GJUL
University : Bursa Uludag University
Institution : Social Science Institution
Field : International Relations
Branch : International Relations
Degree Awarded : Master
Page Number : X + 130
Degree Date : 16 / 09 / 2019
Supervisor (s) : Dr. Öğr. Üyesi Kader ÖZLEM

REPUBLIC OF NORTHERN MACEDONIA IN THE INTEGRATION PROCESS OF THE EUROPEAN UNION

The Western Balkans Region, which consists of Serbia, Montenegro, Albania, Bosnia and Herzegovina, Kosovo and Northern Macedonia, is one of the regions that the EU wants to complete the membership process as a first step in the enlargement phase. It is known that Northern Macedonia, one of the states in this geography, applied for membership in 2004 as one of the five candidate states (Turkey, Serbia, Montenegro, Iceland) of European Union membership. The Candidate Status of Northern Macedonia, guaranteed by the EU Council in 2005, has been maintained to date with different economic partnerships and visa exemptions.

In the entegration process, Northern Macedonia's foreign policy problems at the stage of full membership in Northern Macedonia relations and compliance with EU progress reports are among the targets to be achieved. Undoubtedly, the social constructivist policy of the EU is an effective driving force in the implementation of political and legal reform movements of Northern Macedonia. In this context, the name dispute with Greece, which is the main reason preventing Northern Macedonia's accession recently, has disappeared. This is proof that Northern Macedonia has made significant progress in the European Union Integration Process.

In our three-part study, Northern Macedonia's EU membership process has been discussed in terms of social constructivist approach in the EU integration process. It covered the EU membership criteria and what reforms Northern Macedonia should implement in its EU membership.

In our study, it was seen that the acceptance of the Republic of Northern Macedonia to the EU can only be realized with the EU reforms which include social constructivist approach. The resolution of socio-cultural and ethnic issues with other Balkan states is another factor.

Key words: EU, Balkan Countries, Republic of North Macedonia, social Constructionism.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	iv
YEMİN METNİ	iii
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YAPISAL ENTEGRASYON KURAMLARI VE SOSYAL İNŞACILIK BAĞLAMINDA AB’NİN İNŞASI

1.1. SOSYAL İNŞACI YAKLAŞIM (KONSTRÜKTİVİZM)	12
1.2. SOSYAL İNŞACI YAKLAŞIM TÜRLERİ.....	23
1.3. SOSYAL İNŞACILIK VE AB GENİŞLEMESİ	266
1.4. AB’NİN BALKANLAR GENİŞLEMESİNİN KUZEY MAKEDONYA ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN SOSYAL İNŞACI YAKLAŞIMI İLE ANALİZİ	35

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ-KUZEY MAKEDONYA CUMHURİYETİ İLİŞKİLERİNİN DİNAMİKLERİ

2.1. KUZEY MAKEDONYA CUMHURİYETİ’NİN KISA TARİHİ VE AB SÜRECİ.....	40
2.1.1. Kuzey Makedonya Kısa Tarihi	42
2.1.2. Kuzey Makedonya-AB İlişkileri.....	46
2.1.2.1. Kuzey Makedonya Cumhuriyeti-AB Süreci	47
2.1.2.1.1. Bağımsızlığın İlk 10 Yılında Kuzey Makedonya-AB ilişkileri ...	47
2.1.2.1.2. Ohri Çerçeve Anlaşması ve AB’nin Görüşü.....	50

2.1.2.1.3. Ohri Çerçeve Anlaşması'ndan Sonra Kuzey Makedonya-AB İlişkileri	55
2.2. AB ÜYELİĞİ YOLUNDA KUZEY MAKEDONYA CUMHURİYETİ'NİN ENGELLERİ	56
2.2.1. Sınırlarıyla İlgili Engelleri	57
2.2.2. Organize Suçlarla İlgili Engeller	57
2.2.3. Arnavutlar Açısından Etnik Engeller	58
2.2.4. Anayasal İsmi ile Yunanistan'ın Tutumuna İlişkin Engeller	60
2.2.4.1. Dil Uyuşmazlığına İlişkin Engeller	63
2.2.4.2. Geçici Anlaşma ve Uluslararası Adalet Divanı Kararı	64
2.2.4.3. Kuzey Makedonya-AB İlişkilerinde Son Dönem Gelişmeleri	65
2.2.4.3.1. 2014 Siyasi Kriz ve Przino Anlaşması	68
2.2.4.3.2. 2016 Hükümet Değişimin Kuzey Makedonya-AB ilişkilerine Etkileri	71
2.3. KUZEY MAKEDONYA'DA AB'YE İLİŞKİN KURUMSAL YAPILANMA	73
2.3.1. Hükümet Bünyesindeki Kurumlar	73
2.3.1.1. Dış İşleri Bakanlığı	74
2.3.1.2. Avrupa Entegrasyon Çalışma Komitesi	75
2.3.1.3. Avrupa Birliği İşlerinden Sorumlu Sekreterlik	75
2.4. PARLAMENTO DÜZEYİNDEKİ KURUM OLUŞUMLARI	76
2.5. ULUSAL EYLEM PLANI	80

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KUZEY MAKEDONYA CUMHURİYETİ'NİN AB ENTEGRASYON SÜRECİNE ETKİSİ: ZORLAŞAN ÜYELİK KRİTERLERİ VE AB'NİN BAKIŞ AÇISI

3.1. KUZHEY MAKEDONYA’NIN AB ENTEGRASYON SÜRECİNE ETKİSİ: ZORLAŞAN ÜYELİK KRİTERLERİ	84
3.1.1. Maastricht Antlaşması ve Zorlaşan Üyelik Kriterleri.....	84
3.1.1.1. Maastricht Antlaşması Yakınlaşma Kriterleri.....	87
3.1.1.2. Madrid Zirvesi Kararları	89
3.1.1.3. Yaptırımlar	89
3.1.2. Amsterdam Antlaşması ve Zorlaşan Üyelik Kriterleri	91
3.1.3. Nice Antlaşması.....	94
3.1.4. Lizbon Antlaşması ve Zorlaşan Üyelik Kriterleri.....	95
3.2. KUZHEY MAKEDONYA’NIN AB ÜYELİĞİNİ ZORLAŞTIRAN SEBEPLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ	98
3.2.1. Ortaklık Antlaşmaları	98
3.2.1.1. Yunanistan İle Yaşanan İsim Anlaşmazlığı.....	101
3.2.1.2. Prespa Anlaşması ve İsim Sorununun Çözümü	104
3.2.2. Etnik Problemler	105
3.2.3. İşsizlik Sorunu	106
SONUÇ.....	10809
KAYNAKLAR	1111
EKLER.....	128

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
age	: adı geçen eser
agm	: adı geçen makale
agt	: adı geçen tez
AT	: Avrupa Topluluğu
ATAD	: Avrupa Toplulukları Adalet Divanı
BM	: Birleşmiş Milletler
çev.	: Çeviren
EES	: Avrupa Ekonomik Alanı
EFTA	: Avrupa Serbest Ticaret Birliği
EU PROXIMA	: Proxima Operasyonu
EURATOM	: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
İİBF	: İktisadi ve İdari Bilimler Fakóltesi
İOA	: İstikrar ve Ortaklık Antlaşması
İOS	: İstikrar ve Ortaklık Sözleşmesi
LAFTA	: Latin ABD Serbest Ticaret Birliği ve Latin ABD Bütünleşme Topluluğu
MDA	: Merkezi ve Doğu Avrupa
OÇA	: Ohri Çerçeve Anlaşması
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
TTK	: Türk Tarih Kurumu
UAD	: Uluslararası Adalet Divanı
UÇK	: Kosova Kurtuluş Ordusu
UNMIK	: BM Kosova Misyon ve Kosova Güçleri
s.	: sayfa

GİRİŞ

Avrupa tarihinin en belirgin özelliklerinden biri siyasal açıdan parçalanmış bir yapıya sahip olmasıdır. Yüzyıllar boyunca sayısız entelektüel tarafından bu karmaşık mozaığe bir düzen ve birlik getirmenin yolları aranmış ve hayali kurulmuştur. Avrupa’da birliğin gerçekleştirilmesi için teorik ve pratik anlamda bir dizi girişim olmuştur. Nitekim İkinci Dünya Savaşı, bu fikirlerin gerçekleşmesinde önemli rol oynamış ve Birliğin kurulma hayalinin somut adımları ilk olarak bu savaşın yıkıntıları ortasından çıkmıştır. Avrupa Birliği(AB)¹’nin kuruluşundaki temel amaç, Avrupa kıtasının siyasi parçalanmışlığına sebep olan savaşların önlenmesi, siyasi istikrarsızlığın önüne geçilmesi ve tahrip olmuş Avrupa ekonomilerinin yeniden yapılandırılmasıdır. Siyasi amaç, savaşa neden olan Almanya’nın kontrol altına alınmasıyla Fransız-Alman uzlaşımın sağlanması ve Sovyetler Birliği’nin Batıya doğru yayılmasının engellenmesi, ekonomik amaç ise Marshall Planı adı altında Avrupa’ya akan sermayenin ABD Birleşik Devletleri’ne (ABD) bağımlı kalınmadan Avrupa menşeli yeni bir sermaye piyasasının oluşturulmasıdır. Kısacası kıta Avrupası’ndaki devletler, ayrı ayrı erişmeleri mümkün görünmeyen iktisadi hedeflerini, potansiyellerini kolektif bir çatı altında bir araya getirerek kısmi ve fonksiyonel bütünleşmeyi adım adım gerçekleştirip etkin ve kısa süreli bir iktisadi kalkınma vasıtasıyla savaşın çok boyutlu etkilerinden kısa zamanda kurtulmak istemişlerdir.

Bu doğrultuda teşkil edilen birlik yapısının temelleri 09 Mayıs 1950 tarihinde Fransa Dışişleri Bakanı olan Robert Schuman’ın yayınladığı deklarasyonla atılmış ve Jean Monnet’le beraber hazırladıkları bu bildirin içinde R. Schuman, Fransız ve Almanlara ait çelik ve kömür üretiminin tamamının, tesis edilecek bir Birliğin emri altına verilmesini ve diğer devletlerinde istekleri dahilinde buna katılım

¹ AB, 7.2.1992 tarihinde imzalanan ve 1.11.1993 tarihi itibarıyla uygulanan Kurucu Antlaşma (Maastricht Antlaşması) ile tesis edilmiştir. AB, üye devletler arasında dayanışmayı sağlayarak ilişkileri bütünleştirme görevine sahiptir. Bu görev bağlamında, Kurucu Antlaşması’nın ilkeleri itibarıyla üç temel; 1-Avrupa Toplulukları, 2-Ortak Dış Politika Güvenlik ve Savunma, 3- Adalet ve İçişleri üzerine dayanan bir yapı şeklinde adlandırılan AB, amaç ve hedeflerin, gerçekleştirilmesi amacıyla Avrupa Topluluklarının kurumsal yapılarından istifade etmektedir. Lizbon Antlaşması’nın yürürlüğe girmesi ile bu üç boyutlu yapı mülga edilmiş ve hukuki kişiliği haiz AB oluşturulmuştur. (Barış Özdal; Mehmet Genç, *Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası’nın Türkiye-AB İlişkilerine Etkileri*, Aktüel Yayınları, Bursa 2005, s. XV.) Bu çalışmada AB’nin dış ilişkilerine atıf yapılarak inceleme konusu olan AB’ye bir bütün olarak bakılması gerektiğinden AB terimi kullanılacaktır.

sağlayabileceklerini ifade eden bir plan ileri sürmüştür. Başka bir deyişle, bu öneri o dönem savaş sanayisinin iki temel maddesi olan kömür ve çeliğin üretim veya kullanım hususlarının ulusal otoritenin elinden alınıp uluslararası bir kurumda toplanmasını öngörmektedir. Böyle bir yapının oluşturulması sayesinde hem Avrupa'nın İkinci Dünya Savaşı sonrası yıkık ekonomisi yeniden yapılandırılacak hem de sanayi maddelerinin kontrol altına alınması ile antlaşmaya taraf olan devletler, ileride savaş endüstrisini karşılıklı geliştirme imkanını ve savaşma olanağını elde edemeyeceklerdir. Bu bağlamda, Fransa'nın çağrısını Federal Almanya, Belçika, İtalya, Hollanda ve Lüksemburg olumlu şekilde cevaplamışlardır. Belirtilen 6 devlet arasında 1951 tarihli Paris Antlaşmasıyla Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu² (AKÇT) kurulmuştur. Bu yapılanma 1957 yılında imzalanan Roma Antlaşması'yla Avrupa Ekonomik Topluluğu³ (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) ile genişletilmiştir. Birliktelik kurulduğu yıllardan itibaren klasik uluslararası örgütlerden farklılık göstermiştir. Bunun nedeni üye devletlere ait bazı yetkilerin oluşturulan ortak kurumlara (ulus-üstü) verilmiş olmasıdır. Zamanla salt bir gümrük ve ekonomik birlik olmanın ötesinde olan konular da ortak kurumların yetkisi dahiline alınmıştır. Bu süreç düz bir ilerleme içermemektedir. Her yeni antlaşma beraberinde ortak kurumların yetki ve sorumluluk alanlarının artmasını sağlamıştır. Dolayısıyla her yeni gelişim ve genişleme beraberinde derinleşmeyi de getirmektedir.

Uluslararası konjonktürdeki değişikliklerle birlikte AB'nin var olma ve işleyiş felsefesinde de değişiklikler olmuştur. Ekonomik birlikteliğin yanı sıra (parasal birlik hayata geçirilen son aşama) özellikle Doğu Bloğu'nun yıkılmasından sonra Avrupa bütünlüşmesi siyasi, kültürel, sosyal bir uygarlık projesi olarak tanımlanmaktadır. Böyle bir birliktelik, üye olmayan devletler açısından cazibe merkezi olmuştur. Altı üye devletle başlayan süreç değişik tarihlerde yeni üyelerin katılımıyla 2019 yılı itibarıyla 28 üyeli bir yapıya ulaşmıştır.

² AKÇT, üye devletler tarafından elli yıllık süre için 23.07.1952 tarihinde yürürlüğe girmiş ve elli yıllık sürenin dolmasını takiben 23 Temmuz 2002 tarihinde sonlanmıştır. Kamuran Reçber, *AB Kurumlar Hukuku ve Temel Metinleri*, Alfa Aktüel Yayınları, Bursa 2010, s. 19.

³ 25.03.1957'de taraf ülkelerin imzaladıkları ve 1.1.1958'de yürürlüğe giren Roma Antlaşması'yla tesis edilen AET'nin adı, 01/11/1993'te yürürlüğe giren AB Kurucu Antlaşması (Maastricht Antlaşması)'nın GMD'si ile AT şeklinde değişikliğe uğramıştır (Bkz. Reçber, age, s. 29.) Dolayısıyla burada bu tarih öncesine vurgu yapıldığından AET olarak anılmıştır.

AB öncelikle Avrupa'nın hem ekonomik hem de siyasi istikrarını oluşturmak üzere bir birlik kurmuş ve ilk olarak kendi yapısına en çok benzeyen güçlü ekonomileri ve stratejik açıdan önem arz eden İngiltere, Danimarka, İrlanda gibi devletleri 1973 yılında bünyesine katarak genişleme sürecini gerçekleştirmiştir. İlerleyen zamanlarda, Yunanistan (1981), İspanya (1986) ve Portekiz (1986) gibi İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde demokrasilerin zaman zaman kesintiye uğramış olan devletleri bünyesine katıp bu devletlerin dönüşümlerine yardımcı olmuştur. Bu genişlemeyi, Kuzey ve Batı Avrupa'nın refah toplumlarını daha geniş bir pazara entegre etmek amacıyla Avusturya, Finlandiya ve İsveç takip etmiştir. Akabinde değişen konjoktüre mecburi bir gelişme olarak eski komünist Doğu Bloğu devletleri birliğe katılmıştır (Estonya, Çek Cumhuriyeti, Güney Kıbrıs Rum Kesimi, Litvanya, Letonya, Polonya, Malta, Macaristan, Slovenya, Slovakya). AB'nin en son genişlemesi 2007'de Bulgaristan ile Romanya'nın üyeliği ve ardından 2013 yılında da Hırvatistan'ın üyeliği gerçekleşmiştir. AB bu tarihten itibaren diğer Balkan devletlerinin üye olma süreçlerini tamamlamaları için gereken asgari şartları yerine getirebilmeleri adına destekte bulunmuştur. Bölge devletlerinin yeniden yapılanmaları ve Batı değerlerini oluşturmaları açısından bu destek son derece önem taşımaktadır. AB'nin yakınında bulunan bu bölgede yaşanan gelişmeler AB'ye oldukça yakından ilgilendirmektedir. AB'nin üyelik sürecinde bulunan bu ülkelerin değişimi Avrupa entegrasyon kuramları irdelenerek çok rahat bir şekilde görülebilir.

Üç bölümden oluşan çalışmamızın amacı, Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nin AB'ye kabul sürecinin Sosyal İnşacı yaklaşım bakış açısıyla ve AB reformlarıyla birlikte ortaya konulmasıdır. Bu amaçtan hareketle Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nin, uluslararası arenada yerini egemen bir devlet olarak aldığı 1991'den itibaren Avrupa'nın bir parçası olmayı seçtiği, dış politika enstrümanlarını bu yönde kullanma yoluna gittiği ve bütünleşmenin içinde yer almak istediği görülmektedir. Bu süreçte Kuzey Makedonya'nın komşu Balkan devletleriyle yaşadığı sosyo-kültürel ve etnik meselelerin çözüme kavuşturulması da bir diğer konu başlığıdır.

Çalışmanın sorunsalı olarak ortaya çıkan hususlar ise şunlardır: Kuzey Makedonya Cumhuriyeti ile AB ilişkilerinin başlangıcı hangi döneme dayanır?

Kuzey Makedonya tarihsel süre zarfında AB üyelik hedefinde nasıl bir gelişim göstermiştir?

Çalışmamızın hipotezleri ise şunlardır:

- Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nin AB'ye üyelik süreci Sosyal İnşacı paradigma üzerinden sürdürülmektedir.
- Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nin siyasi ve ekonomik yapısı itibarıyla AB bütünleşmesine olumlu katkılarda bulunması gerekmektedir.
- Yunanistan ile yaşanan isim anlaşmazlığı probleminin çözüme kavuşması Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nin AB'ye üyeliği sürecinde olumlu etki yaratmıştır.
- Kuzey Makedonya Cumhuriyeti, entegrasyon sürecini AB'nin Sosyal İnşacı paradigması doğrultusunda sürdürdüğü takdirde AB üyeliği yakın zamanda gerçekleşecektir.

Çalışmamızın ilk bölümünde Kuzey Makedonya'nın AB'ye üyelik sürecinin teorik altyapısı Sosyal İnşacılık teorisinin ele alınmasıyla temellendirilmiştir. Birinci bölüm, Avrupa entegrasyonunun tarihsel oluşumunu ve genişleme politikasının nasıl geliştiğini, hangi evrelerden geçtiğini anlamamız açısından önem arz etmektedir. Zira Birliğin kuruluş ve genişleme politikasını hem sorgulayan hem de yapılandırılmasına yardımcı olan Sosyal İnşacı kuramın Avrupa entegrasyon kuramsal yaklaşımları noktasında AB genişlemesi sürecinin açıklanabilmesine atıfta bulunabilecek referans özelliklerine sahip olup olmadıkları, açıklanmaya çalışılacaktır. Bu süreçlerde, rasyonel seçimlerin belirleyici etki gösterdiği kuramsal yaklaşımlardan başlayıp Sosyal İnşacılık çatısı altında tamamlanan tartışmalara yer verilmiştir.

Bu doğrultuda bu bölümün bir alt kısmında ise çalışmanın konusunu oluşturan Batı Balkan devletleri ile AB ilişkilerinin neden ve sonuç boyutları Kuzey Makedonya Cumhuriyeti üzerinden İnşacı paradigmanın temel kavramları kullanılarak analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu noktada Sosyal İnşacı paradigmanın, diğer paradigmalara kıyasla farklı ontolojik önermelere sahip olması yönüyle ön plana çıktığı görülmektedir. Nitekim Sosyal İnşacılığın Realizm ve Liberalizm ile birlikte Uluslararası İlişkiler disiplininde öne çıkan üç kuramdan biri olduğu da kabul

edilmektedir. Ayrıca Sosyal İnşacılık'ta birbirine etki eden süreçlerin belirleyiciliği de önem arz etmektedir. Sosyal İnşacılık yaklaşımı devlet kimliğinin ve devlet davranışının inşası sürecinde etkili olan iç etmenlerin niteliklerini, kültürünü ve politikalarını içermeyi de öngören bir yaklaşımdır. Bu noktada, ulusal kimlik inşa sürecinde yalnızca diğer devletlerle ilişkiler değil alt kimliklerle ilişkiler de Sosyal İnşacılığın analiz ettiği hususlar arasındadır.⁴

Burada ilk göze çarpan şey, Balkan coğrafyasında tarihten gelen bir siyasi parçalanmışlığın, ortak kültür ve çıkarlara sahip olmalarına rağmen birbirlerini “ötekileştirme” faaliyetinin varlığıdır. Nitekim geçmişte, coğrafyanın kendisinin bir etno-kültürel mozaik olma özelliğinden kaynaklanan bir takım çatışmaların yaşandığı ve birçok entelektüelin aksini savunmasına karşın bu bölgelerde halen etnik yapılı çatışmaların gerçekleşme olasılıklarının sürdüğü görülebilir. Bu devletlerin sınırları tarih boyunca sayısız değişime uğradığından birçok dış gücün himayesi altında kalmış, dolayısıyla içerisinde pek çok kültürü, dini ve etnik grup barındırmıştır. Her şeyden önemlisi bu etnisiteler sınırların sürekli değişmesi ile kendi istekleri dışındaki bölgelerde kalmak zorunda bırakılmışlardır. Bu duruma bir de zayıf ekonomi, yatırım eksikliği, düşük istihdam, işsizlik, yolsuzluk, ağır işleyen bürokrasi gibi sorunlar eklenmiştir. Bu koşullara maruz bırakılan bir toplumda ise ilerlemeden ziyade gerileme, işbirliğinden ziyade çatışma ve “genç beyin göçü” gibi durumlarla sıkça karşılaşılabilir. Örneğin Kuzey Makedonya’da 2013 bütçe oylamasında, muhalefet ve iktidar parti arasındaki anlaşmazlık muhalefet partinin protestosu ile sonuçlanıp devam ederken, sokaklarda etnik eksenli gerginlikler yaşanmıştır. Dolayısıyla bu devletlerde gerginliklerin çatışmaya dönüşme ihtimali tamamen ortadan kalkmamış, sadece impulsif niteliğini yitirmiştir.

Bu bölümde ayrıca, AB'nin Balkanlar üzerinde kural koyucu aktörlük potansiyeline referansla Balkanlar'ın içeriği, nitelikleri ve potansiyeline odaklanarak Kuzey Makedonya'nın sürece ve bu süreçte Kuzey Makedonya'ya olan katkıları değerlendirilmiştir. Bilindiği üzere AB sahip olduğu değerler vasıtasıyla dönüştürücü bir güce sahiptir. Diğer bölge devletleri gibi Kuzey Makedonya Cumhuriyeti de bu

⁴ Jülide Karakoç, “Konstrüktivizmde Dış Politika ve Etnik Kimlikler”, *9 Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi*, C. 28, S. 2, Y. 2013, s. 132, 142, 144.

değerleri benimseme yolunda adımlar atarak aslında kendi çıkarlarının peşine düşmüştür. Nitekim bu durum iki yönlü bir süreci yansıtmaktadır. Bir yanda değerlerin yayılması ile korunan çıkarlar, diğer tarafta değerlerin kabulü ile örtüşen çıkarlar söz konusudur. Bu doğrultuda AB-Kuzey Makedonya ilişkileri Avrupa entegrasyon kuramlarından Sosyal İnşacılığın ana varsayımları ile örtüşen nitelik taşımaktadır.

İkinci bölümde AB-Kuzey Makedonya Cumhuriyeti ilişkilerine yer verilmiştir. Kuzey Makedonya Cumhuriyeti örneği üzerinden AB'nin Balkanlar politikası incelenmiş ve AB değerlerinin ne derecede içselleştirdiği üzerinde durulmuştur. İlk kısımda, Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nin uluslararası arenada egemen devlet olarak yerini aldığı 1991 yılı ile bir iç savaş eşiğine geldiği 2001 yılı arasındaki dönemde AB ile ilişkileri incelenecektir. Bölümün diğer kısmında ise 2001 yılındaki Ohri Çerçeve Anlaşması'nın getirdiği yenilikler üzerinde durulup günümüze dek devam eden AB ve Kuzey Makedonya Cumhuriyeti ilişkileri değerlendirilmiştir.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde ise yine Kuzey Makedonya örneği üzerinden Balkanlar'ın, AB entegrasyon sürecine etkileri incelenecektir. Avrupa entegrasyon kuramlarının birbirlerine yaptıkları eleştiriler ve atıflarla değişim, dönüşüm yaşadıkları gibi AB'nin üyeliğe ilişkin şart ve kriterleri de değişim ve dönüşüm göstermektedir. Balkanlar AB açısından önem taşıyan bir bölge olmasına rağmen, sahip olduğu zayıf siyasi ve ekonomik yapı nedeniyle henüz AB üyeliğine hazır değildir.

AB, Balkanlar üzerinde normatif güce sahip olması nedeniyle bu devletler üzerinde Sosyal İnşacı yönüyle dönüştürücü etki yaratmakta ve yeni sorunların-çatışmaların ortaya çıkmasını önlemektedir. Dolayısıyla AB bu devletlere üyelik kapısını açık tutmak durumundadır. Nitekim özellikle son 10-15 yıllık dönemde genişleme yorgunluğu ile ekonomik krizi yaşayan AB, Batı Balkan devletlerini üyeliğe kabul edemeyen bir duruma gelmiştir. Bu anlamda, yukarıda bahsettiğimiz zorunluluktan dolayı AB bu devletlere kendi değerlerini ihraç ederek üyeliğe hazırlamaktadır. Bu devletlerin sorunlu yapıları, AB'ye üyelik kriterlerinin zorlaştırılmasına neden olmaktadır. Başka bir deyişle zorunlu olan ve her iki tarafın

da çıkarına olan bu sürecin derinleşerek ilerleyip üyelik ile sonuçlanması beklenmektedir. Nitekim bizim konumuzu oluşturan Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nin AB'ye kabulü ancak diğer Batı Balkan devletlerinin dönüşümleri gerçekleştiğinde ve onlarla beraber mümkün olacaktır. Bu durum AB'nin raporlarından ve AB yetkilerinin söylemlerinden bu şekilde anlaşılmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

YAPISAL ENTEGRASYON KURAMLARI VE SOSYAL İNŞACILIK BAĞLAMINDA AB'NİN İNŞASI

Uluslararası İlişkiler kuramları üç temel başlıkta açıklanabilir. Bunlardan ilkinin, rasyonel kuramlar oluştururken diğerlerini, reflektivist ve Sosyal İnşacı kuramlar oluşturur. Bu kuramlardan rasyonel ve reflektivist kuramlar AB bütünleşmesini açıklarken, Sosyal İnşacılık bu konuya 1990'larda dahil olmuştur.⁵

ABD'de popülerliği yüksek olan Neo-realizm ve Neo-liberal kurumsalcılık benzeri belli başlı teorilerin Soğuk Savaş sonunda meydana çıkan gelişmeleri açıklamakta yeterli olmadığı anlayışının yaygınlaşmasıyla Uluslararası İlişkiler alanında bu kuramlara göre daha yeni kabul edilebilecek İnşacılık kuram etkili olmuştur. Popüler teoriler tarafından öngörülen devletlerarası ideolojik kamplaşmaların ve Soğuk Savaş döneminin uzun bir süre devam etmesi beklenirken, SSCB'nin dağılması İnşacı teoriye rasyonalizm kuramını eleştirme fırsatı vermiş ve Uluslararası İlişkiler sahnesinde rol almasına olanak tanımıştır. SSCB'nin dağılmasında olduğu gibi uluslararası sisteme ait kurallar insanlarca dizayn edilip sonra da yine insanlar tarafınca değişikliğe uğramıştır. Söz konusu dönemde rasyonel görüşlere eleştiriler yönelten İnşacılık ciddi bir ilgiye mazhar olmuştur.⁶ Dolayısıyla bu süreçte İnşacı yaklaşımların Uluslararası İlişkiler disiplininde öneminin gittikçe arttığını söylemek mümkündür.

Bu döneme gelene kadar Uluslararası İlişkilerde kuramsal olarak genel anlamda rasyonalist şekilde adlandırabilecek yeni realizm/neorealizm ve yeni liberal/neo-liberal yaklaşımlar hakim olmuştur. Bilimselliğe verilen önem, bilhassa 1960 ve sonrasında bu teorilerin kendilerini güncelleme gereksinimlerini ortaya çıkarmış, sonrasında ise; pozitivism ve rasyonalizme yönelimi daha katı hale

⁵ Nilüfer Karacasulu, "Avrupa Entegrasyon Kuramları ve Sosyal İnşacı Yaklaşım", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, C. 3, No. 9, 2007, s. 83

⁶ Nilüfer Karacasulu, "Uluslararası İlişkilerde İnşacılık Yaklaşımları", *Uluslararası Münasebetlerde Post-modern Analizler-1*, der. Tayyar Arı, MKM Yayınları, Bursa, 2012, s. 109.

dönüştürmüştür⁷. Sosyal İnşacılık yaklaşımı bu rasyonalist kuramlara eleştirel yaklaşmıştır.

Avrupa Bütünleşmesi'nin ortaya çıktığı 1950'li yılların akabinde entegrasyonizm, fonksiyonalizm, neo-fonksiyonalizm ve hükümetlerarasıcılık gibi yaklaşımlar, bütünleşme sürecini açıklama çabaları çerçevesinde ortaya atılmıştır. 1990'lı yıllara gelindiğinde, bütünleşme sürecinde genişleme ve derinleşme çabaları ile daha aktif bir dönem yaşanmasıyla halihazırdaki entegrasyon teorilerinin bütünleşme süreçlerini ve geleceğini açıklama hususunda yeterli olmadığı düşüncesiyle yeni teoriler ve yaklaşımlara başvurulmuştur. Başlangıçtaki bütünleşme kuramlarının bakış açılarıyla elitler seviyesinde etkileşim önemsenmiş, bireyler ya da topluluklar tarafından oluşturulan ortak düşüncelerle değerler geri plana atılmıştır. Fakat 1980'li yılların sonlarında, bütünleşmeye ait süreçlerin doğru şekilde anlaşılabilmesi adına devletlerarasındaki rasyonel işbirlikleri, hukuki ve siyasal düzenlemelerle birlikte normlar, kimlik, değişim ve öğrenme süreçleri gibi hususlara da atıfta bulunan yaklaşımlar ağırlık kazanmıştır. Böylelikle, birçok farklı kültür, dil ve de inançtan gelen ulusları bir arada tutabilecek bir Birliğin olasılığı yönündeki yaklaşımlar ön plana çıkmıştır. Bu noktada Avrupa Bütünleşme süreci, devlet sistemlerini ve anayasal birimler üzerinde dönüştürücü bir etki yaratmıştır. Bütünleşme anlayışı da derinleşerek ve genişleyerek zamanla önemli bir değişime uğramış, bu süreç içerisinde aktörlerin kimlikleri ve en nihayetinde ilgileri ve davranışları değişime uğramıştır. Bu dönüşüm, kimliklerin oluşturulması sürecini göz ardı eden öteki yaklaşımlar tarafından önemli düzeyde ihmal edilirken, Sosyal İnşacı bakış açısı buna özel önem vermiştir. Böylelikle, daha önceleri değerlendirilmeyen pek çok husus rasyonel anlayıştan bütünüyle ayrılmaksızın ele alınmaya başlanmıştır. Bununla birlikte değişim, kimlik ve fikirler gibi esas kavramlar da bu süreçlerin izahında ön plana çıkarılmaya başlanmıştır. Uluslararası İlişkilerde, yeni yaklaşımların pratiğe döküldüğü 1980'ler ve sonrasında, değişik kuramsal yaklaşımlar ileri sürülmüştür. Bu yaklaşımlardan birisi olarak yansıtılan ve bir teori olup olmadığı noktasındaki tartışmalar da süregelen 'Sosyal İnşacılık', kendi

⁷ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma Hegemonya İşbirliği*, MKM Yayıncılık, Bursa 2008, s. 163.

içerisindeki farklı bakış açılarına ve bünyesinde olan pek çok değişik yaklaşıma rağmen, Uluslararası İlişkilerde ehemmiyetli bir teori haline gelmiştir.⁸

Sosyal İnşacılık, bu bağlamda Uluslararası İlişkiler disipliniinde daha etkili bir şekilde anlaşılabilir analizi noktasındaki en önemli ve popüler kuramlardan birisi haline gelmiştir. Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde uluslararası örgütler, dış politika, anarşi, kimlik, global sivil toplum benzeri pek çok sahada yapılmış olan çalışmalar, bu yaklaşıma ilişkin atıflarda bulunmayı neredeyse bir gereklilik olarak görmüşlerdir.

Soğuk Savaş döneminin sona ermesinin ardından Avrupa Topluluğu (AT) adı altında bir araya gelen Avrupalı devletlerin, bu topluluğu Birliğe dönüştürme girişimleri görülmektedir. Bu kapsamda 1992 Maastricht Antlaşması'yla birlikte Topluluk Birliğe dönüşürken, AB'nin de değer paylaşım sistemi olduğuna yönelik kimlik inşası göstermiş ve yeni bir aşamaya geçilmiştir. Bu aşama, entegrasyonun ne şekilde, hangi toplumsal ve politik sonuçlarla geliştiği; entegrasyonun ve idarenin ne şekilde olması gerektiği ve nasıl kavramlaştırılabileceği konularını içermektedir. 1980'li yıllara gelinceye kadar Uluslararası İlişkilerde, sosyal bilimciler pozitivist ön planda tutmuşlardır. Bu noktada Pozitivizme ait önemli iki varsayım bulunmaktadır. Bunlardan ilki, bilimin tekliğiyle ilgilidir. Bu çerçevede, bilimsel olan ve bilimsel olmayan dünyada kullanılmakta olan metodolojiler aynıdır. Diğer varsayım, olguların ve değerlerin ayırımının yapılabilir olmasıdır. Bu düşünce doğrultusunda olgular tarafsız olup fen bilimlerinde olduğu gibi davranışsalci yaklaşıma dayanmakta olan kuramlarla sosyal bilimler geliştirilmeye çalışılmıştır. Ancak son yirmi yıldır bu kuramlar da sorgulanır hale gelmiştir. Pozitivizmden sonraki dönemde objektif olan sosyal bilimlerin mevcut olmadığı düşüncesi hakimdir.⁹ Bu noktada XXI. yüzyılda Uluslararası İlişkilere ait kuramlarda önemli üç pozisyon ön plana çıkmıştır. Bunlardan ilki Neo-liberalizm, Neo-realizm ve Marksizmin içerisinde bulunduğu “rasyonel epistemoloji”dir. Diğer pozitivistten sonraki yaklaşımlar şeklinde nitelendirilebilecek post-modernist, normatif, feminist,

⁸ Derya Büyüktanır, “Toplumsal İnşacı Yaklaşım ve Avrupa Bütünleşmesinin Açıklanmasına Katkıları”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, C. 14, No. 2, Y. 2015, s. 2-3.

⁹ Vehbi Bayhan, “Sosyal Bilimlerde “Objektiflik” Efsanesi”, *Mukaddime*, 2016, 7(2), s. 224.

eleştirel kuramları içeren yaklaşımdır. Sonuncusu da rasyonel ve yansıtmacı yaklaşımlar arasında kalmakta olan toplumsal İnşacı/İnşacı kuramlardır.¹⁰

Söz konusu genelleme çok geniş olmakla beraber, bize epistemolojik tartışmalar yapıldığı gerçeğini hatırlatmaktadır. Eleştirel kurama ait çalışmalar 1920'lerde başlamış ancak 1980'lerin ikinci yarısından sonra çalışmalar çoğalmıştır. Bu noktada Andrew Linkater'e ait çalışmalar örnek verilebilir. Linkater'de de görüleceği üzere, Marksistlerde olduğu gibi toplumdaki ekonomik sorunlarla çok ilgilenilmemiş, bunun yerine bürokrasi, kültür, toplumsal konular ve aile yapısının üstünde durulmuştur. Üzerinde en fazla durulan konuya esaretten kurtulma sorunudur. Toplumda değişim ve ilerlemenin esaretten kurtulma sonrası gerçekleşebileceğini savunmuşlardır. Habermas'a ait eleştirel kuram, esaretten kurtulmada diyalog ve haberleşme esasına dayalıdır. Bunun için de radikal demokrasinin uygulanması önerilmiştir. Demokratik sistemlerde katılımın çoğulcu olarak sağlanmasının, katılımdaki toplumsal, ekonomik ve kültürel engellenmelerin önüne geçilmesinin gerekliliği ifade edilmiştir. Bu noktada temel hak ve özgürlükler egemen devlete ait sınırların ötesinde olmalıdır. Yine Linkater de Habermas'tan etkilenecek esaretten sıyrılmayı politik toplumdaki ahlakî sınırların genişletilmesi şeklinde nitelendirmiştir. Bir diğer ifadeyle ahlakî değerler egemen gücün ötesindeki hakim unsur haline getirilmelidir. Eleştirel teorisinin Uluslararası İlişkilerde oluşturacağı yeni vizyonunun hedefi ahlaki evrensellik görüşünün hakim kılınmasıdır. Linkater, AB'ndeki gelişmelerin global siyasette ilerleyici ve esaretten kurtarmaya dönük bir çaba sergilendiğinin bir göstergesi olduğunu belirtir. Ona göre bu durumun temelinde Vestfalya sınırlarının ötesinde ortak değerlerin oluşması yatmaktadır.¹¹

Yukarıda verilen bilgilerden hareketle Avrupa bütünleşmesi sürecinde ön plana çıkan kuramsal yaklaşımlardan biri olan ve AB genişlemesi bağlamında çalışmamızda ele alınacak söz konusu yaklaşım Konstrüktivizm yani Sosyal İnşacılık'tır. Zira diğer kuramsal yaklaşımların temel aldığı rasyonel zeminler bir noktadan sonra artık gerçekçiliğini yitirmektedir. Nitekim Sosyal İnşacılık'la beraber

¹⁰ Karacasulu, "Avrupa Entegrasyon Kuramları ve Sosyal İnşacı Yaklaşım", s. 90.

¹¹ Karacasulu, "Avrupa Entegrasyon Kuramları ve Sosyal İnşacı Yaklaşım", s. 89.

rasyonel tercihlerden çok, değerler ve normların biçimlendirdiği aktör davranışları uluslararası sahadaki ana belirleyici olarak kabul edilmektedir.¹²

1.1. SOSYAL İNŞACI YAKLAŞIM (KONSTRÜKTİVİZM)

Sosyal İnşacılık, Uluslararası İlişkiler disiplininde kuramsal anlamda gittikçe önem kazanan bir yaklaşımdır. İnşacılık kuramının Uluslararası İlişkiler alanındaki ehemmiyeti, olaylara bakışının görece eleştirel olması ve ana akımlara bir alternatif şeklinde görülmesinden ileri gelmektedir.

Sosyal İnşacılık, AB'nin daha evvel dile getirilmeyen yönlerine vurgu yapması yönüyle önem arz etmektedir. Bütünleşmeye dair sürece ekonomik sebeplerle başlanmış olsa da devletleri artık bir arada tutabilmenin yolunun yalnızca ekonomik değil, siyasal ve sosyal açıdan da bütünlüğü sağlanmaktan geçtiği bilinmektedir. İnşacılık yaklaşımı sadece normları ve değerleri öne çıkararak yeni bir bakış açısını kazandırmakla kalmamış, bununla birlikte ilgili süreçlerin, devletler ve toplumlarla beraber tesis edildiğini ve daimi karşılıklı bir oluşum içerisinde bulunduğunu vurgulama gayreti içerisinde olmuştur.¹³

Sosyal çevre bireye kimliğinin tanımını verir, bireyler de eylemleriyle içinde buldukları kültürü yaratıp, yeniden üretip değiştirirler. Bu anlamda Sosyal İnşacılık ontolojik olarak bireysellik ve yapısalcılık arasındaki orta bölgede yer alır.¹⁴ Bu bağlamda Sosyal İnşacılık bireylerin toplumu, toplumun da bireyleri inşa ettiğini varsayan bir yaklaşımı ifade eder. Bu inşa süreci, süreklilik kazanmış ve iki yönlü bir süreç haline dönüşmüştür. Bu iki faktörü, yani bireyleri ve toplumu birbirlerine bağlayan husus ise normlardır. Hukuki normların da var olduğu bu toplumsal kurallar, bu sürecin daimi ve karşılıklı şekilde gerçekleşmesine ön ayak olur. Bu noktada kurallar, toplum ve birey davranışlarını belirleyip denetlerken, inşa sürecinde aktif bir rol almaktadır. Bunun yanı sıra kurallar hem kurumların

¹² Sezgin Mercan, "Siyasal Bütünleşme Kuramları Işığında AB Genişlemesi", *Avrupa Çalışmaları Dergisi*, C. 10, No. 1, 2011, s. 76-77.

¹³ Büyüktanır, agm, s. 21.

¹⁴ Dilek Akdenizli Kocagül, *Avrupa Birliği'nin Türkiye'deki Sivil Topluma Sağladığı Mali Destekler: Sosyal İnşacı Değerlendirme*, 9 Eylül Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2018, s. 17.

oluşmasında belirleyici bir tesire sahiptir hem de kurumlarla amirleri birbirine bağlayan görev de üstlenirler.¹⁵

Emmanuel Adler'e göre İnşacılığın üç temel dayanağı bulunmaktadır: Bu dayanaklardan ilkinde göre İnşacılık, bilim adamlarının öğrenmek istedikleri gerçek ve bu gerçeği yorumlamak maksadıyla başvuruda buldukları bilgiye ilişkin metafiziksel bir duruştur. Bu anlayış yalnızca Uluslararası İlişkilere uygulanmakla kalmamış, başta psikoloji, sosyoloji, matematik, eğitim bilimleri ve doğa bilimleri olmak üzere, genelde tüm sosyal bilimlerde uygulanmıştır. Bu açıdan aslında İnşacılık interdisipliner bir teoridir. İkinci dayanağa göre, metafiziksel bir duruş üzerine inşa edilen İnşacılık toplumsal realitenin oluşumunda bilginin rolünü ve bilinebilir şeylere ilişkin toplumsal bir teoriyi ifade eder. Sonuncu dayanağa göre, kuramsal ve deneysel bir Uluslararası İlişkiler kuramı perspektifi olarak İnşacılık, uluslararası disiplindeki teori ve araştırmaların sağlam toplumsal ontolojik ve epistemolojik esaslara dayandırılması gerektiği düşüncesini esas alır.¹⁶

Sosyal İnşacılığın çoklu dayanakları nedeniyle Sosyal İnşacı yaklaşımın Uluslararası İlişkiler alanına ait orijinal bir yaklaşım olmadığı da ifade edilir.¹⁷ Diğer kuramlar gibi bireylerin ne yaptıklarına, toplumların ne sebeplerle farklı olduklarına veya dünyanın niçin değiştiğine ilişkin genel geçer açıklamaları getirmemesi de eleştiri konusudur. Ne var ki Sosyal İnşacılık, bunun yerine birbiriyle bağlantısı yokmuş gibi gözükken meseleleri kuramsallaştırmaya katkı sunan genel bir çerçeve sunar. Buradaki amaç, yaşanılan dünyayı açıklamaktan ziyade onun anlaşılmasını sağlamaktır.¹⁸

Sosyal İnşacılığın teorik altyapısı 18. yüzyılda yaşayan İtalyan filozof G. Vico'ya kadar dayanır. G. Vico'ya göre, tabii dünya Tanrı tarafınca, tarihi dünya ise insanlarca oluşturulmuştur. Nitekim tarih, insanların ilişkileri haricinde meydana

¹⁵ Sezgin Kaya, "Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 3, No. 63, s. 95.

¹⁶ Önder Arı-Abdullah Kıran, "Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık", *EKEV Dergisi*, S. 46, Kış 2011, s. 55.

¹⁷ Konstrüktivizm sosyal bilim felsefesi ve sosyal kuram bağlamında değişik yaklaşımları içeren genel bir bakış açısını ifade eder. Bkz. Mustafa Küçük, "Uluslararası İlişkiler Kuramında Konstrüktivist Dönüşü Anlamak", *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 9/2, 2009, s. 773.

¹⁸ Toprak-Pirinççi ve diğ., age, s.73.

gelmiş olan bir süreç değildir. Erkekler ve kadınlar kendi tarihlerini meydana getirirler. Bununla birlikte, tarihsel ürünler olarak görülebilecek olan devletleri de yine bireyler meydana getirir. Devletler, suni varlıklar olup aynı biçimde devletler sistemi de sunidir.¹⁹

İnşacı düşüncenin önde gelenleri kendilerini “Eleştirel Teoriciler” (Critical Theorists) olarak tanımlamakta sakınca görmezler. Entelektüel kökenlerini 1980’lerin Üçüncü Tartışması’na (Third Debate) ve eleştirel toplumsal teorinin standart figürleri şeklinde öne çıkan Jurgen Habermas, Anthony Giddens ile Michel Foucault’a götürürler. İnşacılık, bu teorisyenler açısından geniş uluslararası eleştirel teorilerinin bir bölümünü oluşturur. Neo-marksistler, Post-modernistler ve Feministler bu aileye dâhil edilir. Fakat Eleştirel Teorisyenlerin önde gelen düşünürler İnşacılığın rasyonalizm ve pozitivizmi maskeleydiği düşüncesiyle bu akımı pek dostça karşılamazlar. Üçüncü Tartışma teorisyenlerine kıyasla daha az meta-teorik konular ve disiplinler eleştiriler üzerinde duran İnşacılar, sosyal eleştirel teori kaynaklı ontolojik varsayımlar, kavramsal çerçeveler ve metodolojik yaklaşımlara daha çok eğilirler. Böylelikle İnşacılar etik değerlere vurgu yapan toplum sosyolojisine de önemli bir kavrayış sunarak uluslararası eleştirel teoriye hayati bir destekte bulunurlar.²⁰

İnşacılık, Nicholas Onuf’a ait *With World of Our Making* (1989) isimli eserle ilk defa Uluslararası İlişkiler literatüründe yer almıştır. ‘Constructivism’ kavramını bu manada ilk olarak kullanan Nicholas Onuf olmuştur. Daha sonraları ise Wendt ve Kratochwil bu olguyu temel alıp geliştirmişlerdir. Akademik çevreler tarafından oldukça dikkat çeken kavram, konuyla ilgili yazılan önemli makaleler ve Alexander Wendt tarafınca yazılan *Social Theory of International Politics* adlı kitapla pekiştirilmiştir. İnşacılıkla alakalı tartışmalarda Wendt, merkezi bir konuma sahip olsa da yaklaşımın oluşumunda Onuf ve Kratochwil’in önemli bir rol oynadığı kabul edilir.²¹

¹⁹ Büyüktanır, agm, s. 4.

²⁰ Arı ve Kıran, agm, s. 52.

²¹ Arı ve Kıran, agm, s. 59.

Farklı bir deyişle, İnşacılık kavramını literatüre kazandıran Nicholos Onuf olurken, İnşacılığın Uluslararası İlişkiler literatüründe daha güçlü bir şekilde ön plana çıkaran Alexander Wendt'tir. Sosyal İnşacılar uluslararası normların meydana geliş nedenlerini, düşünsel öğelerin siyasi eylemlere yön verme sebeplerini ve söylemlerin siyasi çıktılara etkisini ortaya koymaya çalışmaktadır. İngiliz Okulu'nun uluslararası topluma dair yaklaşımları İnşacıların uluslararası sistemin sosyal ve kültürel yapısına dair düşüncelerine kaynaklık eder. Pozitivizm-post pozitivizm tartışmasında taraflar arasında "orta yol" olarak görülebilecek Sosyal İnşacılık Uluslararası İlişkiler disiplindeki egemen teorilere özellikle ontolojik bir eleştiriyi ifade eder. İnşacılar sosyal inşa süreçlerinde sosyal gerçeklerin oluştuğunu ve söz konusu sosyal gerçeklerin maddi gerçekler gibi derinden etkilere sahip olduğunu iddia ederken, sosyal faktörleri maddi faktörlere rakip veya alternatif olarak konumlandırmazlar. Örneğin kimliklerin mi yoksa güç politikalarının mı daha önemli olduğuna dair bir tartışma İnşacıların ilgi alanına dahil değildir. Zira İnşacılara göre kimlik tanımlamalarına göre güç dengesi ve güç mücadelesi tanımlaması da değişecektir.²²

Sosyal İnşacılığa ilişkin pek çok tanımlama yapılır. Sosyal İnşacılık, genel anlamda insanların temel bir hususiyeti sayılan sosyalliğinin bütün taraflarını, bu sosyallikle bağlantılı şekilde meydana çıkan pek çok değişik bilgi formunu sürekli ve içsel bir sosyolojik bakışla izleme ve geliştirme çabasıdır.²³ Uluslararası politikanın yalnızca maddi bakış açısıyla değerlendirilmesine tepki ile yaklaşmakta olan ve "dünyanın sosyal inşa alanı" şeklinde ele alınması gerekliliği önermesiyle yola çıkmış olan İnşacılara göre, yapıların yalnızca maddî yanları değil, bunun yanında toplumsal yanları dahi göz önünde bulundurulmalıdır.²⁴

Sosyal aktörlere ve bilgiye ilişkin yaklaşımları ve önermeleriyle İnşacılık bir sosyal kuramdır. Sosyal dünyayı özneler arası bir boyut içerisinde değerlendirir. "Yapan (eden)" ve "yapının" karşılıklı birbirlerini oluşturduğu, yapanlara ait çıkar ve kimliklerin de bu süreçte meydana geldiği varsayımına dayanır. İnşacılık için toplumsal yapıların yalnızca maddî yönü değil, kolektif düşüncelerden meydana

²² Bahar Rumelili, "İnşacılık-Konstruktivizm", *Küresel Siyasete Giriş*, ed. Evren Balta, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2014, s. 153-154.

²³ Polat S. Alpman, "Sosyal Teorinin Konusu Olarak Kimlik: Sosyal İnşacı Yaklaşım", *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, C. 21, S. 2, Ekim 2018, s. 16.

²⁴ Büyüktanır, agm, s. 17.

gelen yönü de önem arz etmektedir. İnşacılar, öznelere arası olan ontolojiyi kabul etmekle beraber toplumsal aktörler, normlar, yapılar ve karşılıklı inşanın üstünde de dururlar. Bununla birlikte nedensellik, hipotez testi ve açıklama benzeri “pozitivist” metodolojinin verilerinden de faydalanırlar.²⁵

Toplumsal yapının, algıların ve doğruların birey tarafınca inşası, İnşacılık yaklaşımının ana noktasını oluşturur. Bununla birlikte, kişinin sahip bulunduğu algılar, bilgiler ve doğrular da toplumsal etkileşim aracılığıyla tesis edilmiş olup kimliğin inşa edilmesini sağlar. J. Piaget, yaptığı çalışmalarda, dış dünyada meydana gelen olayların bir adaptasyona neden olduğunu, bu şekilde yeni fikirlerle doğruların devamlı bir değişim içinde gelişip biçimlendiğini vurgulamış, toplumsal etkileşimin önemini anlatmaya gayret etmiştir.²⁶ Bu etkileşim sonucunda çıkarların, kişi tarafından inşa edilmiş olduğunu veya zamanla birlikte değişmekte olduğunu söylemek de mümkündür.

İnşacılar, Uluslararası İlişkiler disiplininde düşüncelerin olaylar üzerindeki etkisini ve bunları ele alırken toplumsal ve siyasal dünyada fikirlerin önemini kavramak adına pozitivismdeki nedensellik yaklaşımının yeterli olamayacağını ifade etmektedirler. Bu noktada İnşacılar, meşhur “bilardo topu modelini” kabul etmezler. Nitekim onlar, uluslararası çatışmalardaki aktörlerin, düşünceleri ile fikirlerinin ortaya çıkarılması için bu yaklaşımın yetkin bir yaklaşım olmayacağını savunurlarken bu çatışmaların köklerinin anlaşılabilmesi için bilardo toplarının bizzat kendilerinin yani devletin içinin araştırılması gerektiğini vurgularlar. Bununla birlikte, İnşacılar toplumsal eylemlerin analizi adına “yorumlayıcı düşünceye” gereksinim duyarlar ve “objektif gerçek” yaklaşımını da kabul etmezler.²⁷ Dolayısıyla inşacıların meselelere yorumlayıcı bir bakış açısıyla yaklaşımlarının yanı sıra öznelere arası anlamların ve değişimin arasında bağlantı tesis etmeye çalıştıkları da söylenebilir.

²⁵ Büyüktanır, agm, s. 4.

²⁶ Benay Yakışır, *Din-Dış Politika Etkileşimi ve Bu Etkileşimin AB Entegrasyon Politikalarına Yansımaları*, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2011, s. 18.

²⁷ Büyüktanır, agm, s. 7.

Bu yaklaşımların Uluslararası İlişkiler alanında kısa sürede merkezî bir konuma gelmesinde, Sosyal İnşacılığın disiplinde özellikle sosyal niteliğe yaptığı vurguyla uluslararası kuramda pozitivist yaklaşımlarla postpozitivist yaklaşımların içerisinde bir orta yolu temsil yahut inşa ettiği algısı etkili olmaktadır. Diğer taraftan, Sosyal İnşacılık, sosyal gerçekliğin toplumsal olarak tesis edilip meydana geldiğini ve bundan hareketle bir sosyal gerçeklik olarak düşünülebiyecek uluslararası münasebetlerin de bir toplumsal inşa olduğu düşüncesini savunan bir yaklaşımdır. Dolayısıyla Sosyal İnşacılığa göre, uluslararası dünya maddî öğelerden çok normatif, düşünsel, toplumsal ve kültürel öğelerden oluşmaktadır. Uluslararası İlişkilerde belirleyici unsurlarsa uluslararası seviyede kurumsallaşmış olan normlar, egemen kurallar, kimlikler ve söylemlerdir. Söz konusu unsurlar yine Sosyal İnşacılık kuramının ele aldığı en temel meseleleri oluşturur. Böylece Sosyal İnşacılık'ın realitenin toplumsal inşasına dikkat çekmekte olan bütünlükçü ve idealist bir yaklaşım olduğu söylenebilir.²⁸

Soğuk Savaş döneminin bitmesinden sonra, pozitivist teorilerin uluslararası sistemi açıklama konusunda yetersizliğinin ortaya çıkması, materyalist ve metodolojik yaklaşımların yerine aktörlerin öznel inançları, değerleri ve kimlikleri üzerine eğilimesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda, Sosyal İnşacılık da politik davranışı temel alan kolektif kurallar ve normlara odaklanmaktadır. Sosyal İnşacılığı, liberal hükümetlerarasıcılık ve yeni İşlevselcilik gibi farklı farklı bölgesel bütünleşme teorilerinden biri olarak görenler olmakla birlikte, aslında Sosyal İnşacılık; liberal hükümetlerarasıcılık, yeni İşlevselcilik, çok katmanlı yönetim ve kurumsallaşmacılık gibi farklı yaklaşımların kimi temel argümanlarını paylaşan kendine özgü bir yaklaşımdır.²⁹

Sosyal İnşacılık Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından önemli hale gelmiştir ve bu süreçte Sosyal İnşacılar pozitivistlere (neorealistler ve neoliberalere) yönelik eleştirilerle literatürde kendilerine önemli bir yer edinmişlerdir.³⁰ Kendi içerisinde farklı görüşlere sahip olsalar da Sosyal İnşacılar iki temel prensibi ortak olarak kabul

²⁸ Mustafa Küçük, "Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık", *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, der. Ramazan Gözen, İletişim Yayınları, İstanbul 2014, s. 325.

²⁹ Kocagül, agt, s. 16.

³⁰ Kaya, agm, s. 91.

etmişlerdir. İlki, yapıların maddî güçlerden çok özellikle ortak düşüncelerce belirlenmekte olduğu ve aktörlerin çıkarları ve kimliklerinin bu kolektif düşünceler tarafından tesis edildiğidir.³¹

İkincisi ise maddî yapılar kadar, düşünsel yapıların da Uluslararası İlişkilerde etkin bir rol oynadığı, kimliğin çıkarlara ve siyasal eylemlere yön verdiği ile aktörlerle yapıların arasında karşılıklı olan bir ilişkinin olduğudur. Sosyal İnşacılığın ortaya çıkışında kimi eleştirel yaklaşımçıların Uluslararası İlişkilere dair somut analizler yapmaya kalkışarak ampirik analizi göz önüne alması etkili olmuştur. Düşünsel yapılara birincil önem atfeden İnşacılar maddi kaynakların anlamını düşünsel unsurlar üzerinden kazandığını ileri sürerler. Pozitivist teorilerin verili olarak kabul ettiği kimlik ve çıkarların içini açan İnşacılar kimlik ve çıkarların verili olmadığını sosyal yapılar tarafından karşılıklı etkileşim yoluyla belirlendiğini ve bu nedenle kimliklerin, çıkarların ve tercihlerin değişip dönüşebileceği tezini öne sürer. Pozitivistlerin birbirinden kopuk egoist varlıklar olarak gördüğü aktörleri İnşacılar bilinçli sosyal ve siyasal varlıklar olan ve inşa edilen birimler olarak görürler.³²

Sosyal İnşacı yaklaşım, kişisel aktörler bağlamında devletlere ait kimlik ve çıkarları ele almıştır. Buradaki amaç, kimlikler ve çıkarların oluşumunu ortaya koymaktır. Neorealistlerin, devletlerin kimlik ve çıkarlarının belli ve değişmez nitelikte olduğu yönündeki görüşlerinin aksine İnşacılar, kişisel aktörlerin bağlamında ideoloji, kültür ve temel karar alma süreçlerindeki aktörlerin kimliklerini, görüşleri ve davranışlarını ne şekilde etkilediği sorusu ile ilgilenerek bu problemi çözme çabası içerisinde olurlar.³³ Öyle ki Sosyal İnşacılar göre, kimlik tanımı çıkar tanımını belirlemektedir.

Bununla birlikte ana akım teorilerin özellikle Soğuk Savaş sonrasındaki sisteme ait parçalanmış çoğulcu tabloyu ve değişimi tam olarak açıklayamaması, kültür ve kimlik benzeri düşünsel, bilişsel ve sosyal faktörlere vurgu yapan Sosyal

³¹ Kenneth Waltz, *Uluslararası Politika Teorisi*, çev. Osman S. Binatlı, Ankara, Phoenix Yayınevi, 2015, s. 15.

³² Christian Reus-Smit, “Konstrüktivizm”, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, ed. Scott Burchill, Andrew Linklater, çev. Muhammed Ağcan; Ali Aslan, Küre Yayınları, İstanbul 2014, s. 286-297.

³³ John G. Ruggie, *Constructing the World Polity: Essays on International Institutionalization*, Routledge, London 1998, s. 33.

İnşacıların³⁴ açıklamalarına hak ve meşruiyet kazandırmıştır.³⁵ Bu sayede İnşacılık küreselleşmenin oluşturduğu ikilemler, krizler, değişim ve dönüşümler, çarpışma ve birleşmelerin izahında oldukça etkili olmuş ve popüler hale gelmiştir. Bu noktaya gelinmesinde Sosyal İnşacılığın, Uluslararası İlişkiler münasebetleri güç veya piyasa etkileşimi benzeri maddî yapıların yerine düşünceler, kültürler, normlar ve algılamalar neticesinde meydana gelen toplumsal yapıların ekseninde değerlendirmesi etkili olmuştur.³⁶ Diğer bir ifadeyle İnşacılar düşüncelerin güç ve çıkarlardan daha önemli olup olmadığını açıklamaya çalışmaktan ziyade güç ve çıkarların düşünceler tarafından meydana geldiğini ortaya koyma çabasıdır.³⁷

İnşacılar arasında sosyal yapıda bilhassa üzerinde durulan nokta, dünyanın “verili” bir dünya olmadığı, “oluşturulan” bir dünya olduğu şeklindedir. İçinde yaşanılan dünya ve düzen, insanlardan, fikir ve düşüncelerden bağımsız olarak kendiliğinden var olmaz, somut ve objektif bilimsel araştırmalar ve keşfedilebilecek bilimsel teoriler ile izah edilebilecek bir durum ve olgu da değildir. Toplumu ve aktörleri analiz ederken yalnızca güvenlik çatışması ile değil, bunun yanı sıra sosyoloji, tarih ve psikoloji ile de ilgilenmek gerekmektedir.³⁸

Onuf, bu noktada yapılandırma kavramını pozitivist sosyal bilimlerle modernitenin tenkitleri arasında bir orta yolu bulma olarak tanımlar. Yaşanılan dünyanın varlığını öne çıkararak tartışmaya müdahil olan İnşacılar göre bu tercihte, varlıklarla onların arasında yaşanan münasebetlerin öncelik sırası bulunmamaktadır. Uluslararası İlişkiler açısından bu açıklamaya bakıldığında, aktörle yapının arasında diğerini hangisinin ürettiği yahut belirlemiş olduğu noktasında bir tercih yapmanın zorunlu bulunmaması gerekmektedir.³⁹

³⁴ Kaya, agm, s. 92.

³⁵ Küçük, “Uluslararası İlişkiler Kuramında ‘Konstrüktivist Dönüşü’ Anlamak”, s. 776-777.

³⁶ Sandıklı, Atilla; Emeklier, Bilgehan, “21. Yüzyılda Yeni Güvenlik Anlayışları ve Yaklaşımları”, edit. Hasret Çomak-Caner Sancaktar, *Uluslararası Balkan Kongresi: 21’inci Yüzyılda Uluslararası Örgütlerin Güvenlik Yaklaşımları ve Balkanlar’ın Güvenliği*, 28-29 Nisan, 2011, Kocaeli, s. 30.

³⁷ Muharrem Hilmi Özev, *Petrol Sermayesi ve Uluslararası İlişkiler: 1973 Sonrası Körfez Ülkeleri Örneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2010, s. 33.

³⁸ Stefano Guzzini, “A Reconstruction of Constructivism in International Relations”, *European Journal of International Relations*, Vol. 6, Issue 2, 2000, s. 160.

³⁹ Davut Ateş, “Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivizm: Ortayol Yaklaşımının Epistemolojik Çerçevesi”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 10, S. 1, Afyon 2008, s. 215.

Wendt de bu çerçevede, uluslararası sisteme ait anarşik yapının sosyal olarak inşa edildiği varsayımını ileri sürer. Özellikle devletler üzerinde bir güç yapısı ya da otoritenin olmaması anarşiyi doğurabilir. Ancak bu durum aslında tam da bizim yarattığımız bir düzendir⁴⁰.

İnşacılar, uluslararası sistemde devletlerin kolektif anlam dünyalarının ve davranış pratiklerinin teşkil ettiği bir sosyal-kültürel yapı olduğunu ve bu yapının anarşik yapı içinde şekillendirildiğini iddia ederler. İnşacıların üzerinde durduğu kısım normlardır; gelişmiş, demokratik bir devlet olmanın veya öyle görünmenin o şekilde bir kimliğe sahip olmanın belirli kuralları vardır. Devletler benimsedikleri kimliklerini onaylatmak amacıyla bu normları kabul ederler, sosyal ve kültürel yapı olarak bunların içerisinde yer aldıkları için keyfi bir şekilde bunu göz ardı edemezler. Farklı bir ifadeyle aslında devletlerin güç ilişkilerinde normlar önem kazanır çünkü normlar devletlerin kendine atfettiği değerleri oluşturur.⁴¹

Sosyal İnşacı yaklaşımının temel özelliklerinden bir diğeri ise disipline sosyal ve tarihsel bir bakış açısı getirmesidir. Bu bakış açısında materyal etkenlerin önemini kabul ederek toplumsal dünyanın oluşumunda ve meydana çıkışında düşünsel faktörlerin meydan çıkarıcı ya da kurucu rolünü vurgularlar. Sosyal bir niteliği kazanan fikirlerin dünya politikasındaki rolünü hatırlatırlar. Aktörlerin kimlikleri ve çıkarları ile uluslararası yapıları veri almayıp araştırmaya konu ederler. Bu noktada en önemli çalışma alanları, dünya politikasının kurallar, normlar ve kurumlardan oluşan öznelerarası boyutu, sosyal yapıları, aktörlerin kimlik ve çıkarlarıdır. Fakat burada şu hususun belirtilmesi gerekmektedir ki, Sosyal İnşacılığı kuramsal çerçevesine katmış olan diğer uluslararası kuramlardan farklı kılan husus, onun düşünsel faktörlere hem özerk he birincil bir yer vermesi, hem de kurucu etkisini ifade etmesidir.⁴²

Ayrıca Sosyal İnşacılık'ta aktörlerin kimliği ve bu kimliklerin nasıl oluştuğu önem kazanır. Burada ana aktör olarak ele alınan devletlerin çıkarları ve kimlikleri

⁴⁰ Alexander E. Wendt, "Anarşi Devletler Ne Anlıyorsa Odur: Güç Politikalarının Sosyal İnşası", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, C. 10, S. 39, Güz 2013, s. 15-17.

⁴¹ Gamze Uşar, *Sosyal İnşacılık: Vatandaş Oluşturma Sürecinde Eğitimin Rolü ve Erasmus Öğrenim Hareketliliği*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2019, s. 12.

⁴² Küçük, "Uluslararası İlişkiler Kuramında 'Konstrüktivist Dönüşü' Anlamak", s. 777.

birer problem olarak görülür, çıkar ve kimliklerin oluşma sürecini etkileyen kültür, ideoloji ve sistem faktörlerinin devletlerin karar alma süreçlerini nasıl etkilediği detaylı bir şekilde değerlendirilmelidir.⁴³

İnşacılık yaklaşımında devletlerarası ilişkiler, bu doğrultuda daha sosyolojik bir bakış açısıyla ele alınırken, sadece sistemde bulunan devletler değil, aynı zamanda devlet dışı unsurlar da dikkate alınmalıdır. Uluslararası toplum, yerel düzeydeki politik unsurlara olduğu kadar devletlerin kimliklerine ve ilgi alanlarına da etki etmekte, bu durum devletlerarası çıkar ilişkilerini şekillendirebilmektedir. Burada temel paylaşılan kolektif unsurlar kurucu teori, idealizm, bütüncüllük, kimlikler ve çıkarların toplumsal inşası ve sosyolojik nitelikli açıklamalardır. Toplumsal dünyayı meydana getiren maddî ve fikrî etmenlerden hangisinin daha önemli olduğuna ilişkin yapılan tartışmada, İnşacılık doğayla maddî etkenlerin daha önemli olduğu görüşünde olan pozitivistlerin aksi görüşündedir. İnşacılık bu noktada, sosyal gerçekliği doğayla beraber sosyal bilinç yapısının oluşturduğu görüşünü ileri süren idealist fikri savunmaktadır. Böylece, İnşacılar Uluslararası İlişkilerin, aktörlerin, yapıların, meydana çıkmasında düşünsel faktörlerin maddî faktörlere karşı önceliğinin önemine dikkat çekerler. Ancak bu etkenler kişisel ve öznel olmayıp ortak kimlikler, toplumsal fikirler, kolektif normlar ve kurallar gibi kurucu rolü oynamakta olan unsurlardır. Bu şekilde Sosyal İnşacılar göre, toplumsal boyut kazanmış ve kurumsallaşmış bu düşünsel faktörler nesnel bir niteliği kazanırlar. Aynı zamanda bunlar kişi ve aktörler üzerinde etkili olan sosyal olgular ve yapılar olarak belirirler.⁴⁴

İnşacılık Uluslararası İlişkilerin tarihsel, sosyal ve kültürel boyutlarını göz önünde bulundurarak norm, söylem, ideoloji, kimlik ve çıkar gibi unsurları ön plana çıkarır. İnşacı anlayış rasyonalist teorilerce ihmal edilmiş olan kimlik, kültür, söylem gibi düşünsel unsurları Uluslararası İlişkilerin analizlerine dahil ederken somut anlamdaki güç mücadelesini inkar etmez. Sosyal İnşacılar daha çok fikir ve kimliklerin oluşumunu, dönüşümünü ve bunların devlet davranışlarına etkilerini ortaya koymaya öncelik verir. Kültürel yapıların devletlerin kimlik ve çıkarların

⁴³ Uşar, agt, s. 11.

⁴⁴ Mustafa Küçük, "Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık", *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Derleyen Ramazan Gözen, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s. 336.

oluşumundaki etkisinin altını çizen İnşacılar dış politika analizlerinin kültür ile başladıktan sonra güç ve çıkar mücadelesine geçmesi gerektiğini ileri sürerler. Yapısal realizm ve neoliberalizm gibi rasyonalist teoriler daha ziyade “neden” sorusuna odaklanıp neden - sonuç ilişkisinin içerisinde cevaplar ararken İnşacılar “nasıl” sorusu üzerinden hareket ederek düşüncelerin ortaya çıkarıcı ve kurucu rollerine dikkat çekerler.⁴⁵

Sosyal İnşacılık yaklaşımı aynı zamanda, en temel düzeyde kimliğin şekillenişini anlamlandırmaya çalışır. Bu şekilleniş değişimle birlikte olur. Dolayısıyla buradan Sosyal İnşacılığın uluslararası arenada aktörlerin nasıl şekillendiğini ve değişime uğradığını ele aldığı anlaşılabilir. Aynı zamanda Sosyal İnşacılık, devletlerin ana aktör olarak kabul edilmesini değişmeyen kesinlikte bir realite olarak kabul etmez. Sosyal İnşacılığa göre devletlerin ana aktör olarak kabul edilmesi ve onların çıkarlarının ele alınması uluslararası politikanın ana konusu olsa da yine de bu çıkarlar değişebilir ve dönüşebilir. Dolayısıyla Sosyal İnşacı düşüncenin uluslararası teorideki en belirgin özelliği devletlerin bir sosyal varlık, uluslararası ilişkilerin de toplumsal bir saha olduğu şeklindedir. Bu nedenle devamlı şekilde vurgulanan noktalar; normların, uluslararası kuralların, kurumların, bilişsel unsurların ve fikirsel unsurların siyasal rolü üzerinedir. Dolayısıyla halihazırdaki bu teoriler ilgili geleneğin çağımızdaki temsilcileri olarak kabul edilirler.⁴⁶

İnşacılar göre, uluslararası sistem kendi kendine var olmaz; insanlar gibi devletlerarasında da farklılıklar bulunmaktadır. Farklı kimlikler ve farklı çıkarların analiz edilmesi gerekmektedir. Bilhassa uluslararası sistemin Soğuk Savaş döneminde öne çıkardığı husus, güç dengesinin değiştirilebilir bir şey olduğu ve ortaya çıkan yeni güç dengesinin klasik yöntemlerle analiz edilemeyeceğidir. Dolayısıyla, uluslararası aktörler üzerine düşünebilir ve hatta onları değiştirebilir.⁴⁷

Bütün bu ifade edilenlerden hareketle kimlik, değerler ve normlar gibi farklı kavramların Avrupalılaştırmadaki rolünün değerlendirilmesinde Sosyal İnşacılığın çok

⁴⁵ Küçük, “Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık”, s. 335, 338.

⁴⁶ Mustafa Küçük, “Uluslararası İlişkiler Kuramında ‘Konstrüktivist Dönüşü’ Anlamak”, *Ege Akademik Bakış*, Cilt: 9 (2), 2009, s. 776.

⁴⁷ Büyüktanır, “Toplumsal İnşacı Yaklaşım ve Avrupa Bütünleşmesinin Açıklanmasına Katkıları”, s. 3.

büyük bir katkısı olmakla birlikte, bir bütünleşme teorisi olarak alınmak istediğinde Sosyal İnşacılığın temel probleminin metodolojik zayıflığı olduğu yönünde eleştiriler de bulunmaktadır. İnşacılığın test edilemezliğinin olası nedenlerinden biri de, açık ve ayırıcı Sosyal İnşacı hipotezlerin olmayışıdır. Ontolojik ayrımlara fazla eğildiğinden, Sosyal İnşacılık orta ölçekte önermeler geliştirmekte etkisiz kalmıştır. Testler ancak alternatif önermeler arasında karar verilebilmesini sağlayacak kanıtlar bulunuyorsa netice verir. Örneğin AB üyeliğinin siyasi elitlerin çıkarlarında bir kayma yaratacağını hem İnşacılık hem de rasyonalist yaklaşımlar öngörebilir. Bu durumda ortada alternatif bir iddia bulunmadığından, teoriler arasında bir seçim yapılamaz.⁴⁸

Sosyal İnşacılığın eleştirilen bir diğer zayıflığı da düşünce, inanç ve normlardaki değişimin, kimlikler ve çıkarları, dolayısıyla da siyasi davranışları değiştireceğini öne sürerken düşünce, inanç ve normlardaki değişimin nasıl gerçekleştiği sorusunu cevapsız bırakmasıdır. Normların, görevlerin ve yükümlülüklerin içselleştirilerek aktörlerin kimliklerini belirleyeceği düşüncesi, aktörlerin kurumsal olarak programlandığı anlamına gelir. Bu durum, aktörlerin daha önceki norm ve kuralların takip edilmesinde hiçbir zaman tam olarak motive olmadıkları kabulünü gerektirir. Fakat İnşacılık aktörlerin neden bazı kurallara uyarken bazılarını yıkmayı tercih ettikleri sorusuna cevap veremez. Temel problem, değişime yol açan aktör ve mekanizmaları ve bunların faaliyete geçtikleri koşulları belirlemektir.⁴⁹

Bütün bu açıklamalardan hareketle Sosyal İnşacılığın olayları açıklamakta her ne kadar kimlik, kültür, söylem gibi düşünsel unsurları Uluslararası İlişkilerin analizlerine dahil etse de düşünce ve normların, karar alma süreçlerinde bağımsız bir nedensel rol oynadığı iddiasını kanıtlamanın zorluğundan dolayı Sosyal İnşacılığın metodolojik anlamda eleştirildiği görülür.

1.2. SOSYAL İNŞACI YAKLAŞIM TÜRLERİ

Uluslararası İlişkiler disiplinine ait ana-akımdan pek çok açıdan ayrılan Sosyal İnşacılık, benimsenen epistemolojik pozisyonlara bakışındaki farklılıklar sebebiyle değişik türlere ayrılmaktadır. İnşacı yaklaşımlar arasındaki farklılıklar, genelde kabul

⁴⁸ Kocagül, agt, s. 25.

⁴⁹ Kocagül, agt, s. 25.

edilen epistemolojik pozisyonlardan kaynaklanmasıyla beraber İnşacı yaklaşımların ontolojik meselelerle daha fazla ilgilendiği görülür. Bu sebeple İnşacı görüşler yalnızca bir epistemolojik kuramı benimsememişlerdir. Bu noktada Ruggie, İnşacı yaklaşımların üç ana gruba ayrılabilceğini belirtmektedir. Birincisi, pragmatizm ile epistemolojik olarak benzerlikleri olan Neoklasik İnşacılıktır. Klasik Sosyal İnşacılık'ın gelişkin bir şekli olarak görülen İnşacılık, ona ait izleri taşımakla beraber süjeler arasındaki anlamları açıklamanın çabası içerisinde. Konuşma faaliyetlerine yapmış olduğu vurgu sebebiyle “konuşma faaliyeti teorisi” şeklinde de adlandırılmıştır. Onuf, Kratochwil, Adler, Katzenstein benzeri İnşacı yazarlar bu grupta değerlendirilebilir. İkinci grup ise Campbell, Ashley, Walker, Der Derian gibi temsilcileri olan post-modernist Sosyal İnşacılıktır.⁵⁰

Konuların dilsel oluşumu burada kuvvetli bir şekilde vurgulanır. Ontolojik öncelikleri teşkil eden ya da gerçekliğin ve analizin kurucu birimleri, söyleme dair olan pratikler şeklinde görülür. Bu yaklaşıma ait temel iddia, toplumlardaki “hegemonik söylemin” disiplin vasıtasıyla bir “doğrular rejimi” dayattığı savıdır. Bu noktada, realitenin kavranabilmesi adına sorgulanması gerekli olan da budur. Üçüncü kategori ise bu iki grubun arasında yer almakta olup ana akımın fikirlerine de yakındır. Bu grupta Wendt'i de ele alan Ruggie'ye göre, bu yaklaşımın en ayırt edici yanı, bilimsel realizmin felsefi doktrinine yakınlığıdır. Ayrıca bu kategorinin realizmden farklı olarak gözlenebilir olmayan bir sosyal dünyanın mevcudiyetini de kabul ettiği anlaşılmaktadır.⁵¹

Yine benzer bir ayırım, farklı bir terminolojiyi kullanan Checkel tarafından da yapılmaktadır. Checkel'e göre, üç çeşit Sosyal İnşacılık'tan bahsedilebilir. Bunlar, “klasik”, “yorumsamacı” ve “eleştirel/radikal” Sosyal İnşacılıktır. Klasik Sosyal İnşacılık, uluslararası olayların biçimlenmesinde ağırlıklı şekilde normların rolünün üzerine eğilmekte ve de kimlik meselesine daha da az odaklanmaktadır. Bu kategorideki araştırmacıların büyük bölümü, epistemolojik yönden önemli oranda pozitivist olup değişik teorik bakış açıları arasında “köprü kurma” iddiasında bulunurlar. Sosyal İnşacılığın bu türü ABD'de yaygındır. Yorumsamacı Sosyal

⁵⁰ Robert Jackson; George Sorensen, *Intrudiction to International Relations, Theories and Approaches*, Oxford University Pres, 2007, 167.

⁵¹ Kaya, agm, ss. 106-107.

İnşacılık ise farklı söylem ve teorik teknikleri içeren yöntemlerle devlet/ajan kimliklerinin yeniden tesisini gaye edinen derinlikli bir indüktif araştırma stratejisini kullanır. Bu tür Sosyal İnşacılık, daha ziyade Kıta Avrupa'sında yaygındır. Kritik-eleştirel Sosyal İnşacılık ise aynı şekilde söylem-kuramsal yöntemleri kabul etmekte, ancak dilin içindeki güç ile hâkimiyet/egemenlik benzeri özle ilişkili konuları daha çok vurgulamaktadır. Dolayısıyla gerek yorumsamacı gerekse eleştirel Sosyal İnşacılıkta teorideki ilham kaynağı dilden gelen görüşlerdir. Bir diğer ifadeyle dil bu grupta bulunan görüşler bakımından büyük önem arz eder. Söylem, dil vasıtasıyla mana uyumu, konuşma faaliyeti ve metin analizi benzeri konulara odaklanmaktadır. Dil geleneksel İnşacılar açısından, daha çok araçların temelinde yer alan özelliklerindeki farklılıklara sebebiyet veren nedene dayalı bir mekanizma şeklinde görürler.⁵²

Yukarıda verilen bilgilerden hareketle Uluslararası İlişkiler kuramları içerisinde gittikçe etkinliğine rağmen tek bir İnşacı kuramdan bahsetmek olası değildir. Örneğin, Maja Zehfuss uluslararası alanda İnşacılığın kuramsal olarak gelişmesine katkı sağlayan üç kişiyi esas alarak, İnşacılığın da üç çeşidi olduğunu vurgulamaktadır. Onuf, Wendt ve Kratochwil'in İnşacılığı. Onuf' ile Kratochwil'in İnşacılığı 'kurallar' ve 'söz eylem kuramı' üzerine yoğunlaşmışken, Wendt ise 'kimlik' üzerinde şekillenmiş olan sosyolojik geleneği esas alır. Emmanuel Adler ise İnşacılığı; Modernist Dil bilimsel İnşacılık, Radikal İnşacılık, Eleştirel İnşacılık ve Faydacı Gerçekçi İnşacılık olarak dört gruba ayırır. Bu noktada İnşacılık kuramının çeşitleri ile ilişkili ortak bir fikir birliği olmamasının yanında, ABD'de dikkat çeken geleneksel İnşacı kuram, pozitivist epistemolojiyi benimsen post-pozitivizm ve pozitivism arasındaki köprünün kurulma çabasını sergiler.⁵³ İzah edilen farklılaşmalara karşın, esasında bütün İnşacı görüşler, belirli bir ortak paydayı kabullenmektedirler. İnşacı kuramlar, sosyallik olgusuna vurgu yapan, insanın var olan kapasitesi kaynaklı bütün düşünsel faktörler ile ilgilenen ve bunları aktörlerin kimlik, çıkar ve seçimlerinin oluşması kısmında maddi etkenlerden daha önemli gören bir yaklaşım sergilerler. Kabul ettikleri tartışmalı epistemolojik durumlar

⁵² Kaya, agm, s. 107.

⁵³ Emine Alpay, *Sosyal İnşacılık Kuramı Çerçevesinde Türk ve Bulgar Kimliği: Hak ve Özgürlükler Hareketi*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Edirne 2018, s. 10-11.

İnşacı kuramların ana ayrışma noktası olup Uluslararası İlişkiler açısından farklı ontoloji önermeleriye en önem arz eden ortak paydalarıdır. Dolayısıyla İnşacı görüşler tarafından savunulan anlayış, ana-akımca göz ardı edilen pek çok boyuta ışık tutuyor olması bakımından önemli olduğunu da ayrıca belirtmekte fayda vardır.

1.3. SOSYAL İNŞACILIK VE AB GENİŞLEMESİ

Sosyal İnşacılık, Avrupa bütünleşmesi kapsamında pek çok konuyu, bağımsız siyasi aktörlerin sabit çıkarları doğrultusundaki stratejik hamleler olarak modellendirir. Birçok konu aynı modelleme içerisinde değerlendirilememektedir. Sosyal öğrenme, sosyalizasyon, rutinleşme, normatif yayılma, ajanların kimlikleri ve çıkarları gibi konular, metodolojik bireycilik veya stratejik hamleler ile açıklanamamaktadır.⁵⁴ Sosyal İnşacılar için bu manada, Avrupa'nın bütünleşmesinde normlar ve düşüncelerin rolünün incelenmesi, rasyonel kuramlara göre daha açıklayıcı olmaktadır.

Sosyal İnşacılık tarafından değerler, kimlik, normlar vurgusunun hususiyetle 1990'ların akabinde daha sıkça vurgulanması, AB'de görülen son dönemlerdeki genişleme dalgaları üzerinde de etki etmiştir. “Doğu Genişlemesi” şeklinde belirtilen ve Doğu Avrupa'da bulunan devletlerinin 2004 - 2007 yıllarındaki katılımlarını esas alan “Doğu Genişlemesi”nin bu kavramlarla daha güçlü bir şekilde açıklanabileceği ifade edilebilir. Kopenhag Kriterleri'nde de üyelik kriteri olarak AB'nin kimliğini oluşturan demokrasi, insan hakları, azınlık hakları⁵⁵ gibi evrensel normların şart olarak sunulması bu tezi destekler bir argüman ortaya koyar.

Sosyal İnşacı yaklaşım Doğu genişlemesini açıklarken, son genişlemeye dahil olan devletler açısından “Yüzünü Batıya Dönme”, AB açısından ise “Bizlerden Biri” ifadelerini kullanır. Bu yaklaşımın AB'deki derinleşme ve bütünleşmeyi analiz etmesinin gerekçesi ise diğer rasyonel kuramlarda bu derinleşme ve genişleme hareketlerine yönelik açıklamaların yetersiz olmasıdır. Bu çerçevede rasyonel kuramlar, Doğu Avrupa devletlerine yönelik genişlemenin bedelinin faydalarından daha fazla olacağını ileri sürmektedir. Hal böyleyken AB'ye üye devletlerin ortaklık

⁵⁴ Kocagül, agt, s. 18.

⁵⁵ TUSİAD, *Türkiye'de Demokratikleşme Perspektifleri ve AB Kopenhag Siyasi Kriterleri*, Ankara, 2002, s. 41.

münasebetinin ötesinde üyeliğe onay vermeleri izâh edilemez.⁵⁶ Bu söylem Sosyal İnşacı yaklaşımın, rasyonel kuramlara yönelik bir eleştirisi olup, genişlemeye hangi çerçeveden baktıklarının da bir göstergesini oluşturur.

II. Dünya Savaşı'nın yarattığı yıkım ve güvensizlik ortamı içerisinde filizlenen AB, Sosyal İnşacılık tarafından vurgulandığı gibi devletlerin çıkarları doğrultusunda kurumlar oluşturabilmektedir. Yukarıda kurum olarak nitelendirdiğimiz AB çatısı altında ilk önce 6 devletin ortak çıkarları doğrultusunda asıl “kurum” oluşturulmuştur. Burada kastedilen ortak çıkarlar ise: tarihsel süreç içerisinde Avrupa kıtasında hakim olan siyasi parçalanmışlığa, siyasi istikrarın sağlanmasında tehdit oluşturabilecek unsurları⁵⁷ birbirine karşılıklı bağımlı kılarak son vermek ve o dönemdeki iki kutuplu siyasi sistemde güçlenen Sovyetler Birliği'nin Batıya doğru yayılmasının engellenmesi ile savaştan yıkık çıkan Batı Avrupa devlet ekonomilerinin ABD'ye bağımlı kılınmasının önlenmesidir. Yani asıl amaç öncelikle ekonomik temelli birlik kurup refahın ve istikrarın sürekliliğini sağlarken aynı zamanda birbirleriyle karşılıklı bağımlı hale gelen Avrupalı devletlerinin birbirlerini “öteki” olarak görmelerinin engellenmesiyle Avrupa'da savaş tehdidinin ortadan kaldırılması olmuştur. AB'nin kurucu olan 6 devletin sağladıkları faydalara gelince, Almanya'nın II. Dünya Savaşıyla sarsılmış olan siyasi itibarını tekrardan kazanarak sanayi malların ihracatını arttırmasıdır. Fransa sanayileşmeyle beraber tarım ürünlerinin pazarını büyütmüş, siyasal inisiyatif sahibi olmuştur. Hollanda, taşımacılık alanındaki gelişmişliğiyle ticaretten yararlanmıştır. İtalya, Belçika ile Lüksemburg ise sanayilerini ilerletecek şekilde destekler almışlardır.⁵⁸

18 Nisan 1951'de imzalanan ve 23 Temmuz 1952'de yürürlüğe giren European Coal and Steel Community(Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu/AKÇT) Antlaşmasıyla başlayıp AET, EURATOM (Roma Antlaşmaları)'un kurulması, Ortak

⁵⁶ Elif Uzgören, “Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri ve Entegrasyon Teorileri: Gramscı'ci Tarihsel Materyalizmin Literatüre Katkıları”, *Avrupa Çalışmaları Dergisi*, C. 11, No. 2, 2012, s. 151.

⁵⁷ Almanya'nın tekrar güçlenip siyasi istikrara tehdit oluşturmasını engellemek için kontrol altına alınması ve Avrupa tarihinde süregelen Fransız-Alman düşmanlığa son vermek ile o dönem savaş sanayisinin ana maddeleri olan kömür ve çeliğin ulusal otoritenin ellerinden alınıp uluslararası otoriteye devredilmesiyle karşılıklı bağımlı hale kılınan Avrupa devlet ekonomilerinin yaratılmasıyla Avrupa'da tekrar bir savaşın yaşanmasını önlemektir.

⁵⁸ Kona Güngörmüş, Gamze-Zeynep Özönur, “AB Sınırları ve Genişleme Problemi”, *Changes and Transformations in the Socio-economic and Political Structure of Turkey Within the EU Negotiations* başlıklı sempozyum'da sunulan bildiri, Kütahya, 16-18 Mart 2006.

Tarım Politikaları, Ortak Pazar Politikaları, Avrupa Para Anlaşması (29 Aralık 1958)⁵⁹'nin yürürlüğe girip uygulanmasıyla devam eden süreçte giderek başarı gösteren bu kurum, üye olmayan diğer devletler açısından cazibe merkezi konumuna yükselmiş ve diğer devletlerin üye olma başvurularını yapmaya başlamalarıyla genişleme süreci gelişim göstermiştir. Bu doğrultuda yukarıda ele almış olduğumuz Avrupa entegrasyon teorileri ile ayrı ayrı analiz edilebilecek nedenler ve çıkarlar doğrultusunda söz konusu altı kez genişlemiş ve 2007 yılı itibarıyla AB Devlet üye sayısı 27'ye ulaşmıştır. 2013 itibarıyla genişleme sürecine bakıldığında, halihazırda Hırvatistan birlik üyesi olup, Türkiye ve İzlanda'yla katılım müzakereleri yürütülmekte, Kuzey Makedonya ile Karadağ aday devlet, Bosna-Hersek, Arnavutluk, Sırbistan ile Kosova da potansiyel aday⁶⁰ devletler konumunda bulunmaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere AB'nin bir sonraki genişleme durağının Batı Balkanlar'a yönelik olacağı aşikardır.

Sosyal İnşacı yaklaşım, Avrupa entegrasyonu ile alakalı günümüzdeki yeni işlevselcilik, hükümetlerarasıcılık ve kurumsalcılık benzeri rasyonel ontolojiye dayanan teorilerden farklı bir yaklaşım sergiler. Ancak aktörlere ait çıkarların teşkilinde normlara vurguda bulunulurken Sosyal İnşacı yaklaşım, bu teorilerin yerlerine geçmekten çok onları tamamlar.⁶¹ Sosyal İnşacı yaklaşım, aktörlerin nasıl biraraya gelerek kolektif kurumlar meydana getirdiklerini izah eden entegrasyon kuramlarının karşısında kurumlarla aktörlerin kimliklerini ve çıkarlarını nasıl belirlediği üstünde durarak kolektif bir kimlik inşasına fayda sağlayan bu kurumların normatif yönden nasıl güçlü oldukları üzerinde durmuştur.⁶² Öte yandan Pozitivistler, genişlemeye dair tercihleri, üye ve aday devletlerin çıkarların temeline dayandırırken Sosyal İnşacılar, genişlemeye dair politikaların düşünsel ve kültürel faktörlerle şekilleneceği iddiasında bulunmaktadır.⁶³

⁵⁹ “Avrupa Kronolojisi”, *T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı*, Resmi İnternet Sitesi, <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=46219&l=1> (e.t.18.04.2013)

⁶⁰ “Avrupa Birliği Genişlemesi”, *T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı*, Resmi İnternet Sitesi, <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=109&l=1> (e.t.04.04.2013)

⁶¹ Karacasulu, “Avrupa Entegrasyon Kuramları ve Sosyal İnşacı Yaklaşım”, s. 94.

⁶² Yapıcı, agm, s. 154.

⁶³ Aytuğ, Hüseyin Kutay, “Bütünleşme Kuramlarının Avrupa Birliği Genişlemesine Bakışı”, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Cilt:15, Sayı:1, Manisa, 2008, s. 157.

Soğuk Savaş döneminin süregelen Avrupa entegrasyonunun inşası üzerine yoğunlaşan Sosyal İnşacılık, millî gerçekliğe ait yapısal blokların materyalist ve düşünsel olduğu görüşünü savunmaktadır. Düşünsel unsurların kurumsal ve normatif yönleri bulunmaktadır ve sadece bireyi değil, kolektif niyetliliği dahi ortaya koyarlar. Bu çerçevede AB, siyasal ve hukuksal organlar haricinde, müşterek kurallar, ortak norm, karar alma mekanizmaları ve neticede “ortak birlik” müktesebatı eksenslidir. Bu ortak müktesebatta ise dil ve iletişim ön plandadır. Bu çerçevede bütünleşmeler, ulusal veya uluslararası dinamiklerin neticesinde, kimliklerin ve daha sonra bu çıkarların değişmesiyle mümkün olabilir.⁶⁴ Yani İnşacıların kimlik temelinde AB’yi açıklama eğiliminde olduğu görülür.

Avrupa entegrasyon sürecinde İnşacılık alanında dile getirilen temel araştırma soruları 4 grup içerisinde ele alınmaktadır. İlki, uluslararası sistemin üstünde devletlerin toplumsal etkileşim neticelerinin araştırılmasıdır. İkinci grup, uluslararası politikanın üstünde millî normların sonuçlarına yönelik analizdir. Üçüncü grup, AB normlarının ve de toplumsal ilişkilerin, iç politikadaki değişimler üstüne tesirinin ve “Avrupalılaştırmanın” ele alınmasıdır. Son grup ise yönetsel imajların, Avrupa’daki politik aktörlerle ilişkisinin irdelenmesidir.⁶⁵

İnşacı yaklaşım için politikalardan ve kurumlardan ziyade yukarıda da belirttiğimiz gibi kimliklerin “Avrupalılaştırması” üstüne olan çalışmalar, en ehemmiyetli konu şeklinde kabul görmüş ve bu noktada söylemler ve dilin rolü de önem arz etmiştir. Sosyal İnşacı yaklaşımda kimliği, toplumun içerisinde yer almakta olan kişilerin ayırt edici fikirleri oluşturur. “Ortak Avrupalılık” kavramı bu duruma örnek gösterilebilir. İkinci olarak ise öteki toplumlardan farklı kılan bir “ortaklık” aranır. Yani, toplumsal kimlik sadece bir grubun mensubu olmakla tanımlanamaz. Bu grubun sınırları, içindekilerin ve dışındakilerin de tanımlanması gerekmektedir.⁶⁶ Bu bağlamda, Avrupa’nın ötekilerine ilişkin daha çok bilgi, Avrupa kimliği tanımlanmasında kullanılmaktadır.

⁶⁴ Toprak, agm, s. 82.

⁶⁵ Karacasulu, “Avrupa Entegrasyon Kuramları ve Sosyal İnşacı Yaklaşım”, s. 94-95.

⁶⁶ Karacasulu, “Avrupa Entegrasyon Kuramları ve Sosyal İnşacı Yaklaşım”, s. 95.

“Avrupa Birliği kimliği” ile “Avrupa kimliği” tamamen aynı olmamakla birlikte AB, Avrupa kimliğine ilişkin bir hegemonyayı hakim kılmaktadır. Avrupalı olmak, AB ile sosyal alanda eşdeğer duruma gelmektir. Bir diğer ifadeyle, AB üyesi olmadan ‘gerçek’ Avrupalı olunamayacağının yansımasıdır. Avrupa’da devletlerin kendilerine ait görüntüleriyle beraber Avrupa kavramı ile görüntüsü birbirine geçmiştir. Bu devletlerde ulus, devlet ve Avrupa kavramları sıkı sıkıya birbirine bağlıdır. Bu noktada, Avrupa’daki entegrasyon günümüz Uluslararası İlişkiler disiplininde ileri düzeylere doğru ilerlemiştir. Soğuk Savaş’ın akabinde yeni dünya düzeninin içindeki devletler kendi konumlarını tanımlama gayreti içerisindeyken, AB içerisinde derinleşme ve genişlemeye ilişkin toplantılarda kimlik tartişmaları ön plana çıkmıştır. Bu noktada Diez, 1990’lardan sonra Avrupa kimliğinin teşekkülünde kültürel ve coğrafik farklılıkların daha çok ehemmiyet kazandığını ifade etmektedir.⁶⁷

AB, 22 Haziran 1993’teki Kopenhag Zirvesi’nden sonra kendisini demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ile azınlıklara saygı temelindeki bir “Değerler Birliği” şeklinde tanımlamıştır. Genişleme kararları ile beraber yeni üyelerde bu noktaların gerçekleştirilmesi belirgin hale getirmiştir. Orta ve Doğu Avrupa devletlerinin genişleme sürecinde sosyolojik unsurlar hakim olmuştur.⁶⁸

Yine bu bağlamda 7 şubat 1992’de imzalanan Maastricht Antlaşması’nın akabinde derinleşme ve genişleme politikaları ile kimlik tartişmaları güvenlik tartişmalarıyla birlikte ele alınmıştır. Bu noktada bilhassa 11 Eylöl saldırıları ve devamındaki Avrupa’da yapılan terörist saldırılar, Avrupa’nın kendi bakış açısıyla İşlam tehdidine karşı önlem almasını gündeme getirmiştir. Bu çerçevede, Müslömanların göçleri artık bir güvenlik sorunu durumuna gelmiş ve sınırlardaki kontroller arttırılmıştır. Bu yaklaşımın temel gayesi AB’nin ulus devletlerin ötesinde üst bir “Avrupalı kimliği” oluşturma anlayışıdır.⁶⁹

AB’nin genişleme sürecinde görölen en iyi örneklerinden biri de, AB’nin Doğu ve Orta Avrupa devletlerinin üyeliklerinin kabul edilmesi hadisesidir. Bu noktada

⁶⁷ Karacasulu, “Avrupa Entegrasyon Kuramları ve Sosyal İnşacı Yaklaşım”, s. 98-99.

⁶⁸ Aytuğ, agm, s. 157.

⁶⁹ Karacasulu, “Avrupa Entegrasyon Kuramları ve Sosyal İnşacı Yaklaşım”, s. 96.

yapılan genişleme rasyonalist bakış açısıyla yapılmış olan çalışmalarla ve yalnızca devletlerin tercihleriyle güç merkezli örneklerle izah edilemez. AB'nin bu devletlerin üyeliği noktasında faaliyetlere başlaması ve 2004'te gerçekleşmiş olan genişleme süreci, Sosyal İnşacı kuramcılar açısından ciddi bir normatif temeli oluşturur. Üyelik adına gereken koşullar ve başlatılmış olan süreç, İnşacılar açısından belirleyici bir unsurdur. Bu devletlerdeki siyasal ve toplumsal yaşam Sosyal İnşacılık bağlamında AB'nin demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü ve kurallar bağlamında önemli ölçüde belirlenmiş, böylelikle Avrupa kimliğinin bir parçası şeklinde kabulleri sağlanmıştır. Yani AB ile Orta ve Doğu Avrupa devletleri, bütünleşmeye ait süreçte karşılıklı olan bir etkileşim yaşamışlardır. Bununla birlikte, İnşacı yaklaşımın araştırma sahası içerisinde demokrasi, dahil etme ve dışlama, kimlik ve yönetim, devlet - toplum münasebetlerinin doğası ve "öteki"nin teşkili gibi konulara ilişkin söylenecek pek çok husus bulunmaktadır. Özellikle kimlikle davranışların teşkiline, normların ve düşüncelerin tesirinin izah edilmesinde İnşacı yaklaşım önemli katkıda bulunmuştur. Ayrıca İnşacı yaklaşım, Avrupa bütünleşmesi çalışmalarının izahında da katkı sağlamıştır. İlk olarak, İnşacı yaklaşım ile Avrupa bütünleşmesine ilişkin kuramların geliştirilmesi sağlanmış ve klasik tartışmaların ötesine geçebilmek olanaklı olmuştur. Örnek olarak, yalnızca devletler değil, STK'lar ve çıkar grupları benzeri süreç üzerinde etkisi olan paydaşlar da süreçteki analize dâhil edilmişlerdir. Bu bağlamda, Sosyal İnşacı yaklaşımın, Avrupa bütünleşmesindeki farklı boyutların anlaşılmasını temin edecek daha kapsamlı bir çerçeveyi sunduğu söylenebilir. Bununla birlikte Sosyal İnşacı yaklaşım, üye devletlerin pragmatik tercihlerini görme eğiliminde olmayıp devletlerin bu tercihlerinin toplumsal açıdan nasıl tesis edilmiş olduğu sorusuna daha kapsamlı bir açıdan bakılmasına yardımcı olmaktadır. Böylelikle Avrupa'daki uzun vadeli siyasal ve toplumsal değişimin çalışılması sürecine bir temel hazırlamıştır. Nitekim So, diğer teori ve yaklaşımlardan farklı olarak toplumsal kuramlar, kurallar, kimliklerin oluşumu ve normların tesirleri, dilin rolü ile siyasal söylemler benzeri hususlarda farklı sorular sormaktadır. Böylelikle Avrupa'da olan dönüşümsel sürecin anlaşılmasıyla Avrupa'nın bütünleşmesine yönelik sistemli çalışmalar hızlanmıştır.⁷⁰

⁷⁰ Büyüktanır, agm, s. 18.

Bütün bunların dışında Sosyal İnşacı yaklaşım genişlemeye sosyolojik perspektif de sağlamaktadır. Bu doğrultuda birlik içerisindeki ve dışarısında bulunan aktörlerin ortak kimlik, norm ve esas inançları paylaşma oranı genişlemek için en önemli etkidir. Şüphesiz değerler ve normlar paylaşıldıkça, kurumsal normlar da o denli kuvvetlenmektedir. Böylelikle üye olan devletler de aday devletlerde yatay bütünleşme noktasında istekli olabilmektedir. Dolayısıyla genişlemenin açıklanmasında, sosyal normların önemine değinen İnşacı yaklaşımların desteklendiği görülmektedir. İnşacı yaklaşımda, Orta ve Doğu Avrupa devletleri AB üyeliğini “doğu” kimliğini atıp “Avrupa’ya dönüş” ile güdülemeye gayret ederken, AB ise Orta ve Doğu Avrupa devletleri için “bizlerden biri” argümanını kullanmaktadır. Soğuk Savaş döneminde çeşitlilik daha çok AB ile Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa devletleri içerisindeyken, Soğuk Savaş sonrasında bu devletler arasındaki kültürel çeşitlilik minimuma indirgenerek ortak bir Avrupa kimliğinde bir araya gelme, liberal demokratik normlar ile değerlerin kabul edilmesi genişlemeyi kolaylaştıran unsurlar olmuştur.⁷¹

Egemen devlet, Sosyal İnşacılık açısından kurumsal olarak değişik seviyelerde yönetimin yalnızca bir katmanıdır. Dolayısıyla AB, değişik seviyelerde, hükümetlerin kesişen yetkileri ve siyasi aktörlerin bu değişik seviyelerde etkileşimleri anlamına gelmektedir. Neofonksiyonalizm ve hükümetlerarası işbirliği anlayışları arasındaki tartışmaya bir uzlaşma bulunabilir. Bu ise “değişik seviyelerde yönetim yaklaşımı (multi level governance)dır”⁷². Ulus-üstü kurumların artan fonksiyonlarının önemine değinen bu görüş, AB'nin devletlerüstü bir yeni otorite olması benzeri bir iddiayı taşımamaktadır. Devlet temelli olan bir yaklaşım olsa da devletlerarası iletişimin tek yol olmadığını ifade etmektedir. Nitekim yönetsel yapılar çok karmaşık ve esnek bir hal almıştır.⁷³

AB kararlarını, yalnızca devletlerarası pazarlık olarak görmek, kurumların AB karar mekanizmasını nasıl etkilediklerini anlamayı engellemektedir. Örnek olarak AB Komisyonu, üye devletlerden birisinin belirli bir konudaki politikalarını Birlik

⁷¹ Aytuğ, agm, s. 157.

⁷² Tanja E. Aalberts, “The Future of Sovereignty in Multilevel Governance Europe-A Constructivist Reading”, *Journal of Common Market Studies*, Vol. 42 (1), 2004, s.28.

⁷³ Toprak, agm, s. 80.

mevzuatına uygun bulmazsa, uyarılan devlet bu politikasını söz konusu mevzuata dayalı bir argüman ile açıklamak mecburiyetindedir. Bu savunmada ise sadece ulusal çıkar görüşünü kullanmak yetersiz kalmaktadır. Komisyon otonom bir kurum olarak üyelere AB mevzuatını bağlayıcı kılmaktadır. Özellikle ekonomik konularda Komisyon kararları bağlayıcı olabilmektedir.

Yeni İşlevselciliğin elit iş birliği anlayışının, günümüzün yapısalcı yaklaşımına da temel olduğu söylenebilir. AB'nin de politika üretebilmek için kurumların birbirlerine bağlı olduğu bir sistem ağına gereksinimi vardır. Komisyon, Konsey ve Parlamento bu süreçte iş birliği içerisindedir. Nitekim, devletler milli politikayla uluslararası sistemin arasında olan tek bağ değildir. Uygulamada, değişik düzeylerde gerçekleşen bir iletişimin söz konusu olduğu globalleşme, bu etkileşimle iletişim örüntüsünü yapılandırmıştır.⁷⁴

Bu noktada tercihlerini aktörler nasıl belirler? Sistem yaklaşımına göre, aktörlere ait olan kimlikler tercihlerini de belirlemektedir. Bu ise aktörün uluslararası sistemdeki icra ettiği rolün belirleyici olduğu manasına gelir. Kültür/norm yaklaşımı açısından ise içerisinde bulunulmakta olan kültürel ortam çıkarları belirlemektedir. Kolektif kurallar, dış politika tercihlerindeki temel belirleyicidir. Öte yandan rasyonel yaklaşım ve tercihleri, siyasal sebep-sonuç ilişkilerinin belirlediğini vurgular. Burada ulus devletler kadar, Uluslararası İlişkiler de yön gösterici durumdadır. Bu bağlamda bütün yaklaşımlarda çevre unsuru, uluslararası sistem ya da toplumun kültürel değerleri belirleyici rol oynamaktadır. Aktörler, kendi çıkarlarına uygun gördükleri politikaları benimsemektedirler. Aktörler incelenirken, grup ve birey seviyesinde olan analizlerin, elitler ve örgütlü kurumlar ile sınırlandırılması, uyum sürecini anlamayı zorlaştırarak daha çok etkileşim adına gereken iletişim girişimlerini geciktirir. Etkileşim adına daha fazla sayıda informal ortam gerekmektedir. Yönetimsel tercihlerin esasını oluşturan düşünceler ve değerler farklılaştığında, çıkarlar da değişmektedir. Öyle ki uyum adına atılması gerekli olan temel adım, toplumlararası diyalog ile önyargıların silinmesidir. Bu değişim, yönetim

⁷⁴ Marks G., L. Hooghe, K. Blank, "European Integration from the 1980s: State Centric vs. Multi Level Governance", *Journal of Common Market Studies*, Vol. 34, Eylül 1996, No:3, s. 372.

düzenini de etkiler. Nitekim tabandan kaynaklanmayan değişimler, yapay ve güçsüz kalmaktadır.⁷⁵

Sosyal İnşacılar, AB'nin Doğu ve Orta Avrupa devletlerine yönelik genişleme süreçlerini normatif değerlere dayandırarak hipotezlerini bu örnek üzerinden açıklamaları yönüyle eleştirilmişlerdir. Nitekim üye devletlerin aday devletleri değerlendirmelerinde, ortak kültür, ortak tarih ve Avrupalılık kimliği gibi faktörlere yer vermiş olmaları ve Avrupa kıtasının bölünmüşlüğünü ortadan kaldırmak için tercihlerini bu yönde kullanmaları konusunda realistlerin eleştirilerine maruz kalmışlardır. Realistler, genişlemenin sadece ortak kimlik, normlar ve değerler çerçevesinde değerlendirilemeyeceği ve bu süreçte rasyonel tercihlerin de dikkate alınması gerektiğine işaret etmektedirler. Moravicsik de Sosyal İnşacı yaklaşımı ampirik yetersizliklerine işaret etmektedir. Bu yöndeki eleştirisine göre, İnşacıların teoriden ziyade ontolojiye yönlendiklerini ve bu nedenle de sosyal bilimlerin önemli bir kuralını göz ardı ettiklerini işaret etmektedir.⁷⁶

Düşünsel öğeleri referans olarak kabul eden Sosyal İnşacı yaklaşımın aksine diğer geleneksel kuramcıların söylemlerine göre, AB "Politik bir çüce ve askeri bir solucan⁷⁷"dır. Sosyal İnşacılığa göre de AB, üye devletleri, adayları ve potansiyel aday devletleri, komşuluk politikasındaki on altı devlet ve öteki üçüncü taraf devletler üstünde yaptırımsal gücü bulunan, değerlerini bu devletlerin üstünde Sosyal İnşacı yaklaşım ile bir baskı vasıtası şeklinde kullanan, bir normatif güçtür.

Bu bağlamda Sosyal İnşacılık, Avrupalılaşımanın özellikle kimlik boyutundaki etkilerinin incelenmesine önemli katkılar sağlar. Fakat yine de aktörlerin kimlikleri, çıkarları, tercihleri ve davranışlarında farklı teorilerin temel aldıkları farklı unsurlar etkili olabilir. Bu açıdan Sosyal İnşacılığı ayrı bir bütünleşme teorisinden çok, ontolojik bir perspektif olarak almak daha doğru bir yaklaşımdır.

1973'ten itibaren başlayıp bugüne kadar uzanan Avrupa'nın bütünleşme faaliyetlerinde yönetim biçiminin ne şekilde olması gerektiği ile bütünleşmenin

⁷⁵ Toprak, agm, s. 83.

⁷⁶ Aslı Erol, *Yeni-İşlevselcilik Işığında Avrupa Bütünleşmesi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007, s. 53-54.

⁷⁷ Barış Özdal, *Avrupa Birliği Siyasi Bir Çüce Askeri Bir Solucan mı?*, Dora Yayıncılık, Bursa 2013, s. 214-216.

siyasal ve sosyal neticelerine odaklı bir dönemin tesirinin görüldüğü bilinmektedir. Bu dönemde, ulusüstücülük ve hükümetlerarasıcılıktan yeni yönetim biçimlerine, rasyonaliteden İnşacılığa geçen pek çok yeni yaklaşımın öne sürüldüğü de görülür. Ancak bu kuramların arasında “Sosyal İnşacılık” yaklaşımının 2004 ile 2007 “Doğu Genişlemesi” örneklerinde görüldüğü üzere genişlemenin tüm boyutlarını açıklamaktaki başarısı, hem yeni oluşan “Avrupalılışmayı” hem de bütünleşmenin izah edilmesinde daha geniş kapsamlı olduğu anlaşılmaktadır.⁷⁸

1.4. AB’NİN BALKANLAR GENİŞLEMESİNİN SOSYAL YAKLAŞIM BAĞLAMINDA TEMELLERİ

AB’nin Balkanlar bölgesine yönelik genişlemesi diğer klasik genişlemelerden tamamen farklı nitelik taşıyan bir genişlemedir. Çünkü bu bölge ne ekonomik açıdan fayda sağlatabilecek, ne yeterince geniş pazar alanı oluşturabilecek ne de içerisinde barındırdığı yönetim ve taşıdığı değerler açısından örnek teşkil edebilecek bir bölgedir. Nitekim Balkanlar, AB’nin şimdiye kadar inşa etmiş olduğu yapının korunması ile ilgili bir bölge olarak dikkat çekmektedir. Bu açıdan AB’nin Balkanlar genişlemesinin zorunlu olan bir genişleme olduğu ileri sürülebilir. Zira yukarıda daha açık bir şekilde ele almış olduğumuz üzere işbirliğinden ziyade çatışma eksenli bir bölgedir. Tarihte bu bağlamda bir dizi örnek bulunmaktadır. Örneğin Kuzey Makedonya’da 2013 yılındaki bütçenin oylanması ile başlayan muhalefet protestosu sürerken etnik eksenli küçük çatışmalar da gerçekleşmiştir. Nitekim bunun dışında bir de ekonomik açıdan zayıf olması bölgenin gerek siyasi gerekse sosyal yapılarını tehdit altında tutmaktadır. Bu durum AB’nin oluşturduğu değerleri tehdit eden bir unsurdur. Aynı zamanda, bu bölgede meydana gelecek herhangi büyük çaplı bir çatışmayı kendisi tarafından sonlandırmaya yetecek güç ve araçların yokluğu nedeniyle özellikle ABD gibi küresel bir gücün bölgede etkin olabileceği durumu endişe yaratmaktadır. Dolayısıyla buradaki strateji, güvenlik ihtiyaçlarını karşılamak ve istikrarsızlığın yayılmasının önüne geçerek Birliğin dış güvenliğini temin etmektir.⁷⁹ Bunun örneği, AB Bosna-Hersek Yüksek eski temsilcisi olan Paddy Ashdown’un 11 Aralık 2008 tarihinde NATO Dergisi Editörü Paul King’e verdiği röportajı görülebilir. Ashdown söz konusu röportajda, Balkanlar bölgesini

⁷⁸ Mercan, agm, s. 76-77.

⁷⁹ Zeynep Yücel, “Avrupa Birliği’nin Genişleme Politikasının Güvenlik Boyutu”, *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, C. 4, No. 13, 2008, s. 50.

“Avrupa’nın göbeğinde suç ve yönetim boşluğunu oluşturan bir kara delik” olarak tarif etmiş ve bölgenin AB açısından büyük bir tehdit oluşturduğunun altını çizmiştir. Ashdown aynı zamanda “*Burası bir zamanlar birisinin dediği gibi ihtiyacımız olmayan uzak bir bölge değildir. Bu çok önemli bir konu. Balkanlar şehirlerimizi suçtan koruyan bir cephedir. Burayı kara bir delik gibi bırakırsak... onlar ağır bir bedel öderler: Ama biz de bir bedel öderiz. Burada kendi çıkarımızın olduğunu unutmamalıyız.*”⁸⁰ diyerek Balkanlar’ın AB açısından her ne kadar fayda sağlamayan bir bölge mahiyetinde olsa da aslında son derece önemli bir bölge olduğunun altını çizmiş ve vurgulamıştır.

Bu noktada sorulması gereken soru bu bölgenin öneminin ve AB’nin Balkanlar’a yönelik gelişim gösteren genişlemenin arkasında duran nedenin veya çıkarının ne olduğudur. Önceliğin Balkanlar’ın “çatışma eksenli bölge” olmasından dolayı AB açısından güvenliğin tesisi noktasında kendi güvenliğini sağlamak olduğu belirtilebilir. Zira tarihsel açıdan bakıldığında Balkanlar’da bir sorun bir çatışma veya bir istikrarsızlık konusu meydana geldiğinde, uluslararası alanda ve bölgesel düzeyde etkili aktörler tarafından bu durum sorun haline getirilip güvenli hale getirilmiş ve çözüm bulunmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla Avrupa kıtası içerisinde yer alan Balkanlar’da yaşanan çatışma ve istikrarsızlıklar hem kıta güvenliğini tehdit etmekte hem de bölge dışı aktörlerin AB’nin yanı başında yer alan Balkanlar’la ilgilenmesine yol açmaktadır.

Bunun dışında Balkanlar’ın Avrupa haritasında coğrafi olarak stratejik bir noktada bulunması, enerji koridorlarının ve ticari yollarının güvenliği açısından önem taşımaktadır. Öyle ki günümüz uluslararası dengelerinin şekillenmesinde mutlak bir değeri olan enerji aktarımı coğrafyasında yer alan bir bölge olarak Balkanlar hem bu kaynaklara sahip hem de bu kaynaklara bağımlı olan devletler açısından son derece önemli bir bölgedir. Bu bağlamda dışa bağımlı enerji tüketimleri yüksek olan AB devletlerinin enerji ihtiyacı dış politikalarını da etkilemektedir. Dolayısıyla burada bir aktarım görevine sahip olan Balkanlar bölgesinin AB açısından önemi ortadadır.

⁸⁰ Paddy Ashdown’un rapörtajın tamamı için bkz: http://www.nato.int/docu/review/2008/07/VID_ASHDOWN/TR/index.htm (e.t.01.01.2013)

Diğer taraftan, Balkanlar'ın sahip olduğu hassas ekonomik yapısı, çeşitliliği ile dikkat çeken etno-kültürel yapısıyla birleşince AB'nin oluşturduğu demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ile azınlıklara saygı temelli değerleri zedeleyici bir rolü barındırmaktadır. Ayrıca söz konusu değerleri tehdit eden komşu bir bölge mahiyetindedir. Bu noktada hiç şüphesiz bir bölge ekonomik olarak zayıf ise ve içerisinde birbirinden farklı etnisiteye ve kültüre mensup üyeler sayı olarak yüksek ise bu memnuniyetsizliğin etnik çatışmaya meyilli bir ortamı hazırlamakla birlikte demokrasinin de iyi işlememesine yol açma potansiyeli vardır. Nitekim Balkanlarda bu durum böyledir. Bu noktada Demokrasiler uygulamasından çok kağıt üstündeki değerler gibidirler. Ve en ufak bir siyasi istikrarsızlıkla karşılaşınca etnik sorunlar kendilerini göstermeye başlamaktadırlar. Bu durumda AB bölge devletlerini ekonomilerini Batı eksenli ekonomik yapılarına geçişlerini yapabilmeleri için yardım ve teşvik etmektedir. Öte yandan azınlıklar temeline dayanan etnik çatışma ve sorunların çözümü için bunu üye şartı olarak zorlamaktadır. Çünkü genişlemeye devam ettikçe kendi bünyesinde de azınlık oranlara giderek sahip olan AB, bu tür azınlık sorunların büyüüp bölgesine ihraç edilmesini istememektedir. Burada bu sorunlara bir tepki olarak Balkanlarda (özellikle Kosova'nın nihai statüsü ile ilgilidir) sınırların değişmezliğine vurgu yapan Ahtisaari Planı⁸¹ örnek verilebilir. Bu planın özellikle 1. Maddenin, 8. bendi dikkat çekmektedir. “*Kosova herhangi bir devlet veya herhangi bir devletin toprak parçasına bölgesel hak iddiasında bulunamaz ve hiçbir devlet veya herhangi bir devletin bir bölümünün talebinde bulunamaz.*”⁸² ibaresiyle ile zaman zaman gündeme getirilen⁸³ “Büyük Arnavutluk” olarak bilinen Arnavutların birleşmesi projesinin önünü kapatmaktadır.⁸⁴

⁸¹ Detaylı bilgi için bkz.: “Ahtisaari Planının Ayrıntıları ne Söylüyor”, <http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/features/setimes/articles/2007/05/21/reportage-01> (e.t.16.02.2013), Uğur Samancı, “Uluslararası Adalet Divanının Kosova'nın Bağımsızlık İlanına İlişkin Danışma Görüşü”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 11, Sayı 2, 2009, s. 123-194.

⁸² “Genel Kapsamlı Kosova Statüsü Anlaşma Önergesi”, <http://www.diplomatikgozlem.com/TR/belge/1-8304/genel-kapsamli-kosova-statusu-anlasma-onergesi.html> (e.t. 27.02.2013)

⁸³ Güncel atıf bilgisi için bkz. “Kosova ile Birleşme için Referandum Talebi”, http://www.zaman.com.tr/dunya/kosova-ile-birlesme-icin-referandum-talebi_2053030.html (e.t. 16.02.2013)

⁸⁴ “Kosova Sorular ve Cevaplar”, 10 Aralık 2007, http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2007/12/071210_kosovo_q_a.shtml (e.t.10.04.2012)

Örnekleri çoğaltılabilecek bu gibi girişimler ve bunun dışında Balkanlar bölgesine yapılan teşvik ve yardımlar, aslında AB'nin kendi varlığını ve değerlerini korumaya çalışması ile ilgili bir durumdur. AB bunu yaparken kendi değerlerini ihraç ederek bu değerleri bölgede evrenselleştirme olanağı bulmuştur. Başka bir deyişle AB, kendi değerlerini dışa vurarak evrensel bir demokrasiyi ve hukukun üstünlüğünü ispatlama olanağına kavuşmuştur.

AB'nin sosyal inşacı bakış açısından Balkanlar'da istikrarın sağlanmasından ziyade günümüzde asıl sorun Balkan devletlerinin demokrasilerinin işlevsel hale gelmesini sağlamaktır. Ayrıca bunun üzerinde temellenmiş olan Batılı değerlerin başarısını ve işleyişinin yayma etkilerini arttırmaktır. Genel olarak bakıldığında ise günümüzde bütün Balkan devletlerinin tek bir işbirliği noktalarının var olduğunu görülür. Bu ise AB üyeliğidir. AB yüksek manyetik çekim alanı sayesinde bu devletlerde Sosyal İnşacı reformların gerçekleşmesine neden olmakta ve hukukun üstünlüğünü tesis etmeye ve yaymaya çalışmaktadır. Yani AB bölgedeki çatışma gerçeğini arka plana itip bölgesel iş birliğini, Batılı nitelikte siyasi ve ekonomik değerler üzerinden teşkil etmeye çalışarak aslında bölge devletlerini kendi bünyesine katmak için hazırlamaktadır. Bu kapsamda 2007'de Bulgaristan ve Romanya, 2013'te ise Hırvatistan AB'ye alınmıştır. AB için halihazırda temel entegrasyon alanı Balkanlar'dır.

Batı Balkanlar'ın bir parçası olarak Kuzey Makedonya'nın AB entegrasyon sürecine bakıldığında, AB'nin Üsküp yönetimini reformların gerçekleştirilmesini şart koşarak üyelik sürecine yavaş yavaş hazırlandığı dikkat çekmektedir. Lakin özelde Kuzey Makedonya genelde ise Batı Balkan ülkeleri sahip oldukları negatif özellikler ve yavaş ilerleyen dönüşüm sürecinin yanı sıra devam eden ekonomik kriz ile kendi içerisinde yaşadığı sorunların da etkisiyle AB'nin zorlaştırdığı üyelik kriterleriyle karşılaşmaktadır. AB'nin genişleme politikası, Avrupalı devletlerin sahip oldukları değerleri ve güçleri birleştirip özellikle çatışmaya yatkın olan unsurları birbirlerine çeşitli şekillerde karşılıklı bağımlı kılınmasını sağlayarak önce çatışma olasılığı ortadan kaldırmayı, ardından bu durumun bütünü AB yararına olacak şekilde düzenin tesis edilmesini amaçlamaktadır. Söz konusu amaç, AB'nin iki önemli politikası olan genişleme ve derinleşme ile gerçekleştirilmektedir. Başka bir ifadeyle,

AB genişlerken aynı zamanda Birlik üyesi devletlerin aralarındaki ilişkileri derinleştirmeye ihtiyacı vardır. Özellikle 2004'teki "Doğu Genişlemesi"nden sonra AB entegrasyonunda derinleşmenin durduğu ve ekonomik olarak yeni üye olan devletlerde GSMH' da (Gayri Safi Milli Hasıla) artış yaşanırken, üye devletlerde ise genişlemenin gerçekleştiği ilk yıllarda düşüşün saptandığı görülmektedir. Öte yandan genişleme ile paralel olarak büyüme gösteren farklılaşan kültürün üye devlet halkları üzerinde olumsuz etki yaratma tehlikesini doğurması ve yeni üye devletlerden gelen göçmenler sayısının yüksek olması gibi sosyal sebeplerin yanında bir de kurumsal bazda yeniden yapılandırmanın gerekliliği gibi nedenlerden dolayı AB entegrasyonu gerçekleşirken derinleşme ve hazmetme konularında önem verilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda yaşanan gelişmeler de bunu göstermektedir. AB genişlerken daha temkinli davranmakta ve AB üyelik koşulları güçlendirilmiş ve genişleme süreci artık daha ağır ilerlemektedir. Balkanlar'a yönelik genişlemede "şarta bağlılık" ilkesi ile bu devletlerin değerlerinin Batılı değerlere yakınlaştırmak ve çatışmaları minimize edebilmek içindir. Zira AB bir sonraki genişlemesini gerçekleştirmeden önce derinleşme ihtiyacını karşılayabilmesi gerekmektedir. Bu ihtiyacın giderilmesi için Avro bölgesinde yaşanan ekonomik sorunların çözülmesi gerekmektedir. Söz konusu durumun gerçekleşmesi ise zamanla doğru orantılıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ-KUZHEY MAKEDONYA CUMHURİYETİ İLİŞKİLERİNİN DİNAMİKLERİ

Balkanlar'da etnik yapı açısından kozmopolit niteliği ile dikkat çeken Kuzey Makedonya, bulunduğu konum itibarıyla Balkanlarda stratejik bir noktada yer almaktadır. Kuzey Makedonya'nın AB için taşıdığı değerin ve Kuzey Makedonya açısından AB'nin ne anlama geldiğinin anlaşılabilmesi için öncelikle bu devletin tarihsel sürecini ele almak gerekmektedir. Bununla birlikte AB Kuzey Makedonya ilişkilerinin ne şekilde geliştiği ve üyelik sürecine giden yolda nelerin yaşandığının anlaşılması tarihsel boyutun devamında konunun anlaşılmasına katkı sunacak diğer bir boyuttur.

Kuzey Makedonya Balkanlar'da coğrafi olarak stratejik konumu ile farklı dinsel ve etnik grupların kesiştiği bir lokasyonda bulunması sebebiyle bölgedeki çatışma ikliminin ortasında kalmıştır. AB açısından, bu devletin ve konumlandığı coğrafyanın hem Soğuk Savaş dönemindeki sosyalist geçmişi hem de 1990 sonrası süreçte AB'nin Balkanlarda gücünü ve etkinliğini pekiştirme ya da bu bölgeyi AB güvenliği adına bir istinat noktası olarak görmesi sebepleriyle önem taşımaktadır. Bütün bu faktörler sıralamadan önce bölgedeki tarihsel sürecin anlaşılması konunun gelişimine katkı sunacaktır.

2.1. KUZHEY MAKEDONYA CUMHURİYETİ'NİN KISA TARİHİ VE AB SÜRECİ

1991 yılında bağımsızlığını ilan eden Kuzey Makedonya, Ortaçağ'dan itibaren farklı dinsel ve etnik grupların bölgeye yerleşmesine bağlı olarak bir transit devlet pozisyonunda olduğu gibi farklı yapıların orta ve uzun vadeli yerleşim yerlerinden birisi olmuştur.⁸⁵ Günümüzde toplam 67.000 kilometrekare yüz ölçüme sahip olan Kuzey Makedonya'nın batısında Arnavutluk, kuzey batısında Kosova, kuzeyinde

⁸⁵ Murat Soğangöz, *Makedonya Krizi ve ODGP'nin Rolü*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007, s. 61-63.

Sırbistan, doğusunda Bulgaristan, güneyindeyse Yunanistan ile komşu bulunmaktadır (Bkz. Harita-1).⁸⁶

Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nde 2002 yılı verilerine göre % 70 Makedonca, % 22,7 Arnavutça, % 4 Türkçe, % 3 Boşnakça-Sırpça-Hırvatça konuşulmaktadır⁸⁷. II. Dünya Savaşı sonrası siyasi bir birim olarak oluşturulan Kuzey Makedonya'da Makedonca halen resmi dil olarak kullanılmaktadır. Makedonca'nın grameri Bulgarca'ya çok yakın olduğu için Bulgarlar, Makedon ulusu yahut Makedonca adında bir dilin bulunmadığını Kuzey Makedonya Slavları'nın Bulgar olduklarını ve konuştukları dilin Bulgarca olduğu iddiasında bulunarak Kuzey Makedonya sorununa "dil kavgası"nı da ilave etmişlerdir. Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nin 1991 yılındaki bağımsızlık ilanının ardından bu sorun yeniden gündeme gelmiştir. Bulgar devletinin Makedonca'yı farklı bir dil olarak görmemesiyle çıkan bunalım, 1990'ların sonlarında AB'nin de baskısı ve Bulgar hükümetinin Makedonca'yı dil olarak kabul ettiğini ifade etmesiyle yumuşamıştır. Ancak Bulgar kamuoyunun bu husustaki düşüncelerinde bir farklılık yaşanmamış bilakis halen Bulgar asıllı olduğunu belirten ve Bulgaristan üniversitelerinde öğrenimine devam eden Makedon öğrencilere Bulgaristan vatandaşlığı verilmektedir. Bu da krizin farklı bir boyutta sürdüğünü göstermektedir.⁸⁸

Kuzey Makedonya'nın bulunduğu coğrafya, tarihsel açıdan önemli gelişmelerin yaşandığı kavşak noktalardan birisi olmakla birlikte AB açısından da bazı faktörlerden dolayı önem arz etmektedir. Bu faktörlere bakıldığında, Balkanlar'ın orta noktası olması, bölgenin ana geçiş güzergahlarından birisi olarak öne çıkması, güvenlik boyutuyla Orta Avrupa'ya geçişte kritik bir lokasyonda bulunmasıdır. Kuzey Makedonya, bu faktörler bağlamında nüfus ve yüzölçümü açısından görece küçük ancak jeopolitik ve jeostratejik açıdan oldukça önemli bir yerde bulunmaktadır. Tüm bunlara ek olarak, coğrafyanın kaderi olarak görülebilecek bir diğer durum da bölgenin etnik ve din çeşitliliği boyutuyla heterojen ve kozmopolit yapısıdır.

⁸⁶ Elanur Loçi, *Bağımsızlık Sonrası Makedonya Ekonomisini Belirleyen Faktörler ve Bu Faktörlerin Doğu Makedonya Ekonomisi Üzerindeki Etkisi*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Ankara, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2017, s. 7.

⁸⁷ Mehmet Hacısalihoğlu, "Makedonya", DİA, C. 27, İstanbul 2003, s. 438.

⁸⁸ Hacısalihoğlu, agm, s. 437-438.

2.1.1. Kuzey Makedonya Kısa Tarihi

Kuzey Makedonya'nın bulunduğu coğrafyada tarih boyunca önemli medeniyetler ve devletler hüküm sürmüştür. Milattan önce 7. yüzyılda bölgede Makedon Krallığı kurulmuş, M.Ö. 323'e gelindiğinde ise devlet sınırları Hindistan sınırına kadar dayanmıştır. Öyle ki tarihteki en geniş sınırlara sahip imparatorluklardan birisi haline gelmiştir. Büyük İskender'in ölümü sonrası, halef bırakmaması nedeniyle taht kavgaları yaşanmış ve generaller arasındaki mücadeleler devletin ciddi bir kriz sürecine girmesine yol açmıştır.⁸⁹ Bu krizin neticesinde imparatorluk üç parçaya bölünmüş ve yeni devletlerin kurulması süreci başlamıştır. Günümüzde Avrupa, Balkanlar ve Anadolu'da bulunan medeniyetler üzerinde bu dönemde kurulmuş olan Makedon İmparatorluğu'nun kalıcı etkilere sahip olduğu bilinmektedir. Roma İmparatorluğu⁹⁰ Makedon Krallığı parçalandıktan sonra Kuzey Makedonya'yı imparatorluğun bir eyaleti haline getirmiş ve isyan hareketlerini bastırmıştır.⁹¹

Romalıların Kuzey Makedonya üzerindeki baskı ve tahakkümü uzun bir dönem bölgede etkiler bırakmış ve Kuzey Makedonya'nın ilerleyen yüzyıllarda bağımlı bir bölge haline gelmesinin kapısını aralamıştır. Roma İmparatorluğu döneminde Kuzey Makedonya bir istila süreci yaşamış, bu istilaları gerçekleştiren kavimlerin başında Gotlar ve Vizigotlar gelmiştir. Roma İmparatorluğu bu kavimleri bastırabilmek için uzun uğraşlar veriyse de istenilen başarıyı elde edemediği için Kuzey Makedonya'da ciddi yıkımlar gerçekleşmiştir.⁹²

Türklerin Orta Asya'dan Avrupa'ya göçlerinin etkileri 3. ve 4. yüzyılda etkilerini göstermeye başladıktan sonra, bu bölgede Türklerin etkileri de görülmüştür. Özellikle Bulgarların bölgede alan hakimiyeti tesis etmeleri diğer Türk kavimlerinin bölgeye yönelmesinde örneklem olmuştur. Bulgarlar, Kuzey Makedonya'da yeni bir işgal hareketini başlatan topluluk olmuştur. Bulgarların

⁸⁹ Michael Russell; "Philip of Macedon", *History of Greece, Macedonia and Syria*, ed. E. Pockocke, Londra 1852, s. 120.

⁹⁰ 395 yılına kadar Roma İmparatorluğu, bu tarihten sonra Batı ve Doğu Roma İmparatorluğu olarak ayrılmıştır.

⁹¹ Nimet Ayşe Bakırcılar, *Makedonya Coğrafyasında Sosyo-Kültürel Hayat (XIX Yüzyıl Öncesi)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Antalya 2010, s. 8.

⁹² Paul Lemerle, *Bizans Tarihi*, çev. Galip Üstün, İletişim Yayınları, İstanbul 2004, s. 51.

bölgede hakimiyeti sağlamasıyla Avarlar da bölgenin kuzeyinden itibaren geniş bir devlet kurma imkanına kavuşmuşlardır.⁹³

Bulgarların ve Avarların bölgedeki hâkimiyetin ardından Slavların Balkanlar'a gelmeye başladıkları görülmüştür. Bu dönemdeki göç mücadeleleri Kuzey Makedonya'da yeni bir işgal-istila sürecini ortaya çıkarmıştır. Kuzey Makedonya milattan önce ikinci yüzyılda başlayan işgal altında kalma sorununu asırlarca yaşamış ve günümüzdeki çok kimlikli yapının temelleri bu sorunlu dönemlerde atılmıştır. Slavların ilk aşamada Avarlar'ın çatısı altında bünyesinde sonrasında ise bağımsız olarak Kuzey Makedonya'ya yönettikleri akınlar bölgede Slav toplumunun nüfus, kültür, din, dil ve diğer alanlarda etkisinin kalıcı hale gelmesinde önemli bir etken olduğu ifade edilebilir. Slavlaşan bu genel durum sonraki yüzyıllara da yapısal etkilerde bulunmuştur.⁹⁴

Slavlaşma sürecinde özellikle Macarların ve Sırp'ların Kuzey Makedonya'da yoğun şekilde yerleşme çabası ve bölgeyi işgalde öne çıkmaları, bu dönemde ciddi bir kaos ve karışıklık içinde olan bölgenin daha da komplike bir sorunlar yumağı ile karşılaşmasına yol açmıştır. Bu süreç aslında Ortaçağ dönemindeki "Balkanizasyon" süreci şeklinde de yorumlanabilirken, bu sürecin en ağır bedelini ödeyen bölgelerden biri olarak Kuzey Makedonya⁹⁵ ön plana çıkmaktadır.

Kuzey Makedonya bölgesinde Roma ve Bizans hakimiyetinin olduğu dönemlerde etnik yapıların heterojen yapısının yanında dinsel inançlar açısından da farklılıklar ortaya çıkmaya başlamıştır. Ancak bu iki devletin dinsel politikaları Kuzey Makedonya'da Hristiyanlığın yaygınlaşmasını sağlamıştır. Kuzey Makedonya 13. yüzyılın son aşamasında Sırp Kralı Stephan Uroş tarafından büyük ölçüde işgal edilmiş ve bölgede Sırp hakimiyeti yayılmıştır. Stephan Duşan döneminde ise Üsküp

⁹³ Istvan Vasary; "The Role of the Turkic Peoples in the Ethnic History of Eastern Europe", *Ethnicity and Nationalism*, ed. Peter Krüger, Hitzeroth, Marburg 1993, s. 28.

⁹⁴ Stojanovski, age, s. 7; Bakırcılar, age, s. 9.

⁹⁵ Bakırcılar, age, s. 11

Sırp devletinin başkenti yapılmış ve Kuzey Makedonya üzerinde yeni bir devletin hakimiyet dönemi kendisini göstermeye başlamıştır.⁹⁶

Osmanlı Devleti'nin 14. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Balkanlar'a yönelik genişleme eğilimi bölgedeki devletler açısından yeni bir sürecin başladığının işareti olmuştur. Aynı dönemde Avrupa'da yaşanan Yüzyıl Savaşları, hastalık, çatışma ve iç savaşlar bölgede yükselen ve dominant bir hegemonik ya da bölgesel güç olma durumunda bulunan devlet sayısının azlığına yol açmıştır. Balkanlar'da bu dönemde kendisini gösteren güç boşluğu Osmanlı Devleti'nin ilerlemesine elverişli bir zemin yaratmıştır. Osmanlı Devleti Balkan fetihleri sırasında karşısında güçlü bir Bizans yerine, daha çok özerk nitelikte belirli kavimleri karşılaşmıştır. Bu kavimler içerisinde özellikle üçe ayrılmış bulunan ve kendi içinde yoğun çatışma yaşayan Bulgar gruplar dikkat çekmektedir. Bu Bulgar kavimleri Tırnova, Vidin ve Dobruca bölgelerinde, her biri ayrı liderlerce yönetilen durumda olmuştur.⁹⁷

Osmanlı Devleti karşısında konsolide olmuş bir askeri güç ya da devlet yerine Anadolu'daki beyliklere benzer nitelikte lokal güç odakları bulunmaktadır. Bu durum Balkanlar'ın ve özellikle Kuzey Makedonya'nın bulunduğu bölgenin fethi açısından Osmanlı'nın elini rahatlatmıştır. Bizans'a bağlı bölgeler üzerinde, İstanbul'daki yönetimin nitelikli ölçüde bir cazibe gücü ya da otoritesinin olmayışı, bölgedeki kavimlerin kendi aralarında hakimiyet kurmalarına kapı aralamış ve lokal çatışmalar bölgede düzensizliği sabit hale getirmiştir. Bu durum düzen arayışı içerisinde olan toplumların Osmanlı'nın bölgeyi fethi karşısında direnç göstermemelerindeki temel nedenlerden biri olarak görülebilir.⁹⁸

Kuzey Makedonya toprakları tarihin hemen hemen her devrinde çatışmalara ve güç mücadelelerine sahne olmuştur. Osmanlı Devleti döneminin bu bağlamda bir istisnayı teşkil ettiği söylenebilir. Bölgedeki çatışma ve güç mücadelelerin temel nedeni farklı din ve etnik kökene mensup unsurların bulunması ve bölgenin stratejik

⁹⁶ Ivo Banac; *The National Question in Yugoslavia Origins, History, Politics*, Cornell Univ. Pres, Ithaca and London 1984, s. 34-37.

⁹⁷ Kemal Karpat, "Ottoman Relations With the Balkan Nation After 1683", *Studies in an Ottoman Social and Political History-Selected Articles and Essays*, Brill 2002, s. 388.

⁹⁸ Bakırcılar, age, s. 13.

konumudur.⁹⁹ Dolayısıyla “Kuzey Makedonya’da barışın, Balkanlar’da barış; Kuzey Makedonya’da savaşın ise Balkanlar’da hatta dünyada savaş” anlamı¹⁰⁰ taşıyacağı ileri sürülebilir.

Kuzey Makedonya bölgesinde yaşayan toplumlar, diğer Balkan toplumları gibi uzun yıllar süren din ve etnik çatışmalar ya da iktidar mücadelelerinin oluşturduğu tahribattan fazlasıyla nasibini almıştır. Osmanlı Devleti’nin bölgedeki hakimiyeti bölgedeki kitleler için bir düzen anlamına gelmiştir. Aynı zamanda Osmanlı Devleti’nin bölgeye girişi Slav yayılcılığı karşısında bir blok oluşmasını sağladığı gibi dinsel açıdan Müslümanlığın bölgede etkin din pozisyonuna gelmesine imkan sağlamıştır. 1900’lu yılların başında Kuzey Makedonya coğrafyası, ayaklanma ve çetecilik faaliyetleri ile anılırken, Sırp ve Bulgar devletlerinin Osmanlı Devleti’ni bölgeden çıkardıktan sonra kendi aralarındaki rekabete sahne olmuştur. 1912-1913 Balkan Savaşları’nda somut olarak görülen bu durum I. Dünya Savaşı’ndan sonra Sırbistan lehine gelişme göstermiştir. Öyle ki I. Dünya Savaşı’ndan sonra kurulan Sırp-Hırvat-Slav Krallığı, Kuzey Makedonya coğrafyasını da bünyesine katmıştır. II. Dünya Savaşı’ndaki kısa süreli Bulgar işgalinin ardından yeniden Belgrad’ın nüfuzuyla karşılaşmak mümkündür.

İlk kez 2 Ağustos 1944’te bir araya gelen Kuzey Makedonya Halk Kurtuluş Anti-Faşist Kurulu (ASNOM), Kuzey Makedonya Devleti’nin kurulduğunu duyurmuştur. 1944’te Nazi işgalinden kurtulduktan bir süre sonra Ocak 1946’da Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti’ne eşit bir federal birim olarak bağlanmıştır. SSCB’deki çözülme ve Yugoslavya’nın da dağılmasıyla 8 Eylül 1991’deki % 98 katılımlı referandum çerçevesinde 17 Eylül 1991’de Kuzey Makedonya, Yugoslavya’dan ayrılarak bağımsız olduğunu ilan etmiştir. Bu dönemde Makedonya Anayasasına göre devletin adı “Makedonya Cumhuriyeti” olarak tanımlanırken Yugoslavya Halk Ordusu (Sırp ordusu) Kuzey Makedonya’dan geri çekilmiştir. Bu

⁹⁹ George Kenan, *The Other Balkan Wars*, Washington: A. Carneige Endowment Book, 1993, s. 21; Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, TTK, Ankara 1997, s. 580; Hale Şıvgın, “Osmanlı Arşiv Belgeleriyle 1902-1912 Yıllarında Makedonya”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 43, Güz 2007, s. 1.

¹⁰⁰ Zekeriya Türkmen, “Makedonya Meselesi”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 61, 1989, s. 85-106.

süreçte Türkiye, Bulgaristan ve Arnavutluk'la birlikte Makedonya Cumhuriyeti'ni anayasal adıyla ilk tanıyan devletler arasında yer almışlardır.¹⁰¹

2.1.2. Kuzey Makedonya-AB İlişkileri

Balkan coğrafyasındaki önemli devletlerinden birisi olan ve sınır komşuları olan Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan, Kosova ve Arnavutluk ile kültürel ve etnik temelli problemler yaşayan Kuzey Makedonya Cumhuriyeti, konumlanmış olduğu coğrafyanın istikrara kavuşması ve AB'nin Güneydoğu Avrupa Entegrasyonu sürecinde önemli bir pozisyona sahiptir.

Çok uluslu bir yapıya sahip olan Yugoslavya'nın dağılma sürecine girmesiyle birlikte bağımsızlık mücadelesine giren Kuzey Makedonya, bu süreçte Avrupalı devletlerin de desteğini alma ihtiyacı hissetmiştir. Nitekim AT 1991 yılı sonlarında bağımsızlığını ilan eden devletlerin tanınabileceğini açıklamıştır. Bu bağlamda dağılmanın ardından bölgede yeniden istikrarın sağlanması adına Royaumount Süreci ile Balkan devletlerine destekte bulunmuştur.¹⁰²

Eski Yugoslavya topraklarındaki karışıklıklar ABD'nin devreye girmesi ve akabinde imzalanan Dayton Barış Anlaşması (1995) ile sonlandırılmıştır. Kuzey Makedonya Cumhuriyeti ise bu süreçte taraf olmamıştır. Bu dönemde pasif bir tutum sergilemiş olan AB, Dayton Anlaşması'nın sağlamış olduğu istikrar ortamında Bölgesel Yaklaşım Politikası, Royaumount Süreci, İstikrar ve Ortaklık Süreci ile Güneydoğu Avrupa olarak nitelediği devletler adına çeşitli politikalar geliştirme yolunu tercih etmiştir. Bu süreçte AB, Batı Balkanlar¹⁰³ olarak da nitelendirdiği Balkan devletlerine maddi katkıda bulunarak bölgesel istikrara ve ekonomik kalkınmaya destek olmaya çalışmıştır.¹⁰⁴

¹⁰¹ Hacısalıhoğlu, a.g.m., s. 442; Esat Arslan, "Kimikleşme ve Kültürel Kimlik Oluşumunda Makedonya", *Uluslararası Balkan Sempozyumu Bildirileri*, Isparta-Burdur 5-7 Ekim 2012, s. 423. 2018'deki Prespa Antlaşması'yla devletin anayasal adı Kuzey Makedonya olarak değiştirilmiştir. Çalışma Kapsamında siyasi bir birimi ifade etmek için yer verirken " Kuzey Makedonya" ve "Makedonya" kavramları eş anlamlı olarak kullanılmıştır.

¹⁰² "Batı'da Yugoslavya Paniği", *Milliyet*, 17.12.1991, s. 4

¹⁰³ Batı Balkanlar: AB, Makedonya, Karadağ, Kosova, Makedonya, Bosna-Hersek, Sırbistan için 'Balkanlar' yerine 'Batı Balkanlar' kavramını kullanmaktadır. Esra Hatipoğlu, *AB Genişleme Sürecinde Balkanlar'ın Yeri: Genel Değerlendirme*, Tasam Yayınları, İstanbul, 2015, s. 35-38

¹⁰⁴ Nazif Mandacı-Murat Necip Arman, *Çağdaş Balkan Siyaseti*, Gazi Kitabevi, Ankara 2012, s.1.

Batı Balkanlar, 2000’li yılların başlarında AB’nin yönetim organları tarafından ele alınan ve o sırada AB üyesi olmayan ya da bloğa katılmayı hedefleme aşamasındaki Güneydoğu Avrupa devletlerini ifade ederken Kuzey Makedonya’nın da içerisinde bulunduğu jeopolitik bir terimdir. Esasen Batı Balkan bölgesi yedi devlet -Bosna-Hersek, Arnavutluk, Kosova, Hırvatistan, Kuzey Makedonya, Karadağ ile Sırbistan’dan oluşmuştur. Ne var ki bunlar arasından sadece Hırvatistan 2013 yılında AB üye olmayı başarmıştır.¹⁰⁵

2.1.2.1. Kuzey Makedonya Cumhuriyeti-AB Süreci

1991’de bağımsızlığını kazanan (Kuzey) Makedonya AB ile stratejik bir işbirliği gerçekleştirmeye çalışmış ve AB üyelik hedefi Üsküp yönetiminin temel önceliklerinden biri haline gelmiştir.

Genel anlamda Birliğe dahil olmak isteyen devletler için dönüştürücü bir role sahip olan AB, oyunun kurallarını belirlemekte ve üyeliğin kabulü noktasında aday devletlerin iç yapısında şartlı bir dönüşüm gerçekleştirmesini istemektedir. Kuzey Makedonya’nın AB üyeliği de aslında bu çerçevede ele alınmıştır. AB üyeliği Kuzey Makedonya için politik, ekonomik dönüşüm bakımından bir katalizör vazifesi görmüş ve ülkenin dönüşümüne katkı sağlayan bir dış faktör olmuştur. AB açısından Güneydoğu Avrupa’da demokrasi koşulları yetersiz olmakla birlikte Ortaklık Süreci’nde gerçekleştirilen yapısal ve ekonomik destekler ile üyelik sürecinin hızlanmasını sağlayan somut teşvikler bu sürece katkı sağlanmıştır. AB, Kuzey Makedonya açısından; insan hakları, azınlık hakları, hukukun üstünlüğü ve çatışmaların çözüm merkezi olma gibi değerlerin odağında olmuş bu bağlamda ülkede reformlar yapma ihtiyacını da güdülemiştir.¹⁰⁶

2.1.2.1.1. Bağımsızlığın İlk 10 Yılında Kuzey Makedonya -AB ilişkileri

Yugoslavya’nın dağılma sürecinde (1991-1992) 6 devletten şiddet yaşanmaksızın bağımsız olan tek devlet Kuzey Makedonya’dır. Nitekim Kuzey Makedonya, Kosova’nın yakınında bulunmasına ve 2002 yılı nüfus sayımlarına göre

¹⁰⁵ Marek Dabrowski and Yana Myachenkova, “The Western Balkans on the Road to the European Union Policy”, *Contribution Issue: 4*, February 2018, s. 2.

¹⁰⁶ Zhidas Daskalovski, “The Influence of EU conditionality and Europeanization on the consolidation of Macedonia”, *20 Years After Collapse of Communism*, ed. Nicolas Hayoz, Jesien Leszek ve Daniela Koleva, New York: Peter Lang Publishing Group, 2011, s. 142-187.

ülke nüfusunun 1/4'ü Arnavutlar oluşturmasına rağmen bağımsızlığın sorunsuz bir şekilde ilan etmesi “Barışın Vahası” olarak anılmasını sağlamıştır. Üst düzey AB temsilcileri Kuzey Makedonya'nın Balkanlar'da bir başarı hikayesi olduğu ifade etmektedir. Dağılıma sürecinin ardından ortaya çıkan devletlerin hangilerinin uluslararası tanınırlık kriterlerini taşıdığı belirlenmesi amacıyla kurulan “Badinter Komisyonu” 1991'de uluslararası ölçekte tanınabilir devlet olarak sadece Kuzey Makedonya'yı ve Slovenya'yı belirlemiştir¹⁰⁷.

Ancak 1992 yılının hemen başında sadece Slovenya ve Hırvatistan tanımıştır. Bunun nedeni olarak, AB içerisindeki Yunan muhalefeti gösterilmektedir. Yunanistan, Makedonya Anayasası'nın 3'üncü ve 49'uncu maddeleri devlet bayrağında yer alan “Verginija Yıldızı” (Kutleş Yıldızı) ve bu coğrafyanın tarihini işgal etmeye çalıştığı gerekçesiyle Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nin resmi adı ve bayrağına itiraz etmiştir.¹⁰⁸ Yunanistan'ın temel iddiası Üsküp merkezli Makedonya Cumhuriyeti'nin kendi topraklarına yönelik bir genişleme ve hak iddiası olduğu yönündedir. Diğer bir deyişle Yunanistan, 2 milyon nüfus ve yaklaşık 10.000 kişilik ordusuyla Kuzey Makedonya'nın NATO ve AB üyesi Yunanistan'ın güvenliğine tehdit oluşturduğunu iddia etmiştir. Bu muhalefete rağmen 6 AB üyesi devletin desteği ile Kuzey Makedonya Nisan 1993'te BM üyeliğine kabul edilmiştir. Yunanistan, 16 Şubat 1994'te bir diğer tepki politikası olarak Kuzey Makedonya'ya büyük bir ekonomik ambargo uygulamıştır. Bu sebeple Kuzey Makedonya'nın ekonomik durumu daha da kötüleşmiş ve bu süreçte AB'nin politikaları bunu engellemek için yetersiz kalmıştır. ABD'nin diplomatik çabaları neticesinde, iki devlet arasındaki isim anlaşmazlığı 13 Eylül 1995'te imzalanan Geçici Antlaşmayla sona ermiştir. Böylelikle Kuzey Makedonya 9 Kasım 1995'te yürürlüğe girecek şekilde Avrupa Konseyi'ne (AK) FYROM (Former Yugoslav Republic of Macedonia) ismi ile kabul edilmiştir. Ayrıca bu Antlaşmayla Makedon ürünlerinin AB pazarına serbest giriş koşulları da sağlanmıştır. Bu Kuzey Makedonya-AB ilişkilerinin ikinci aşaması olmuştur. 1996'da AB'nin aday olan devletlere katılım öncesinde yaptığı ekonomik bir katkı olan PHARE programı Kuzey Makedonya'yı

¹⁰⁷ Ezeli Azarkan “Devletlerin Tanınmasında Dönüm Noktaları: Badinter Komisyonu ve Kosova'nın Tanınması”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 7, S. 1, Y. 2016, s. 144.

¹⁰⁸ Andrea Aleksovski, *Makedonija Na Pat Kon EU Ramkovni Uslovi za İdno Clenstvo vo Evropskata Unija*, Skopje, Dika, 2011, s. 15-16, 19.

da içine alacak şekilde genişletilmiştir. Bunun yanında Kuzey Makedonya, Avrupa Bankası'ndan kredi ve sübvansiyon başvurusu yapabilir hale gelmiştir.¹⁰⁹

Damyantov, büyük güçlerin Kuzey Makedonya'nın FYROM adıyla BM'ye de kabul edilmesinin Kuzey Makedonya Parlamentosu'ndaki siyasi gruplar arasında açık bir düşmanlığa neden olduğunu vurgulamıştır. Ona göre, büyük bir siyasi ödül olan BM'ye kabul, partiler arası rekabetin ana konusu haline gelmiştir¹¹⁰. Ayrıca Makedon siyasetçiler, birlik oluşturmaya ve ortaklaşa oluşturulmuş bir siyasi pozisyonun bedelini ödemeye muktedir olmadıklarından Kuzey Makedonya'nın BM üyelik kararını sessizce büyük güçlere teslim etmişler ve devlete FYROM adı vermişlerdir. Yine onlara göre ilerleyen yıllarda başka bir isim verilmesi mümkündür.¹¹¹

1999 yılına gelindiğinde Kosova'dan kabul edilen 360.000 Arnavut göçmeni Kuzey Makedonya'nın güvenliği için büyük bir tehlike arz etmiş ve göçmenlerin etnik açıdan Kuzey Makedonya'da iç savaşa neden olabilecekleri yönünde yorumlar yapılmıştır. Ne var ki bu mülteci krizi, AB'nin desteği ile kontrol altına alınmıştır. Bununla birlikte AB, Güneydoğu Avrupa'nın istikrarına katkıda bulunmak amacıyla İstikrar Pakti'ni uygulamaya geçirmiştir. Tüm bu çabalara rağmen '2001 Olayları' yani Arnavut bir grubun Kosova'dan Kuzey Makedonya topraklarına geçerek silahlı mücadeleyle siyasi haklar elde etme çabaları, ülkede çatışmaların başlamasına yol açmıştır. Krizin çözümü gerek Kuzey Makedonya gerekse AB için büyük bir önem taşımıştır. Bu çerçevede, 9 Nisan 2001'de Kuzey Makedonya ilk Batı Balkan devleti olarak İstikrar ve Ortaklık Anlaşması imzalamıştır. Bu adımla ülke potansiyel aday statüsünü almış olmanın yanı sıra AB'den daha yoğun destek de temin etmiştir. İstikrar ve Ortaklık Anlaşması bir giriş metni, anlaşma metni, 10 başlık, 128 madde, 7 rapor, 5 protokol ile açıklamalardan oluşmaktadır. Giriş metni, anlaşmanın politik

¹⁰⁹ Aleksovski, age, s. 17-19.

¹¹⁰ Hristo Damyanov, The conflict for the name 'Macedonia' between Greece and Former Yugoslav Republic of Macedonia in regards to the application of FYROM to become a Member State of the European Union, June 2010, <http://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=131422> (e.t.: 8. Ağustos 2019).

¹¹¹ Emil Krsteski, *Makedonska Masada*, Skenpoint, Skopje, 2010, s. 48.

amaçlarını, yani AB ile Kuzey Makedonya arasındaki ilişkilerin başlangıcını ele almaktadır.¹¹²

Haziran 2000’de İspanya’da toplanan AB Konseyi, Kuzey Makedonya’nın AB üyeliği adına bir potansiyel aday olduğu sonucuna varmıştır. Kasım 2000’deki Zagreb Zirvesi ise İstikrar ve Ortaklık Anlaşması’nı ve ülkenin Birliğin Batı Balkanlar’a dönük politikasının kalbi olduğunu belirlenmiştir. O dönemden bu yana, Kuzey Makedonya Cumhuriyeti’nin Avrupa entegrasyonuna hazırlanması AB’nin önemli bir önceliği olmuştur.¹¹³

2 Haziran 2003’te yapılan Selanik zirvesinde, Kuzey Makedonya’nın birleşmiş Avrupa’nın bir parçası olacağı bir kez daha vurgulanmıştır. AB ve Batı Balkan devletlerinin katılımıyla gerçekleşen Selanik Zirvesi, bu devletler için “*demokratikleşme, piyasa ekonomisinin işlevselliği, kamu yönetiminde şeffaflık ve saydamlık, insan hak ve özgürlükleri, hukukun üstünlüğü, yolsuzlukla mücadele*” gibi pek çok reformun hayata geçirilmesini de zorunlu kılmıştır. Bu zirvenin önemi, Kuzey Makedonya’nın istikrarı sağlama ve Avrupa ile bütünleşme hedefleri çerçevesinde potansiyel aday olarak AB’ye daha da yaklaşmış olmasıdır.¹¹⁴

2.1.2.1.2. Ohri Çerçeve Anlaşması ve AB’nin Görüşü

Mart 2001’de Kosova sınırında, UÇK (Kosova Kurtuluş Ordusu)’nın Kuzey Makedonya’ya ait güvenlik kuvvetlerinin bir devriye ekibine saldırması ile patlak veren çatışmalar, Kosova Arnavutlarından oluşan UÇK’ın bu bölgede yasadışı bir organize suç örgütü olarak nitelenmesi sonucunu doğurmuştur.¹¹⁵ Ancak sonraki süreçte lojistik ve askeri yönlerden planlı ve hazırlıklı olduğu anlaşılan UÇK, bir süre sonra Kuzey Makedonya’nın Batı ve Kuzey-Batı bölgelerini kontrolü altına almış ve ilk dönemlerde askeri üstünlük sağlamıştır. Bölgedeki çatışmalar, etnik hatta dinî bir savaşa dönüşmenin eşiğine kadar gelmiştir. Kuzey Makedonya’nın batısındaki

¹¹² Aleksovski, age, s. 21-24, 28; Murat Kavalalı, *Avrupa Birliği’nin Genişleme Süreci: AB’nin Merkezi Doğu Avrupa ve Batı Balkan Ülkeleri İle İlişkileri*, DPT Yayınları, Ankara 2005, s. 41; Elif Uçkan Dağdemir, “Batı Balkan Ülkeleri İle Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Tam Üyelik Olasılıkları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 59, Sayı: 1, 2004, s. 100.

¹¹³ Aleksovski, age, s. 25.

¹¹⁴ Aleksovski, age, s. 29.

¹¹⁵ Saso Ordanoski, “Lions and Tigers: The militarisation of the Macedonian right,” *Ohrid and Beyond*, ed. By Keith S. Brown, Paulette Farisides, Institute for War&Peace Reporting, London 2002, s. 39.

bölgenin bir bölümünü ele geçiren UÇK'nın buradaki Makedonları göçe zorlamasına tepki olarak Kuzey Makedonya askerlerinin UÇK'yla mücadele çerçevesinde Arnavut köylerini kuşatması, Üsküp, Manastır gibi Makedon nüfusun yoğun olarak yaşadığı şehirlerde tertip edilen gösterilerin Arnavutlara hatta Müslümanlara karşı yapılması ve şiddet içermesi çatışmaların bir iç savaşa dönüşmesine yol açmıştır.¹¹⁶

Bu süreçte uluslararası toplum, etnik çatışmanın önüne geçilmesi ve Kuzey Makedonya'nın bölünmesinin önlenmesine yoğunlaşmıştır. Bu kapsamda UÇK illegal ve terörist bir örgüt şeklinde nitelenmiş ve Kuzey Makedonya'nın UÇK'yla girdiği silahlı mücadele haklı bulunmuştur. AB'nin ve ABD'nin Kuzey Makedonya'ya silah ambargosu uygulamasıyla birlikte operasyonlarda orantısız güç kullanılması ve sivillerin zarar görmesi gibi konularda baskı kurmaya çalışmıştır. Kuzey Makedonya tarafından krizin askeri açıdan çözülememesi daha sonra UÇK'nın da siyasi diyaloga dahil olmasıyla neticelenmiştir. Mayıs 2001'de Prizren Deklarasyonu adıyla imzalanan uzlaşma metniyle UÇK fiili anlamda siyasi diyalogun bir parçası olmuştur.¹¹⁷

Krizin siyasi çözümü adına ABD temsilcisi J. Pardew ve AB temsilcisi F. Leotard'ın devreye girmesiyle görüşmelere başlanmıştır. AB ve ABD arabuluculuğunda uzlaşan taraflar, Kuzey Makedonya'daki 4 büyük siyasi parti liderinin de katılımıyla 13 Ağustos 2001 tarihinde Ohri Çerçeve Anlaşması (OÇA)'nı imzalamıştır. Bu uluslararası girişimler sonucunda Arnavutça, merkezî idaredeki istisnai hallerde ve özellikle mahalli idarelerde belli koşulların mevcudiyeti durumunda Makedonca ile birlikte resmî dil olmuştur.¹¹⁸ Farklı bir ifadeyle, görüşmelerde Makedonların ulus devlet anlayışından taviz vermeleri Kuzey Makedonya'daki Arnavut sorununun çözümünde etkili olmuştur. Bu çerçevede, Anayasa'nın başlangıç metninin etnik gruplara atıfta bulunulmayacak şekilde değiştirilmesi, yasamada eşit oy sisteminin kabulü, kamu istihdamında orantılı temsilin temini, yerinden yönetim prensibinin genişletilerek tatbiki, kamu desteği

¹¹⁶ Ana Petrusseva, Shpend Devaja, "War Crimes and the Hague", *Ohrid and Beyond*, ed. By Keith S. Brown, Paulette Farisides, Institute for War & Peace Reporting, London 2002, ss. 83-84.

¹¹⁷ Ordanoski, age, s. 36.

¹¹⁸ Vasko Popetrevski; Veton Latifi, "The Ohrid Framework Agreements Negotiations," *Ohrid and Beyond*, ed. By Keith S. Brown, Paulette Farisides, Institute for War&Peace Reporting London, s. 53; *Makedonya Güvenlik Sektörü Reformu İçerik Analizi(1991-2008)*, Analytica, Üsküp 2011, s. 17.

sağlanarak bir Arnavut Üniversitesi'nin teşkili hususlarında ciddi bir anlaşmazlık olmadan taraflar kısa süre içinde uzlaşma sağlamıştır. Neticede uluslararası toplum, Arnavut sorununun mevcudiyetini kabul etmiş ve çözüm adına Kuzey Makedonya'nın bazı reformları gerçekleştirmesini istemiştir. Bu çerçevede Anlaşma, uluslararası toplumun gözetiminde UÇK'nın silahsızlandırılması ve Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nin Ohri mutabakatında ele alınan siyasi ve hukuki reformları uygulaması başlıklarından oluşmuştur. Fakat Ohri Çerçeve Anlaşması'nın uygulanması sürecinde Makedonlar anlaşmanın uygulanmasına yönelik faaliyetlerde çekingen ve isteksiz davranmışlardır. Anlaşma ancak uluslararası toplumun Anlaşmanın tatbiki hususundaki net tavrı sonrasında Makedonlar açısından da kabul görmüştür.¹¹⁹

Uluslararası toplum, yine bu süreçte Ohri Çerçeve Anlaşması'nı feshetmeye yönelik referandum kararına da tepki göstererek referandumda iptal kararı alınması durumunda Kuzey Makedonya'nın NATO ve AB entegrasyon sürecinin yavaşlayacağı ve neredeyse tamamen biteceği noktasına yoğunlaşmıştır. ABD'nin Kuzey Makedonya'yı tanımasıyla referanduma destek veren diğer muhalefet partileri ve sivil kuruluşların bölünme kaygıları da bir nebze olsun bastırılmıştır. 7 Kasım 2004'te yapılan ve belediye sınırlarının düzenlenmesi ve yeniden belirlenmesi amacıyla yapılan referandum, % 27 gibi yetersiz katılım sebebiyle başarısız olmuştur. Devletin üniter yapısı korunarak, Ohri Çerçeve Anlaşması çerçevesinde Arnavutlara geniş demokratik haklar tanınmıştır.¹²⁰

2001 yılında yaşanan silahlı çatışmaları ve ayrılıkçı Arnavut hareketi nedeniyle ortaya çıkan uyuşmazlığı sona erdiren Ohri Çerçeve Anlaşması uluslararası toplumun çabalarıyla Ağustos 2001'de imzalanmıştır. Daha sonra ise Eylül 2002'de gerçekleştirilen genel seçimlerin neticesinde oluşturulan koalisyon hükümetiyle Kuzey Makedonya'da iç istikrar temin edilmiştir. Ayrıca bu Anlaşma, Kuzey Makedonya'daki tüm etnik yapıların bir arada yaşamasına imkan tanıyan bir ortam oluşturmuştur. Ülkedeki Makedonlardan sonra ikinci durumda bulunan Arnavutların durumunun düzeltilmesi ve çeşitli kurum ve kuruluşlarda temsil hakkının tanınması,

¹¹⁹ Hamza Aktan, *Makedonya-Arnavutluk İlişkilerinde Makedonya Arnavutlarının Etkisi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2005, s. 82-85.

¹²⁰ Hamza, age, s. 89-90.

Arnavut kökenli siyasi bir partinin devamlı koalisyonda bulunmasını sağlamıştır. Arnavutça'nın resmî dil olarak parlamentoda kullanılmasının ardından, Arnavut bayrağının Makedon bayrağının yanına asılmasına da izin verilmiştir. Ayrıca Kuzey Makedonya'da bulunan tüm trafik işaretleri, sokak ve cadde adları da Makedonca ve Arnavutça olmak üzere "iki dilli" hale dönüştürülmüştür.¹²¹

Söz konusu Anlaşma, başta Arnavutlar olmak üzere, Kuzey Makedonya'da yaşamakta olan tüm azınlıkların siyasi ve hukuksal statülerinin düzeltilmesini ve yerel yönetimlerin güçlendirilmesi hedeflemiştir. Bu bağlamda nüfusu % 20'nin üstünde olan azınlıklara ait diller yerel resmî dil olarak kabul edilmiş, nüfusun % 50'den çok olduğu belediyelerdeyse ilgili bu etnik gruplara bayrak ve öteki etnik sembolleri kullanabilme izni verilmesi karara bağlanmıştır. Bunun yanı sıra anadilde ilk, orta ve lise eğitimi verilmesi yasal güvenceye kavuşmuştur. Ne var ki bu düzenlemelerin uygulanması aşamasında farklı sorunlar ile karşılaşmıştır. Bu nedenle Ohri Çerçeve Anlaşması, etnik gruplar arasındaki gerginlikleri sonlandıramamış, devletin en büyük ikinci etnik grubu olan Arnavutlara geniş haklar verilse de Türk, Boşnak, Roman, Sırp, Torbeş, Ulah ve diğer etnik grupların aynı ölçüde bu haklardan faydalanamadığı görülmüştür. Nitekim kamu istihdamının neredeyse tümü Makedonlardan meydana gelmektedir. Helsinki Gözleme Komitesi raporları da bu durumu beyan etmektedir. Örneğin 1996'daki rapora göre¹²² Debar'daki Adalet Bakanlığı kurumlarında çalışan 100 kişiden yalnızca 1'si Türk'tür. 2001 Ohri Çerçeve Anlaşması (OÇA) sonrasında yapılan etnik ayrımcılığa ilişkin 1469 denekten edinilen bir diğer veriye göre ise 1005 kişi, yani % 68,4'ü siyaset alanında Müslümanlara ayrımcılık yapıldığını ifade etmiştir.¹²³ Buna rağmen AB'nin de etkisiyle Kuzey Makedonya'da gerçekleşen birçok anayasal reformun kaynağı Ohri Çerçeve Anlaşması'dır. Fakat sürecinde bir dizi zorluklarla karşılaşmıştır. Anlaşmanın üzerinden on sekiz yıl geçmesine rağmen etnik ve dini

¹²¹ Arslan, agm, s. 424.

¹²² Rapor, A Threat to "Stability", *Human Rights Violations in Macedonia*, Human Rights Watmhc, 7 Helsinki 1996.

¹²³ Dalkılıç, agm, s. 104.

olarak, ülkedeki nüfusun iç içe geçen bir demografik dağılımda olması nedeniyle iç savaşa ait senaryolar zaman zaman gündeme gelmiştir.¹²⁴

Farklı etnik grupların bir arada bulunduğu Kuzey Makedonya’da bağımsızlık süreci sonrası, “(Kuzey)” Makedonya, Makedonlarıdır.” sloganıyla hareket eden ırkçı grupların ortaya çıkması, diğer grupları ve özellikle Müslümanların tepkisini çekmiştir. Üsküp’te Arnavut Müslümanların yaşadığı Çayır bölgesinde duvarlarda “Çayır is not Macedonia” (Çayır Makedonya değildir) yazısı görülür olmuştur. 2001’de çıkan etnik savaş sonrasında imzalanan “Ohri Çerçeve Anlaşması’nın akabinde dahi Kuzey Makedonya’da etnik kökenli ayrımcılığın giderek yaygınlaştığını ve iç barışın sağlanmasına duyulan ihtiyacı gözler önüne sermektedir.¹²⁵ Nitekim Ohri Çerçeve Anlaşması’nın yarattığı olumlu ortama karşın, genelde Müslümanlar, özelde ise Arnavut ve Türk azınlık sorunu halen hassas bir konu olarak varlığını sürdürmüştür. Örneğin belediye hizmetlerinde etnik ayrımcılık yapıldığı şeklinde şikayetlerin olduğu belirtilmektedir. Bu durum anlaşmadaki eksikliklerin, siyasi partilerce suistimal edilmesine ve diğer etnik grupların hak ettikleri haklara ulaşamamalarına neden olmaktadır.¹²⁶

Bu durum, anlaşma sonrasında dahi demokratik hakların tam anlamıyla düzelmediğini ve radikal grupların gün geçtikçe ırkçı yaklaşımlarını arttırarak birbirlerine olan tahammülsüz tavırlarını ortaya koymaktadır. Kalkandelen, Üsküp, Ohri, İştıp ve Ustorumca gibi şehirlerde yer alan Osmanlı döneminden kalan tarihi eserlerin fundametalist İslamî gruplar eliyle yok edilmeye çalışılmasıyla birlikte ülkedeki Müslüman etnik grupların arasında da çatışma çıkarılmak istenmiştir.¹²⁷

¹²⁴ Mehmet Dalkılıç, “Ohri Çerçeve Anlaşması Sonrası Makedonya’da Etnik Ayrımcılık ve Kalıcı Barışın Tesisinde Türkiye’nin Rolü”, *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 6, S. 12, Aralık 2017, s. 120-123.

¹²⁵ Sacit Kutlu, *Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2007, s. 153.

¹²⁶ Ömer Turan, “Makedonya’da Türk Varlığı Ve Kültürü”, *Bilgi-3/Güz* 1996, s. 21-32; Gül Pınar Gülboy, “Makedonya’da Arnavut-Makedon Çatışması Ve Ohrid Anlaşması”, *Türkiye-Makedonya İlişkileri*, (ed. A. Okay- T. Babalı, Doğu Kitabevi, İstanbul 2012, s.101-116; *Ohri Çerçeve Anlaşması*, çev. Anadolu Kalkınma Vakfının Katkılarıyla, Eğitim Kültür Ekoloji ve Dayanışma Derneği-Millennium, İlko Basımevi, Gostivar 2001), s. 2-19; Güner Şabani, *Makedonya Etnik Çatışması ve Çözümü: Çerçeve Anlaşmasına Giden Süreç*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007, s. 84, 144.

¹²⁷ Nazif Mandaci, “Turks of Macedonia: Travails of the “Smaller” Minority”, *Journal of Muslim Minority Affairs*, Vol 27, Issue 1, 2007, ss. 20-23.

2.1.2.1.3. Ohri Çerçeve Anlaşması'ndan Sonra Kuzey Makedonya-AB İlişkileri

Kuzey Makedonya'nın AB üyelik başvurusu 2004 tarihinde gerçekleşmiştir. Başvuru sürecinin başlamasında, 2003'te AB Selanik Zirvesi'nde alınan kararların etkili olduğu bilinmektedir. AB Konseyi tarafından, 2004'teki büyük genişleme dalgası öncesinde 2003'te Kuzey Makedonya'ya potansiyel adaylık statüsü verilmiştir. AB Komisyonu, 2004'teki başvuruyu müteakiben Kasım 2005'te olumlu görüş bildirmiş, Aralık 2005'te de Kuzey Makedonya'nın Adaylık Statüsü garanti edilmiştir. Kuzey Makedonya 2006'da, Batı Balkan devletlerine yönelik siyasi ve ekonomik işbirliğini geliştirmek amacıyla kurulan Avrupa Ortaklığı'na kabul edilmiştir. 2009 yılında ise AB'yle "vize muafiyeti" uygulanması başlatılmıştır. Bu açıdan Kuzey Makedonya-AB ilişkilerinde önemli bir aşama da 2009 yılıdır. Bu dönemde AB Komisyonu, Kuzey Makedonya'yla katılım müzakerelerinin başlanması için Konsey'e tavsiyede bulunmuştur.¹²⁸

AB müktesebatının devletlerin iç hukukuna aktarılarak yürürlüğe konduğu süreç olan AB katılım müzakereleri, 35 başlıkla ele alınmaktadır. Söz konusu başlıklar aday devletler için ayrı ayrı müzakerelere açılmakta, önce geçici ardından da bütün fasıllar yeniden ele alınarak nihai anlamda sonlandırılmaktadır. 35 faslın tümünde mutabakata varılması durumunda Ortaklık Anlaşması aşamasına geçilmektedir. Kuzey Makedonya iç siyasetinde AB üyeliğiyle ilgili partiler arasında bir mutabakat bulunmakta olup ülkenin iki büyük partisi olan VMRO-DPMNE ile SDSM üyelik sürecinin devam etmesi hususunda anlaşma halindedir. Ancak Kuzey Makedonya-AB ilişkilerinde Yunanistan ile yaşanan isim sorunundan dolayı katılım müzakereleri safhasına uzunca bir dönem geçilememiştir. Bu sorun nedeniyle fasıllar açılmamasına rağmen müktesebatla ilgili kanunlar hızlı bir şekilde yayınlanmıştır.¹²⁹ Fakat daha önce de belirtildiği gibi Kuzey Makedonya'nın AB'ye adaylık statüsü, Ekim 2009'dan bu yana katılım müzakerelerini başlatması için Avrupa Komisyonu (AK) altı adet tavsiye kararına rağmen dondurulmuştur. Söz konusu tıkanıklık, Yunanistan'ın devletin ismine yönelik çekinceleri ve iç hukuk

¹²⁸ http://ec.europa.eu/enlargement/countries/detailed-country-information/fyrom/index_en.htm, E.t.: 28.03.2018; European Commission, "Reports on Visa-Free Travel From the Western Balkans", Brussels, (25.02.2015).

¹²⁹ Selim Vatandaş, "Makedonya'nın AB Üyelik Süreci", *BİLGESAM Avrupa Çalışmaları*, 2013, s. 3.

kuralı sorunlarından kaynaklanmıştır. 2014 yılında yapılan genel seçim sonuçlarını muhalefette kalan Makedonya Sosyal Demokratlar Birliği'nin (SDSM) kabul etmeyerek özellikle başkent Üsküp başta olmak üzere tüm ülkede kitlesel protestolar düzenlemesiyle başlayan siyasi kriz AK'nin 2015 raporunda ilişkilerin "dondurulması" tavsiyesinde etkili olmuş ve ilişkilerin normalleşmesi devletin siyasi krizinin çözülmesi şartına bağlanmıştır.¹³⁰

2.2. AB ÜYELİĞİ YOLUNDA KUZEY MAKEDONYA CUMHURİYETİ'NİN ENGELLERİ

AB'nin Kuzey Makedonya'yı üye yapmak istemesi, Birliğin Güneydoğu Avrupa ile ilgili stratejik amaçlarının yanı sıra ülkedeki etnik unsurlara yönetimin her alanında eşit katılım imkanı sağlayarak, nüfusları ile orantılı bir yapıya kavuşturabilme amacından da kaynaklanmaktadır.¹³¹ 22 Mart 2004'te AB'ye tam üyelik için başvuran ve 17 Aralık 2005'te adaylık statüsü tanınan Kuzey Makedonya, Hırvatistan'ın ardından AB ile müzakerelere başlama onayını alan ikinci eski Yugoslavya cumhuriyeti olmuştur.¹³²

Kuzey Makedonya ile AB arasında 2001'de imzalanan İstikrar ve Ortaklık Anlaşması (SAA) da 1 Nisan 2004'te yürürlüğe girmiştir. Bu anlaşmayla ilgili olarak, AB Dış İlişkiler Yüksek Temsilcisi Javier Solana "Brüksel ile Üsküp arasındaki mesafenin azaldığını ve söz konusu anlaşmanın bu türde yürürlüğe giren ilk anlaşma" olduğunu ifade etmiştir.¹³³ Fakat Kuzey Makedonya Balkanlar'daki komşu devletleri olan Bulgaristan'la dil, Yunanistan'la isim, Sırbistan'la sınır ve Arnavutluk'la etnik sorunları yaşamıştır.¹³⁴ Ayrıca AB devletleri arasında yer almak isteyen Kuzey Makedonya'nın bu hedefe ulaşmasında en önemli basamaklar iç güvenliğin sağlanması, ülkedeki etnik grupların temel haklarının korunarak etnik huzursuzlukların giderilmesi ve insan hakları ihlallerinin sonlandırılması olmuştur.

¹³⁰ Dabrowski, agm, ss. 20-21.

¹³¹ Mario Zucconi, "The 'External Factor': The Macedonian State's security deficit and the Role of the International Community", *Crisis in Macedonia, Minority Politics in Southeast Europe*, The 6 Ethnobarometer Working Paper Series, Roma 2002, ss. 94-95.

¹³² Dikici, agm, s.95.

¹³³ *Makedonya Güvenlik Sektörü Reformu İçerik Analizi*, s. 51.

¹³⁴ Aybala Yeşim Dağışan, *Tarihten Günümüze Makedonya Sorunu ve Makedonya Cumhuriyeti*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara 1999, s.100.

İşte bu noktada Kuzey Makedonya'nın AB üyeliğini engelleyen bir takım sorunların olduğu göze çarpmaktadır.

2.2.1. Sınırlarıyla İlgili Engeller

Balkan coğrafyasından Avrupa'ya geçiş güzergahında yer alan Kuzey Makedonya'nın en büyük handikaplarından biri, sınırlarındaki güvenlik sorunları ve yasadışı göç sorunudur. Bu yasadışı göç konusunda yaşanan zafiyet, AB açısından Kuzey Makedonya'nın güvenliğini zedeleyen bir durumdur. 2001 krizinin çıkış noktası da esasen bu sorundur. Arnavut birliklerin ve UÇK güçlerinin büyük bölümü Kuzey Makedonyalı olmasına karşın Kosova sınır hattından Kuzey Makedonya'ya büyük oranda militan, silah ve lojistik destek verilmiştir.¹³⁵

BM Güvenlik Konseyi'nin 10 Haziran 1999 tarih ve 1244 sayılı kararı uyarınca Kosova sınır güvenliği BM Kosova Misyonu ve Kosova Güçleri (UNMIK) tarafından korunmasına rağmen Kosova-Kuzey Makedonya sınır hattından illegal geçişler uzun bir süre devam etmiştir. Bu çerçevede, Kuzey Makedonya'nın da aralarında bulunduğu pek çok Balkan ülkesi, Balkan sınırlarının yönetimini AB standartlarına ulaştırma amacıyla 22 Mayıs 2003'te sınır güvenliğine dair ortak bir platform oluşturmuşlardır.¹³⁶

31 Mart 2003'te AB'nin Kuzey Makedonya'da başlattığı askeri operasyonun amacı da istikrarlı bir güvenlik ortamının hazırlanmasına katkıda bulunmak ve Ohri Çerçeve Anlaşması hükümlerini uygulamaktır. Ayrıca bu durum AB'nin Kuzey Makedonya'ya yönelik güvenlik sorumluluğunun ve AB ile Kuzey Makedonya'nın karşılıklı işbirliği sürecinin bir sonucu olmuştur.¹³⁷

2.2.2. Organize Suçlarla İlgili Engeller

Kuzey Makedonya'nın da içerisinde yer aldığı Balkan coğrafyası, 1990'lı yıllarda bölgede yaşanan savaşlar ve iç çatışmalar sonrasında organize suç

¹³⁵ Stevo Pendarovski, "Prilozi Kon Sistemot na Nacionalna Bezbednost", *Ulusal Güvenlik Sistemine Bir Bakış*, Process 2002, Üsküp, s. 24.

¹³⁶ Erhan Türbedar, "Uluslararası Toplumun Kosova'daki Varlığı Yeni Çekişme Konusu", <http://www.asam.org.tr/tr/yazilar.asp?pkat1=1>, (14.03.2017).

¹³⁷ Burak Tangör, *Avrupa Güvenlik Yönetişimi Çerçevesinde Bosna, Kosova ve Makedonya Krizleri ve Türk Dış Politikası*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2007, s. 189-191.

örgütlerinin serbestçe hareket ettikleri bir bölge haline gelmiştir. Bu durum, sınırların geçirgenliğiyle birlikte insan kaçakçılığı ve silah ticareti gibi faaliyetlere de zemin hazırlamıştır. Kuzey Makedonya Cumhuriyeti, bir takım düzenleme ve reformlarla söz konusu suç örgütlerini en aza indirmeye çalışmaktadır.

15 Aralık 2003'te başlatılan ve Proxima adı verilen AB Operasyonu'nun asıl amacı da Ohri Çerçeve Anlaşması çerçevesinde organize suçla mücadele de dahil olmak üzere iç hukuk ve düzeni pekiştirmek, sınır polisinin kurulmasını da öngören birleşik sınır yönetiminin tesisi, toplumsal güvenliğin temini ve bölgenin asayişinin sağlanmasında komşu devletlerle işbirliğinin artırılması esasına dayanmıştır. Ayrıca bu operasyon, AB'nin Kuzey Makedonya hükümetinin güvenlik çabalarına destek olduğu ve Kuzey Makedonya'yı AB üyelik sürecinde entegre etme tasarısının bir yansıması olmuştur. Proxima operasyonu, 14 Aralık 2005'te tamamlanmıştır.¹³⁸

Genellikle transit geçiş ve yasadışı göçmenlerin geçici olarak kaldığı bir devlet olarak tanımlanan Kuzey Makedonya'nın, 2014 sonrasında organize suçlarla ve insan ticareti ile kaçakçılığın karşı etkili bir şekilde mücadele ettiği görülmektedir. Örneğin 2014 yılında, Arnavutluk, Suriye, Afganistan ve Pakistanlılar tarafından devlet sınırlarından 1234 yasadışı geçiş tespit edilirken emniyet kayıtlarına göre kaçakçılık yapan göçmenlerin 72'sinin cezai suçları belirlenmiştir. Bunun yanı sıra bu tür girişimlerde bulunan Makedonya vatandaşı 141 kişi hakkında da suç duyurusunda bulunulmuştur.¹³⁹

2.2.3. Arnavutlar Açısından Etnik Engeller

Balkan coğrafyası 19. yüzyıldan itibaren etnik çatışma ve siyasi istikrarsızlıkların görüldüğü bir bölge özelliği göstermektedir. Soğuk Savaş döneminin sona ermesinin ardından ortaya çıkan etnik milliyetçilik ve ayrılıkçı hareketler Yugoslavya'nın da dağılmasına sebep olmuştur.¹⁴⁰ Kuzey Makedonya'nın iç meselelerinin temel nedenini, farklı etnik unsurların bulunması ve bölgesel anlamda azınlıkta kalan söz konusu etnik unsurların talepleri sonrasında meydana

¹³⁸ Tangör, age, s. 191-192.

¹³⁹ Gordana Jankuloska, "From Regional Cooperation To Full European Integration", *Crossroads The Macedonian Foreign Policy Journal*, March 2015, Vol. IV, No. 2, s. 78-79.

¹⁴⁰ T.B Richard Langorne, "Eski Yugoslavya'da Düzen, Düzensizlik ve Kriz", *Strateji*, Ocak 1995, s. 58.

gelen krizler oluşturmaktadır. Devlet genelinde Makedonlar çoğunluğu oluşturmalarına rağmen ülkenin Batı bölgelerinde azınlık durumundadırlar. Fakat yönetim mekanizmasında bu etnik dağılımın dikkate alınmaması azınlıkların tepkilerine neden olmuştur.¹⁴¹

Kuzey Makedonya yönetimi ise önceleri ulus devlet anlayışından geri dönülmeyeceğini ve mevcut anayasanın diğer etnik gruplara tanımış olduğu hakların yeterli olduğunu savunarak ayrımcı bir siyaset takip etmiştir. 1992 yılı sonrasında Makedon polisinin azınlıklara uyguladığı baskı ve tahrikler önemli ölçüde artış göstermiştir. Kendilerini Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nin iki asli kurucu unsurundan biri olarak gören Arnavutlara yönelik bu baskı da beraberinde ilk çatışmaları getirmiştir.¹⁴²

Yukarıda farklı başlıklar altında dile getirildiği üzere, Batılı devletlerin araya girmesiyle 2001'de Ohri kentinde başlayan Arnavut-Makedon müzakere süreci Kuzey Makedonya Anayasası'nda Arnavutların etnik talepleri çerçevesinde reformlara yönelik hükümler içeren bir 'Çerçeve Anlaşması'yla neticelenmiştir. Bunun yanı sıra etnik sorunların tarafı olan Kuzey Makedonya ve Arnavutluk arasında 16 Ağustos 2003'te yapılan bölgesel güvenlik zirvesi, iki devletin istikrar ve barışı sağlamaya yönelik gayretleri konusunda işbirliğine gittiklerini ve NATO'ya üye olma noktasında ortak projeler sunarak birlikte hareket etmek için anlaşmaya varılması ise iki devlet ilişkilerinin olumlu bir seyir izlediğini göstermektedir. Bir diğer etnik sorun olan ve Arnavutların Büyük Arnavutluk hayaliyle Sırbistan'dan ayrılarak bağımsızlığını ilan eden Kosova meselesi ise Kuzey Makedonya'nın geleceğini hala ipoteği altında bulundurmaktadır.¹⁴³ Fakat Ohri Çerçeve Anlaşması'nın imzalanmasından sekiz yıl sonra bile, etnik Arnavut nüfusunun % 70'inin Ohri Çerçeve Anlaşması metninin etnik meseleler açısından iyi bir çözüm

¹⁴¹ Şule Kut, "Macedonian Politics: First Multiparty Elections After Independence", Turkish Review of Balkan Studies: Annual, C.2, *Foundation of Middle East and Balkan Studies*, İstanbul 1996/97, s. 33.

¹⁴² Barbara Jelavic, *History of the Balkans. Twentieth Century*, Cambridge University Press, Newyork 1994, s. 86; Abdulmecit Nuredini, *Makedonya'nın İç ve Dış Politik Sorunları(1990-2005)*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2006, ss. 12-13.

¹⁴³ Nuredini, age, s. 52, s.61.

olduğunu düşünmesine rağmen Makedon nüfusunda bu oran yalnızca % 44'te kalmıştır.¹⁴⁴

Etnik sorunlar temelinde değinilmesi gereken bir diğer husus ise Ohri Çerçeve Anlaşması sonrasında Arnavutlara tanınan hakların diğer gruplara tanınmaması yani Kuzey Makedonya'nın yalnızca iki etnisiteli bir toplum haline gelmesidir. Bu noktada Kuzey Makedonya Türkleri Makedon ve Arnavut baskısına maruz kalarak siyasî ve kültürel anlamda asimilasyona maruz kalması¹⁴⁵ muhtemeldir.

Makedon-Arnavut etnik çatışması sonrasında imzalanan Anlaşmada vatandaşlığa ve vatandaşlık kültürüne vurgu yapılmıştır. Vatandaşlık kültürünün toplum tarafından benimsenmesi etnik farklılıklara dayalı sorunların çözümünde önemli bir etkidir. Vurgulanan bu kavram etnik unsurların Makedon kültürü içerisinde ezilerek benliklerini yitirmelerini değil, farklı etnik grupların vatandaşlık çatısı altında bir araya gelerek etnik ve kültürel bir mozaik tesis etmelerini sağlayabilir. Nitekim AB'ye üyelik sürecinin tamamlanabilmesi için Kuzey Makedonya'da bulunan bütün etnik grupların birlikte hareket ederek dayanışma içerisinde olmaları gerekmektedir.¹⁴⁶

2.2.4. Anayasal İsmi ile Yunanistan'ın Tutumuna Yönelik Engeller

Kuzey Makedonya'nın, bağımsızlık ilanından 2018'e kadar olan dönemde dış politikada en önemli sorunu Yunanistan ile yaşamıştır. Bunun nedeni Yunanistan'ın Kuzey Makedonya'nın isim, bayrak, tarih ve Makedon ulusunun varlığını tanımamasından kaynaklanmıştır. Bunun yanında Makedon Anayasası'nı da yayımlacı maddeler içerdiğini iddia ederek reddetmiştir. Nitekim 1991 Kuzey Makedonya Anayasası'nın değiştirilen 49. Maddesinde "*Makedonya Cumhuriyeti, komşu devletlerde yaşayan Makedon milletine mensup kişilerin ve sürgünlerin statü ve haklarını korur, kültürel gelişimlerini destekler, onlarla ilişkileri teşvik eder.*" ifadeleri vardır. Yunanistan ise bu hükümlere karşı çıkmıştır. Ayrıca Kuzey

¹⁴⁴ *Makedonya İçerik Analizi Raporu*, s. 18.

¹⁴⁵ Nuredini, age, s. 61.

¹⁴⁶ Şabani, agt, s. 143-144.

Makedonya'nın ilk bayrağının bir Yunan sembolü olan "Vergina Güneşi"ni de içine alması sebebiyle tepki göstermiş, bu simgenin kullanımını kabul etmemiştir.¹⁴⁷

Yunanistan hükümetleri, "Makedonya" isminin Büyük İskender dönemine kadar giden bir Helenistik geçmişi bulunduğunu, üç bin yıldır Yunanistan'a ait bir parça olduğunu, Antik dönemde Makedonların Yunancayı konuşan, Yunan kültürüne ait bir parça olan ve Yunanistan'ın kuzeyinde yaşayan bir topluluk olduklarını savunmuştur. Kuzey Makedonya'da bulunan ve günümüzde kendilerinin Makedonlar olduğunu savunan topluluğun ise bölgeye çok sonraları yerleşen ve gerçek Makedonlarla bir alakası olmayan, Slavlar olduklarını iddia etmiştir. Bu iddialardan hareketle Makedonya isminin ve coğrafyasının gerçek mirasçısının Yunanistan olduğu tezini ileri sürmüşlerdir.¹⁴⁸

Yunanistan'ın Kuzey Makedonya'ya dönük ambargo ve veto uygulaması AB üyesi devletlerin tepkisine neden olmuş ve Yunanistan, AB Komisyonu tarafından Roma Antlaşması'na aykırı davrandığı gerekçesiyle Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'na (ATAD) sevk edilen ilk üye devlet olmuştur. Mahkeme ise isim meselesinden dolayı Kuzey Makedonya'ya ekonomik bir ambargonun uygulanamayacağına karar vermiştir.¹⁴⁹

Yunanistan ile yaşanan bayrak ve Kuzey Makedonya Anayasası maddeleri sorunu 13 Eylül 1995'te imzalanan ve Geçici Uzlaşım olarak da adlandırılan bir çerçeve antlaşması olan "Geçici Anlaşım" ile çözümlenmiştir. Bu bağlamda Kuzey Makedonya, bayrağında bulunan ilgili simgeyi ve Anayasası'ndaki söz konusu hükümleri kaldırmıştır. Ancak bu dönemde Kuzey Makedonya'nın adı üstüne de tartışmalar yaşanmış, çözümsüzlük ise 2018'e değin sürmüştür. Yunanistan, "Makedonya Cumhuriyeti" adının, günümüzdeki Yunanistan, Bulgaristan ve Kuzey

¹⁴⁷ Vatandaş, agm, s. 3.

¹⁴⁸ İnâat ve Balcı, agm, s.2.

¹⁴⁹ Prodromos Yannas, "Greece's Policies in the Post-Cold War Balkans", *Constantine Danopoulos ve Kostas Messas* (eds.), *Cries in the Balkans: Views from the Participants*, Boulder, Westview Press, 1997, s. 163-164; Matthew CR. Craven, What's in a Name? The Former Yugoslav Republic of Macedonia and Issues of Statehood, *The Name Issue Revisited*, Macedonian Information Centre, 2013, s. 10; Sara al-Bander, "Blind Sides of National Histories: Reconciliation between Macedonia and Greece", *Balkan Crossroads Historical Dialogue between Scholars in Southeast Europe*, Cyril and Methodius University, 2017, s. 36; Spyros A. Sofos "Beyond the Intractability of the Greek-Macedonian Dispute", *The Name Issue Revisited*, Macedonian Information Centre, 2013, s. 228.

Makedonya'nın aralarında paylaşılmış vaziyetteki Büyük Makedonya'yı çağrıştırmış olduğunu savunmaktadır. Yine Yunanistan'a göre, bu adlandırma Kuzey Makedonya'nın öteki kısımlarında da yeni kurulan devlete katılma isteği doğuracaktır. Nitekim Kuzey Yunanistan'da, merkezi Selanik olan Makedonya isminde bir yönetsel birim yer almaktadır. Dolayısıyla Kuzey Makedonya'nın amacı, Yunanistan'daki Makedonya bölgesinin istikrarına müdahale ederek bu bölgeyi kendisinin topraklarına katmaktır. Ancak askeri gücü sınırlı, nüfusu ise yaklaşık iki milyon olan bir devletin AB ve NATO üyesi olan Yunanistan'ın topraklarına göz dikmesi mümkün görünmemektedir. Günümüze kadar bu sorunun Kuzey Makedonya açısından en sıkıntılı sonucu ise Yunanistan'ın Kuzey Makedonya'nın AB ve NATO'ya üyeliğini veto yetkisi çerçevesinde engellemesidir. Sorunun çözülmesi noktasında AB tarafınca bugüne kadar yapılan 3 girişim de netice vermemiş ve AB Komisyonu, Yunanistan'a 2012-2013 Genişleme Stratejisi'nde dördüncü defa isim hususunda Kuzey Makedonya'yla müzakerelerin başlatılması çağrısını yinelemiştir. Bu girişimden bir sonuç alınamayınca ¹⁵⁰ Yunanistan'ın Kuzey Makedonya'nın ismini değiştirme isteği ve vetosu, yapıcı bir sonuçtan ziyade yıkıcı bir sonucu da beraberinde getirmiştir. Öyle ki o dönemde Makedon nüfusun % 95.8'i yani neredeyse tamamı, şayet devletin ismi değişecekse AB'ye ya da NATO'na katılmak istemediklerini belirtmişlerdir. Ancak bütün bu yaklaşımlara rağmen devletin AB üyelik hedefinin önündeki bu en büyük engelin ortadan kaldırılması için Yunanistan ile olan isim anlaşmazlığı konusunda bir atılım yapılması gerekmektedir.¹⁵¹

Her ne kadar Brüksel'deki bazı analistler, zamanla Kuzey Makedonya'nın isim sorununun üyeliği için daha az engel olacağına inandıklarını söyleseler de¹⁵² yakın döneme kadar pek çok devletle ilişkilerini FYROM adıyla yürütmüş olan Kuzey Makedonya, 2018 yılında Yunanistan ile olan isim anlaşmazlığı sorununu çözmesiyle birlikte veto hakkını önlemeye yönelik büyük bir adım atmıştır.

¹⁵⁰ Vatandaş, agm, s. 4.

¹⁵¹ *Makedonya İçerik Analizi Raporu*, s. 28; *Western Balkans in the Spotlight in 2018*, European Parliament, January 2018, s. 2.

¹⁵² Emil Krstecki, *Evropskata Unija i Mediteranot*, Skenpoint 2009, s. 88.

Şüphesiz bu sorunun ortadan kalkması Kuzey Makedonya'nın özellikle AB'ye üye olmasına katkı sağlamakla birlikte bölgenin de güvenliğinin sağlanmasına katkı sunacaktır. Bu nedenle Kuzey Makedonya'nın Birliğin istediği reformları gerçekleştirerek AB kriterlerini yerine getirmesinin yanı sıra bu sorunu da çözmesi önem arz etmektedir.¹⁵³

2.2.4.1. Dil Uyuşmazlığına İlişkin Engeller

Bağımsızlık ilanının ardından Kuzey Makedonya'yı anayasasındaki ismiyle tanıyan ilk devlet olan Bulgaristan ile Makedon dili noktasında anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Bulgaristan, Makedonca'nın Bulgarca'nın eski bir lehçesi olduğunu savunmuş ve Makedonları bir ulus olarak tanımamıştır. Makedon ulusunu ve dilini tanıması halinde bunun kendi tarihini inkar anlamına geldiğini düşünmüştür. Bunun yanında Bulgaristan 2012 yılında Yunanistan ile benzer bir tavır göstererek "iyi komşuluk ilişkileri" ni Kuzey Makedonya'nın AB üyeliği adına ön bir şart olarak belirterek Atina'nın vetosuna destek vermiştir. Ancak 2013'te yaşanmış olan finansal gelişmeler sonrasında Bulgaristan, AB'nin de etkisiyle "veto" eğilimli söylemlerinden vazgeçmiş ve Kuzey Makedonya-AB müzakerelerinin başlamasına destek olacağını beyan etmiştir.¹⁵⁴

Bulgar siyasetçiler, Kuzey Makedonya ve Bulgaristan arasındaki bütün sorunların çözüme kavuşturulmasına kadar, AB ile Kuzey Makedonya arasındaki müzakereleri engelleyeceklerini açıklamışlardır. 2012 yılında AB Komisyonu, Kuzey Makedonya'nın AB ile katılım müzakerelerine başlamaya hazır olduğu konusunda tekrar görüş bildirmiştir. Ancak Sofya'daki hükümet, Kuzey Makedonya'nın Bulgarlar karşısı bir politika yürüttüğünü iddia ederek Komisyon'un değerlendirmesinin yanlış olduğunu ifade etmişlerdir. Yunanistan örneğinde olduğu gibi, Aralık 2012'de Bulgaristan katılım müzakerelerin başlamasını engellemiştir. Ayrıca Kuzey Makedonya'yla iyi komşuluk ilişkileri konusunda bir anlaşma imzalayarak öne sürdüğü üç şartı yerine getirmesini istemiştir. Bunlar, kilit alanlarda işbirliğini arttırmak için işbirliği, çalışma gruplarının geliştirilmesine elverişli

¹⁵³ Bulent Ademi, *Makedonya-Yunanistan İsim Sorunu ve Makedonya'nın Uluslararası Örgütlere Üyeliği*, Erciyes Üniversitesi SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2017, s. 42-80.

¹⁵⁴ Muzaffer Kutlay, Makedonya Sorunu: "Bu sükûnet devam eder mi?", *USAK Analist Dergisi*, Temmuz 2012, s.13

koşullar yaratılması ve yıllık hükümetler arası toplantılar düzenlemekle görevli bir konseyin oluşturulmasıdır. Uluslararası izolasyondan çekinen Kuzey Makedonya Başbakanı Gruevski, Bulgaristan'ın şartlarını kabul etmiştir. Ancak, 2013'teki bu deklarasyona rağmen, devletler arasındaki ilişkiler daha da kötüleşmiştir.¹⁵⁵

Hükümetin değişmesi ile birlikte iki ülke arasında daha ılıman ilişkiler oluşturulabilmiştir. Öyle ki Makedon muhalefet partisi VMRO-DPMNE'nin Makedonya tarihine zarar verdiği iddiasıyla reddetmiş¹⁵⁶ olsa da Kuzey Makedonya Başbakanı Zoran Zaev ile Bulgaristan Başbakanı Boyko Borisov arasında 1 Ağustos 2017'de imzalanan İyi Komşuluk Dostluk ve İşbirliği Anlaşması¹⁵⁷ Bulgaristan'ın vetoyu kaldırması ile sonuçlanmıştır. Ayrıca Borisov'un Bulgaristan'ın Kuzey Makedonya'yı ismi ne olursa olsun AB yolunda destekleyeceği yönündeki açıklamaları da iki ülke arasındaki ilişkilerin iyiye gittiğinin göstergesi olmuştur.

2.2.4.2. Geçici Anlaşma ve Uluslararası Adalet Divanı Kararı

Yunanistan ile olan ilişkiler 1995 yılında “Üsküp-Atina” arasında imza altına alınan “Geçici Uzlaşma Anlaşması” ile çözülmeye çalışılmıştır. Anlaşma çerçevesinde Kuzey Makedonya, mevcut bayrağını değiştirme taahhüdünde bulunmuştur. Yunanistan da, Kuzey Makedonya'nın bağımsızlık, toprak bütünlüğü, egemenlik haklarını tanımıştır. Her iki devlet arasında diplomatik düzeyde ilişkiler başladı ve ambargolar kaldırıldı. Yunanistan ile varılan bu anlaşmadan kısa bir müddet sonra AB de Kuzey Makedonya'yı tanıdı, AGİT üyesi olması da kabul edilmiştir.¹⁵⁸

Nisan 2001'de Kuzey Makedonya'nın AB üyelik koşullarını gerçekleştirmesinde bir yol haritası sunan İstikrar ve Ortaklık Anlaşması'nı imzalayarak bu anlamda bölgede ilk devlet olan Kuzey Makedonya, üyeliğin sorumluluklarını üzerine alarak hukuki ve iktisadi yapısını AB ile uyumlu hale getirmeye çalışmış, komşularıyla işbirliğini güçlendirmiş ve pek çok alanda AB ile

¹⁵⁵ Karadzovski, agm, s. 225-226.

¹⁵⁶ Ademi Besar, “Makedonija i Bugarija Potpisaa Dogovor za Dobrososedstvo”, *Politika Balkan*, <https://www.aa.com.tr/mk/балкан/македонија-и-бугарија-потпишаа-договор-за-добрососедство/874122> (01.08.2017)

¹⁵⁷https://vlada.mk/sites/default/files/dogovori/Dogovor_Za_Prijatelstvo_Dobrososedstvo_Sorabotka_Megju_Republika_Makedonija_I_Republika_Bugarija.pdf (e.t.: 24.08.2019)

¹⁵⁸ Aktan, agt, s. 67.

işbirliğine gitmiştir. İstikrar ve Ortaklık Anlaşması (İOA)'nın ticarete ilişkin konularını içeren Geçici Anlaşma da, Haziran 2001'den bu yana yürürlüktedir. Geçici Anlaşma ile Makedon ürünlerinin AB pazarına serbest giriş koşulları sağlanmıştır.

Kuzey Makedonya, NATO üyeliğinin veto edilmesinin Yunanistan'la 13 Eylül 1995'te imzaladıkları Geçici Anlaşma'nın (Interim Accord) 11. maddesine aykırı olduğu gerekçesiyle, Yunanistan aleyhine 17 Kasım 2008'de Uluslararası Adalet Divanı'na başvurmuştur. Makedon hükümeti, Uluslararası Adalet Divanı (UAD)'na başvurularının isim konusundaki müzakerelerden bağımsız olduğunu, bu müzakere sürecine bağlılıklarını devam ettireceklerini beyan etmiştir. Yunan tarafınca da aynı yaklaşım sergilenmiştir Fakat sorunun UAD'a taşınmış olmasının isim konusunda olası bir anlaşmayı daha da karmaşık hale getirdiği görülmüştür.¹⁵⁹

2.2.4.3. Kuzey Makedonya-AB İlişkilerinde Son Dönem Gelişmeleri

AB'ye üye olabilmek adına üyelik sürecinde, aday devletlerin Kopenhag Kriterleri'ne uyumuyla ilgili uygulamaları AB Komisyonu tarafından düzenli bir şekilde takip edilmektedir. Bu gelişmeler “İlerleme Raporu” adı altında her sene ayrıntılı olarak rapora dönüştürülmektedir. AB'nin Kuzey Makedonya'yla ilgili ilk ilerleme raporu, Kuzey Makedonya'nın “Aday Devlet” şeklinde kabul edilmiş olduğu 2005'te açıklanmıştır. Kuzey Makedonya'nın üyelik başvurusu, bu raporda, Balkan devletlerinin çözmeye çalıştıkları askeri ve siyasi krizlerin ardından bu bölgede istikrar, barış ve refahın temin edilmesi yönünde bir süreç şeklinde ele alınmıştır. Bu raporda Kuzey Makedonya ve Balkan devletlerinin Kopenhag Kriterleri'ni yerine getirerek AB mevzuatına uyumu amaçlanmıştır. 2012 ilerleme raporunda da AB için en mühim konu olan “İstikrar ve Ortaklık Süreci'nin beklenildiği biçimde devam etmiş olduğu belirtilmektedir. Ayrıca Avrupa Komisyonu'nun 15 Mart 2012 tarihinde başlatmış olduğu “Yüksek Düzeyli Katılım Diyalogu” da AB ile ilişkilerde dikkate değer başlıklardan biridir. Komisyon'un Türkiye'yle sürdürdüğü müzakere sürecini hızlandırmak amacıyla sunmuş olduğu “pozitif gündem”le benzerlikler gösteren Katılım Diyalogu, katılım müzakerelerine bir alternatif olmaktan çok, Kuzey Makedonya'nın AB'ye katılım sürecini nihayete

¹⁵⁹ Arslan, age, s. 424.

erdirmeyi amaçlamasıyla önem arz etmektedir. Katılım Diyalogu; Kuzey Makedonya Parlamentosu'ndaki bütün partiler tarafından da desteklenerek hukukun üstünlüğü, ifade özgürlüğü, seçim sistemi reformu, kamu yönetimi reformu ve serbest piyasa ekonomisine yönelik güçlendirme olmak üzere beş temel alanda başlatılmıştır. Bunun yanı sıra Kuzey Makedonya adına 2009'da başlatılan vize muafiyeti de sürdürülmektedir. 2012 yılında katılım öncesi mali araç payından 101 milyon Avro ödeme sağlayan Kuzey Makedonya'nın, 2013 yılındaki payı 113 milyon Avro civarına yükseltilmiştir. AB, ayrıca 2007 yılından sonra ülkede uygulanan projelere kaynak noktasında 490 milyon Avro'nun üstünde bir miktar ayırmıştır.¹⁶⁰

Bu yardımların amacı yönetsel hacmin artırılması, gümrük reformları, bölgesel iktisadî gelişim ve AB reformlarına uyumla ilgili projeler üzerinedir. Raporda Yerel Yönetimler Reformu başlığı adı altında ise; devlet yönetiminde "adem-i merkezîyetçilik" ilkesinin korunması açısından önemli bir metin olan Ohri Çerçeve Anlaşması'nın uygulanmasının sürdürüldüğü ifade edilmiştir. Nitekim AB, federal yapılanmaların özü olarak baktığı ademi merkezîyetçiliği; idarenin ve iktidarın çok merkezli ve de çok parçalı olması, öncelikle mahalli ve bölgesel çıkarların göz önünde bulundurulması sebebiyle üyelik aşamasında önemli bir prensip olarak değerlendirmektedir.¹⁶¹

Ancak Komisyon idari birimlerde şeffaflık ve merkezi planlamada koordinasyon eksikliğini de ifade etmiş ve bu konuda tedbirler alınması gerektiğini önemle belirtmiştir. Raporda ayrıca, Kuzey Makedonya'da insan haklarının geliştirilmesinin ve güçlendirilmesinin yetersiz olduğu vurgulanmıştır. Cezaevlerinin de yeniden yapılandırılması gerektiği ve personel eğitimi çalışmalarının ve cezaevi şartlarının insan hakları için yetersiz olduğu da ifade edilmiştir. Bütün bu uyarılarla birlikte, bireysel hak ve özgürlükleri, kadın hakları ve cinsiyet eşitliğine dair, kadınların iş gücüne katılımlarının yetersiz olduğu da vurgulanmıştır. Engellilerin sosyal hayata entegre edilmesinin de son derece kısıtlı olduğu belirtilmektedir.¹⁶²

¹⁶⁰ *İktisadi Kalkınma Vakfı e-bülteni*, 17-23 Ekim 2012, s. 11.

¹⁶¹ European Comission, *The Former Yugoslav Republic of Macedonia 2012 Progress Report*, Brussels, 10.10.2012, s. 8.

¹⁶² European Comission, *age*, s. 13-16.

2012’de yayınlanan Genişleme Paketinin Kuzey Makedonya’nın AB’ye üyelik süreci açısından en dikkat çeken yönü, Komisyon’un dördüncü kez üyelik müzakerelerinin başlaması noktasında tavsiye kararı almasıdır. 2012 yılı İlerleme Raporu’nda Kuzey Makedonya’daki reformların devam etmesi için Kuzey Makedonya’nın AB’ye katılım sürecinin bir sonraki aşamaya geçirilmesi, bir başka ifadeyle müzakere sürecinin başlatılması gerektiğine inandığını açıkça ortaya koymaktadır. Aslında Komisyon 2009 yılından itibaren her yıl Kuzey Makedonya ile üyelik müzakerelerine geçilmesini tavsiye etmekte, fakat tavsiye kararı Konsey tarafından onaylanmadığından tam üyelik için müzakereler başlatılamamaktadır.¹⁶³

AB Komisyonu Kuzey Makedonya için 2014 yılı İlerleme Raporu’nda medya ve ifade özgürlüğü ile yargı bağımsızlığı gibi hususlarda görülen geriye gitme nedeniyle Kuzey Makedonya’nın üyelik sürecinin bir çıkmaza girdiğini net olarak belirtmesine karşın, 2015 İlerleme Raporunda, katılıma ilişkin müzakerelerinin başlanmasına dair tavsiye kararını yinelemiştir.¹⁶⁴

AB Müktesebatı’nın Üstlenilmesine Dair Makedonya Milli Programı (2016 - 2018) ile 2015 Kuzey Makedonya İlerleme Raporunun, mali kriterler başlığı adı altında Kuzey Makedonya’nın finansal anlamda istenilen bir seviyede olduğu, aktif bir piyasa ekonomisinin yanında, dengeli bir makro-ekonomik iş ortamının olduğu, pazara giriş kolaylığı ve istikrarlı ticâret hukuku sistemine dair pozitif ilerlemelerden bahsedilmektedir. Fakat kamu borcu ve işsizlik hususunda tenkitlere rastlamak mümkündür. Dolayısıyla sürdürülen reformlar çerçevesinde Kuzey Makedonya’da mevcut sistemlerin iyileştirildiği yahut yeni sistemler kurulduğu gözlenmiştir. Bu süreçte gereken kanuni altyapı da Kuzey Makedonya Parlamentosu’nda AB uyum süreci başlığında ele alınmıştır. Gerek bakanlıkların altında yeni şubeler oluşturulmuş gerekse AB reformu bağlamında yeni kurumlar oluşturulmuştur. Başbakanlığa bağlı olan AB Sekreteryası ve 2002’de kurulmuş olan “Emeklilik

¹⁶³ Fatih Çam, *Avrupa Birliği ve Göç Olgusu: Makedonya, Bulgaristan ve Türkiye Örneği*, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013, s. 68-69.

¹⁶⁴ European Commission, *Republic of Macedonia 2014 Progress Report*, European Commission, Brussels 2014; European Commission, *Republic of Macedonia 2015 Progress Report*, European Commission, Brussels 2015.

Fonlarını Denetleme ve Düzenleme Kurumu” bu kurumlar arasında yer almaktadır.¹⁶⁵

Bu noktada Yunanistan’ın Kuzey Makedonya’nın üyeliğine bakışı da önem arz etmektedir. Yunanistan açısından, AB’yle Kuzey Makedonya’nın arasındaki katılım müzakerelerinin başlatılmasındaki sorun, “isim anlaşmazlığı” olmayıp, Avrupa’ya ait değerlerinin benimsenmemesi ve Kopenhag siyasi kriterlerininse tam anlamıyla gerçekleştirilmemesidir. Kuzey Makedonya bakımından tek engel ise Yunanistan’ın, Kuzey Makedonya’yı devletin ismi olarak kabul etmemesi olarak görülmüştür. Fakat Avrupa Komisyonu’nun değerlendirmeleri bu hususta Yunanistan’ı haklı çıkarmaktadır. Son Avrupa Komisyon ve Konsey tespitlerinin her ikisi de, ülkede demokrasi ile alakalı önemli endişelerin duyulduğuna değinmiş, parti ile devletin arasında olan ayrımın net olmaması, basın hürriyetine karşı saldırılar, yargının bağımsızlığındaki eksiklik benzeri unsurlara değinilmiştir.¹⁶⁶

2.2.4.3.1. 2014 Siyasi Kriz ve Przino Anlaşması

Kuzey Makedonya’da 2010 yılından 2017’ye kadar devam eden hükümet-muhalefet krizi, Kumanova’da yaşanan silahlı çatışma ile farklı bir boyuta taşınmıştır. Sekiz emniyet görevlisinin öldürüldüğü çatışmadan sonra Ulaşım ve İletişim Bakanı Mile Janakieski, İçişleri Bakanı olan Gordana Jankulovska ve Güvenlik-İstihbarat Kurumu Müdürü Saso Mijalkov istifalarını vermiştir. Devletteki siyasi krize son vermek için devreye giren AB Komiseri Johannes Hahn, hükümetteki siyasi parti liderleriyle (VMRO-DPMNE, SDSM, DUI ve DPA) görüşerek 24 Nisan 2016’da erken seçim yapılması hususunda mutabakata varılmıştır. Taraflar Temmuz Przino Anlaşmasını imzalamıştır. Kuzey Makedonya Parlamentosu, 24 Nisan’da gerçekleştirilmesi planlanan erken seçimleri önce 5 Haziran’a daha sonra da ileri bir tarihe ertelenmesini kararlaştırarak devlette var olan siyasi krizin daha da genişlemesine yol açmıştır.¹⁶⁷

¹⁶⁵ Sadık Rıdvan Karluk vd., “Avrupa Birliği’nin Batı Balkanlara Genişlemesi: Emeklilik Reformları Özelinde Makedonya Cumhuriyeti’nin AB Adaylık Süreci Üzerine Bir İnceleme”, *INTOCBEPS*, 2016, s. 90.

¹⁶⁶ Gül Tuğba Dağcı; Asiye Şimşek, “Makedonya ile Yunanistan Arasındaki ‘İsim Sorunu’nda Rol Oynayan Temel Parametrelerin Analizi”, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:5, S. 10, 2015, s. 192-193.

¹⁶⁷ Makedonya’da Geçici Hükümet Kuruldu, *Haber Türk*, 2 Eylül 2016. E.t.: 20 Mart 2018.

2016 yılı Genişleme Strateji Belgesi'nde Kuzey Makedonya'da 11 Aralık 2016 tarihinde yapılacak seçimler vurgulanarak, Kuzey Makedonya'nın siyasal ayrışmaya son vermek için Przino Anlaşması'nı tam olarak yürürlüğe koyması gerektiği ifade edilmiştir. Przino Anlaşması'na bağlı kalınarak Parlamento seçimlerinin güvenilir bir şekilde yapılması durumunda, Komisyonun katılım müzakerelerini başlatmaya hazır olduğu belirtilmiştir.¹⁶⁸

Dönemin VMRO-DPME siyasi partisinin lideri Nikola Gruevski¹⁶⁹, 2006-2016 yıllarında Kuzey Makedonya'da iktidarda bulunmuştur. Partinin ünü, telefon dinleme skandalı ve üst düzey yolsuzluk iddialarıyla ağır hasar görmüştür. Gruevski Temmuz 2015'teki dört ana siyasi parti arasında "Przino Anlaşması"nın bir parçası olarak kurulan Özel Savcılığın soruşturmaları neticesinde suçlamalarla karşı karşıya gelmiştir.¹⁷⁰

Przino Anlaşması, Batı'nın etkisiyle siyasi krizin çözümü için Kuzey Makedonya'daki dört büyük Makedon siyasi partinin liderlerinin imzasıyla hayata geçirilen bir anlaşmadır. 2 Haziran 2015'te Geçiş Sürecinde Hükümetin kurulmasına ilişkin kilit konular üzerine bir anlaşmaya varılamaması sebebiyle anlaşmanın ekinde yalnızca müzakerelerin başlatılması sözleşmenin başarılması ve uygulanmasında uluslararası toplumun gücü etkili olmuştur. AB, bu süreçte dört kez Kuzey Makedonya'yı ziyaret eden "Komşuluk Politikaları ve Genişleme Müzakereleri Komiseri" Johannes Hahn aracılığıyla krizin çözümünde yer almıştır. Siyasi partilerin üzerinde anlaşmaya vardığı ilkeler, tüm vatandaşların ve tüm toplulukların çıkarları doğrultusunda hareket etmek; Avrupa Atlantik süreçlerine ve demokratik ilkelere bağlılık; Siyasi sorumluluğun demokratik ilkesine saygı duymak; Bütün büyük siyasi partilerin konsültasyon ve koordinasyon süreci yoluyla dahil edilmesi; Engellerden kaçınarak, Anlaşmaya eksiksiz ve kusursuz saygıdır. Anlaşmanın temel amacı ülkeyi Avrupa-Atlantik yolunda ilerletmektir. Bunu başarmak için taraflar, ülkenin karşı karşıya kaldığı kilit zorlukların çözümünde birlikte çalışmayı kabul

¹⁶⁸ Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı, Avrupa Birliğinin Genişlemesi/Aday Ülkeler/Makedonya, E.t.: 20 Mart 2018.

¹⁶⁹ Nikola Gruevski iktidarı kaybedince ülkeden kaçmış ve Makedon Vatandaşlığından feragat etmiştir.

¹⁷⁰ *The UK And The Future of The Western Balkans*, Published by the Authority of the House of Lords, 10 January 2018, s. 78.

etmiştir. Bu bağlamda ekonomik ve demokratik gelişmeyi sağlamlaştırmak, etnik unsurlar arası ilişkileri güçlendirmek, Ohri Çerçeve Anlaşmasının tam olarak uygulanmasını sağlamak, iyi komşuluk ilişkilerini güçlendirmek, ülkenin uluslararası tanınırlığını güçlendirmek hedeflenmemiştir.¹⁷¹

Bu formülasyon aslında devletin genel olarak karşılaştığı başlıca sorunları tanımlama girişimidir. Fakat gerçekte Kuzey Makedonya Cumhuriyeti anayasal düzenin işlevsizliği ve dolayısıyla bölgede yayılma potansiyeli olan etnik gruplar arasındaki bir kriz de dâhil olmak üzere, daha da büyük bir kriz tehlikesi bulunmaktadır. Bir “tedavi” olarak Przino Anlaşması erken parlamento seçimleri ve “geçiş dönemi”ni öngörmüştür. Avrupa standartlarına uygun olarak özgür ve adil seçimler için koşulların sağlanması istenmiştir.

Anlaşma Protokolü’nde ayrıca, seçimleri organize etmek için Hükümetin organizasyonu, SDSM’nin Meclise geri gelmesi, dinleme skandalını çözülmesi, AB Komisyonunun reformlar hakkındaki tavsiyelerinin uygulanması ve Seçim Organları ile Seçim Örgütü’nün oluşturulması karara bağlanmıştır. Bu anlaşma, kısmen ve uluslararası topluluğun temel hükümlerinin uygulanmasına yönelik belirleyici etkisiyle uygulanmaktadır. İmzanın tarafları tarafından üstlenilen yükümlülükler esasen saygı gösterilmemektedir. Vatandaşların çıkarına hareket etmek ve demokratik ilkeler açısından siyasi sorumluluk almanın aksine, devlet kurumları üzerinde tam kontrol stratejisinin uygulanmasına devam etmiştir. Anlaşmanın ilkelerine esasen saygı gösterilmemektedir. Anlaşmanın başarısı için, sürecin güvenilir seçimler yapması esastır ve seçimlerin sonuçları ana siyasi partilerce tanınmaktadır. Anlaşma’nın uygulanması ile adil seçim şartları sağlanmamıştır. Adil seçimler için en önemli gerçekleşmemiş önkoşullar ise kayıt (seçmen liste) saflaştırılması ve objektif medya raporlaması olarak belirlenmiştir.¹⁷²

Bununla birlikte Batı Balkanlar’da devletlerin sınırları ve siyasal otoritelerine yönelik tartışmaların olması, devlet kapasitesinin daha fazla zayıflamasına neden olan bir faktör oluşturabilmektedir. AB kural ve normlarının uygulanması ve

¹⁷¹ http://www.epi.org.mk/docs/Sproveduvanjenyuzde_20nayuzde_20Politickiotyuzde_20dogovor.pdf, Avrupa Politikaları Enstitüsü (EPI), Üsküp Ocak 2016, (E.t.: 18.02.2018)

¹⁷² http://www.epi.org.mk/docs/Sproveduvanjenyuzde_20nayuzde_20Politickiotyuzde_20dogovor.pdf, Avrupa Politikaları Enstitüsü(EPI), Üsküp Ocak 2016, (E.t.:18.02.2018)

içselleştirilmesi ciddi bir devlet iradesini zorunlu kılmaktadır. Şüphesiz Balkanlar, AB sürecinde önemli bir değişim yaşamaktadır. Bu süreç içerisinde Kosova ve Bosna gibi en tartışmalı ve zayıf devletler dahi siyasal maliyeti yüksek olan AB norm ve kurallarını uygulayabilmektedir. Ancak Batı Balkan devletleri uyarladıkları yasaları uygulama noktasında yetersiz kalabilmektedir. Örneğin Kuzey Makedonya, uluslararası standartlarda bir seçim yasası getirmiş olmasına rağmen seçmenleri sandığa çekme hususunda baskıcı strateji politikası uygulamakta olup bu durum AB standartları noktasında olumsuzluğu beraberinde getirmektedir.¹⁷³

2.2.4.3.2. 2016 Hükümet Değişiminin Kuzey Makedonya-AB ilişkilerine Etkileri

Kuzey Makedonya’da 11 Aralık 2016 tarihinde yapılan erken parlamento seçimlerinden sonra hükümet kurma çalışmaları zorlaşmış, VMRO DPMNE parti lideri Nikola Gruevski’nin hükümet kurma girişimi başarısız olunca devreye Kuzey Makedonya Sosyal Demokratlar Birliği’nin başkanı olan Zoran Zaev girmiştir.

Makedonya Başbakanı Zoran Zaev, BESA (Ahde Vefa), Demokratlar Bütünleşme Birliği ile Diriliş ittifakı gibi Arnavut partileri Arnavutlar için Birlik Koalisyonu ile yürüttüğü koalisyon çalışmalar sonucunda 67 milletvekili imzasını alarak hükümet kurma yetkisini almak için Cumhurbaşkanı İvanov’la görüşmüştür. İvanov ise, bir başka ülkede hazırlanmış olan ve “ülkenin üniter yapısını bozacak” bir platformu kabul edecek kişi ve partiye hükümet kurabilme yetkisini veremeyeceğini deklare etmiştir. İvanov, “Bu platform ile Kuzey Makedonya tehdit edilmiş, dolayısıyla birliğimiz ve beraberliğimiz risk altında kalmıştır. Bu platformdan dolayı devletimizin birliği kayboluyor” demiştir¹⁷⁴. Dolayısıyla hükümet kurma çalışmalarında en ciddi engel olarak, Arnavut partilerinin hazırlamış olduğu “Ortak Platform” Bildirisi gerekçe gösterilmiştir. Bildiride Arnavut toplumunun etnik eşitliliğinin güçlendirilmesi, devlette dilsel eşitliğin sağlanması, Arnavutça’nın devletin bütün birimlerinde kullanılması ve Arnavutça’nın anayasal bir hak şeklinde kullanımının güvenceye alınması ve Makedoncanın yanında Arnavutçanın da resmi

¹⁷³ Timuçin Kodaman-Numan Baş, “Batı Balkanlar’da Avrupalılaştırma ve Avrupalılaştırmayı Sağlayan Siyasal Mekanizmalar”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 4, S. 1, 2017, s. 51.

¹⁷⁴ <https://www.haberler.com/makedonya-da-hukümet-kurma-krizi-9322837-haberi/> E. T. 18 Mayıs 2019.

dil şeklinde kabul edilmesi talep edilmiştir. Kuzey Makedonya Sosyal Demokratlar Birliği Başkanı Zoran Zaev gerçekleştirdiği basın toplantısında Cumhurbaşkanı Gyorge İvanov'un 67 imza toplamasına rağmen kendisine hükümet kurma yetkisini vermemesiyle darbe yaptığını savunmuştur. Zaev, ayrıca Cumhurbaşkanı İvanov'un aldığı kararı geri çekmesini ve hükümet kurma yetkisini kendisine vermesi gerektiğini vurgulamıştır. Zaev, vatandaşların sakin kalmaları gerektiğini ve provokasyonlara düşmemeleri gerektiğini de kaydetmiştir. Zaev, "*İvanov öngörülmeven sonuçlarla Kuzey Makedonya'yı derin krize sokmuştur. O, vatandaşlarının çoğunun idaresini ve sağlanan 67 imzayı ret ederek iktidarın yasal ve meşru transferini önledi*" ifadelerini kullanmıştır.¹⁷⁵

Arnavut partilerinden olan BDI mensubu Talat Caferi'nin 27 Nisan'da parlamento başkanlığına seçilmesiyle birlikte parlamentoda olaylar çıkmış ve parlamentoya giren bir grup maskeli, milletvekilleri ile gazetecileri rehin tutmuştur. Yaşanan hadiselerde içlerinde gazeteci, milletvekili ve güvenlik görevlilerinin de yer aldığı yüze yakın yaralı olmuştur. Bu olayların akabinde Zaev, 17 Mayıs'ta Kuzey Makedonya'nın birlik ve bütünlüğünü, bağımsızlığını, egemenliğini, çok uluslu yapısını ve de anayasal düzenini muhafaza edeceklerine ilişkin güvence sunduklarını belirtmiş ve Cumhurbaşkanı'dan hükümet kurma yetkisini almıştır.¹⁷⁶

Kuzey Makedonya, Balkanlar'da coğrafi açıdan merkezi konuma sahip devletler arasında yer almaktadır. Devletteki siyasi sürecin yeni bir hükümet inşasıyla başarıyla atlatılması gerek devletin gerekse bölgenin istikrarı ve güvenliği bakımından yararlı olmuştur. Yeni hükümetin Avrupa ve Atlantik ile bütünleşme yolunu tercih etmesi, demokratik değerleri özümseyerek devletin gelişimi ve kalkınması bakımından da önem arz etmektedir. Nitekim AB'nin üst düzey yetkilileri de Kuzey Makedonya hükümetinin bu çerçevedeki açıklamalarını memnuniyetle karşılamışlardır. AB, ilerleyen süreçte yeni hükümetin çalışmalarının söylemleriyle ile örtüşmesini beklemektedir.

AB'ye yönelik yapılan çalışmalarda ise yıllar içerisinde, etnik Makedon halkları arasında Avrupa karşıtı duyguların giderek arttığını göstermektedir.

¹⁷⁵ Makedonya'da Hükümet Kurma Krizi Derinleşti, *Artgerçek*, 2 Mart 2017. e.t.: 20 Mart 2018.

¹⁷⁶ Makedonya'da Yeni Hükümet Güvenoyu Aldı, *TRT Haber*, 1 Haziran 2017, e.t.: 20 Mart 2018.

Ülkedeki Makedon çoğunluk % 72'si, Kuzey Makedonya'ya yönelik AB politikasına güvenmemektedir. Etnik Makedon halkının % 50'si Kuzey Makedonya'nın AB'ye katılacağına inanmaktadır. Genel anlamda ise, Kuzey Makedonya halkının 2014'te % 80'i 2016'da da % 77'sinin AB üyeliği için destek verdiğini göstermektedir. Bu oran AB ortalamasının on dokuz puan üzerinde bulunmaktadır. Aynı zamanda, % 51 gibi bir çoğunluk hükümetin AB entegrasyonu politikasından memnun değilken, % 47'sinin ise memnun oldukları görülmektedir. Buna karşın, anket katılımcılarının % 18'i önümüzdeki 10 yıl içinde Kuzey Makedonya'nın AB üyesi olacağını düşünmektedir.¹⁷⁷

2.3. KUZEY MAKEDONYA'DA AB'YE İLİŞKİN KURUMSAL YAPILANMA

Kuzey Makedonya'nın AB'ye üyelik sürecinde tam üyelik hakkına sahip olabilmek için kurumsal bir yapı oluşturduğu görülmektedir. Söz konusu yapı, AB sürecinin planlı bir şekilde koordine edilmesi amacıyla oluşturulmuştur. Aday devlet olan ve üyeliğe giden süreçte sistematik adımların atılmasına ihtiyaç duyan Kuzey Makedonya, AB üyelik hedefini kurumsal anlamda bir zihinsel dönüşüm ve değişimle gerçekleştirileceğini düşünerek AB'ye uyum adına yürütülecek düzenli, etkin ve devamlı bir çalışma ve kurumlararası koordinasyon adına Avrupa Entegrasyon Çalışma Komitesi ve AB İşlerinden Sorumlu Sekreterliği kurmuştur. Bununla birlikte Dış İşleri Bakanlığı düzeyinde de sürece bakanlık düzeyinde dahil olmuştur. Bu bağlamda, Kuzey Makedonya parlamentosu da uyum yasaları ve ulusal eylem planıyla AB tam üyelik sürecinin sürdürülmesine katkıda bulunmuştur.

2.3.1. Hükümet Bünyesindeki Kurumlar

Kuzey Makedonya'nın AB ile ilişkilerde görev alan kurumsal yapılara dair tablo şu şekildedir.¹⁷⁸

¹⁷⁷ <http://idsocs.org.mk/wp-content/uploads/2017/02/MK-Analiza-proces-pristapuvanje-kon-EU-2014-2016.pdf> (E.t.:18.02.2018), ss. 13-19; Kodaman, a.g.m., s. 52.

¹⁷⁸ Government of The Republic of Macedonia Secretariat For European Affairs, <http://www.sep.gov.mk/en/content/?id=3#.Wr5gUUxuJYc>, E.t.: 20 Mart 2018.

Kuzey Makedonya Dış İşleri Bakanlığı, uluslararası siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkilerin ikili çerçevede ve çok taraflı platformlarda sürdürülmesi ve daha da geliştirilmesi yönündeki gayretlerini yürütmekte, AB'ye üyelik noktasında kurumsal anlamda ilişkileri yöneten başat bir pozisyonda yer almaktadır.¹⁷⁹

2.3.1.2. Avrupa Entegrasyon Çalışma Komitesi

Dışişleri Bakanlığı içerisindeki Avrupa Entegrasyon Genel Müdürlüğü, entegrasyon sürecine ilişkin konulardan sorumludur. Bakanlar Kurulu bünyesinde faaliyet gösteren Avrupa Entegrasyonu Çalışma Komitesi ayrıca stratejik planlama, sorumluluğundaki faaliyetlere dair analizler yapma ve AB'ye katılım süreci konusunda toplumu bilgilendirme görevlerini ifa eder.¹⁸⁰

2.3.1.3. Avrupa Birliği İşlerinden Sorumlu Sekreterlik

Avrupa İşleri Sekreteryası (SEA), 2005 yılında Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Hükümeti'nin, Avrupa Bütünleşmesi Sektörünün Hükümetin Genel Sekreterliğine dönüştürülmesi yoluyla ayrı bir uzmanlık hizmeti olarak kurulmuştur. Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Hükümeti içerisinde, Avrupa İşlerinden sorumlu Hükümet Başbakan Yardımcısı tarafından yönetilen ve AB üyeliği için hazırlık süreci ile ilgili konularla ilgili profesyonel bir hizmet sunan kurumdur. Sekreteryanın kuruluşu, Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nin AB üyeliği için stratejik hedefe yönelik olarak, AB'deki yoğunlaştırılmış entegrasyon sürecinden doğan ihtiyaçlara bir cevap niteliğindedir. Sekreterliğin misyonu, Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'ni AB üyeliğine hazırlamak amacıyla, kamu idaresi yetkilileri ve diğer kurum ve kuruluşların çalışmalarında profesyonel destek ve koordinasyon sağlamaktır. Vizyonu, üyelik müzakerelerini başarıyla tamamlayan ve Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nin AB üyesi devlet olarak yükümlülüklerinin icrasını yerine getirecek şekilde, AB'ye katılım sırasında koordinasyon işlevini etkin bir şekilde yerine getirmektir. Sekreterlik operasyonu, Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Hükümeti

¹⁷⁹ Government of The Republic of Macedonia Secretariat For European Affairs http://www.sep.gov.mk/en/content/?id=1#.Wr5l_ExuJYc E.t.: 20 Mart 2018.

¹⁸⁰ Government of The Republic of Macedonia Secretariat For European Affairs http://www.sep.gov.mk/en/content/?id=1#.Wr5l_ExuJYc E.t.: 20 Mart 2018.

Yasası ile düzenlenmiştir. Sekreteryaya, devlet kurumları ile diğer kurum ve kuruluşlarla yoğun işbirliği içerisinde.¹⁸¹

2.4. PARLAMENTO BÜNYESİNDEKİ KURUM OLUŞUMLARI

15 Mart 2012'de Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Hükümeti Başbakanı ve Genişlemeden Sorumlu Komiseri Stefan Fule liderliğindeki Üst Düzey Katılım Diyaloğu oluşturulmuştur. Diyaloğun AB'ye olan güvenini güçlendirmek ve ülkenin Avrupa perspektifini arttırmak suretiyle AB'ye katılım sürecini dinamik hale getirmiş ve bu 5 alandaki temel zorluklara odaklanmıştır. Bunlar medyada ifade özgürlüğü, hukukun üstünlüğü, kamu yönetiminde reform, seçim reformu ile ekonominin güçlendirilmesidir. Şimdiye kadar katılım diyaloğu dört toplantı yapılmıştır.¹⁸²

AB Komisyonu tarafından 2013'te yayınlanan pozitif değerlendirme ve katılım müzakerelerinin başlaması için beşinci tavsiye, Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nin Euro entegrasyon sürecinde temel ilerlemeye ulaştığını göstermiştir. Katılım müzakereleri Kuzey Makedonya'nın öncelikli hedefi ve taahhüdü olmaya devam etmektedir. Kuzey Makedonya için 2013 yılında yapılan İlerleme Raporu'ndaki ana değerlendirmeler şöyledir: AB üyeliği için Kopenhag Kriterleri'nin yerine getirilmesiyle ilgili kaydedilen ilerlemenin kabul edilmesi; zaten müzakere sürecine başlanmış gibi ulusal hukukun Müktesebata uyumunun yüksek düzeyde olması; İstikrar ve Ortaklık Anlaşmasının etkin bir şekilde uygulanması ve yükümlülüklerin eksiksiz yerine getirilmesi (Kuzey Makedonya Cumhuriyeti ile AB arasında 10. İstikrar ve Ortaklık Toplantısı, 23/07/2013 Brüksel); Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nin iyi komşuluk münasebetleri ve yerel işbirliğini geliştirmedeki rolü için olumlu değerlendirme; katılım müzakerelerinin başlaması için tekrarlanan tavsiye-müzakerelerin eşzamanlı olarak başlaması için karmaşık ve ayrıntılı bir öneri

¹⁸¹ Government of The Republic of Macedonia Secretariat For European Affairs, <http://www.sep.gov.mk/en/content/?id=1#.Wr5fR0xuJYd> E.t.: 20 Mart 2018; The European Times Macedonia, 2014, s. 8.

¹⁸² Government of The Republic of Macedonia Secretariat For European Affairs, <http://www.sep.gov.mk/en/content/?id=8#.Wr6jiUxuJYc>, E.t.: 20 Mart 2018.

ve müzakere sürecinin ilk aşamasında isim anlaşmazlığı için çözüm bulunması (tarama aşaması).¹⁸³

2018 yılında Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Hükümeti dış ilişkiler ve AB'ye yönelik stratejik önceliklerinin kurulmasına dair kararlar almıştır. Bu çerçevede, ekonominin gelişmesi, istihdamın artırılması ve vatandaşların yaşam standardının yükseltilmesi; Kuzey Makedonya Cumhuriyeti-NATO ve AB üyeliği; organize suç ve yolsuzlukla mücadele; hukukun üstünlüğü ve bağımsız kurumların inşası; yenilik ve bilgi teknolojisinde eğitim ve yatırım reformları; yargı reformları; Ohri Çerçeve Anlaşması'nın ilkelerini tam olarak uygulayarak, sivil devletin ve etnik bağın karşılıklı hoşgörü ve saygı üzerinde inşa edilmesine dair kararlar resmi gazetede yayınlamıştır. Yine bu bağlamda Dış İlişkiler bağlamında özellikle üzerinde durulacak konular ise şunlardır:

* Kuzey Makedonya'nın AB ile müzakerelere başlama fırsatının bulması ile ilgili Priebe Raporunun önerileri, AB'nin acil önerileri ve AB Yüksek Düzeyli Katılım Öncesi Görüşme'nin tavsiyeleri ile ilgili stratejik kararların alınması ve konu ile ilgili uluslararası faaliyetlerde bulunmak,

* Devletin Avrupalılaşması için Avrupa mali desteğinin belediyeler, okullar, sendikalar, marjinal gruplar, işverenler, işsizler, küçük ve orta ölçekli işletmeler, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve araştırma kurumları ve gayri resmi gruplar için IPA fonlarına erişim imkânı sağlanması ve yönetim ve kullanımında vatandaşlara şeffaflığı artırılması,

* Ulusal mevzuatın AB mevzuatı ile uyumlu hale getirilmesi sürecinin planlama, uygulama ve izleme süreçlerinin güçlendirilmesi ile AB Müktesebatının Üstlenilmesine Dair Ulusal Program'ın temel stratejik belge olarak görülmesi,

* Şeffaf Kamu Yönetimi ve Avrupa idari alanı ile bütünleşmesi için kamu yönetiminin çalışmalarının AB standartlarıyla uyumlaştırılması,

¹⁸³ Republic of Macedonia Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mfa.gov.mk/index.php?lang=en> E.t.: 20 Mart 2018.

* Avrupa entegrasyon süreci için koordinasyon sisteminin sürekli güçlendirilmesi ve mesleki idari kapasitenin güçlendirilmesi yanı sıra, ulusal mevzuatın AB kanunlarıyla uyumlu hale getirilmesi sürecinde yasama usulünün uygulanmasının izlenmesi için mekanizmaların güçlendirilmesi,

* Koordinasyon kapasitelerinin güçlendirilmesi ve ulusal versiyonun hazırlanması yasal işlemlerin müktesebatı ve gözden geçirilmesi,

* Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Ordusunun savaşa hazır hale gelmesini sağlamak ve arttırmak. Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nin NATO savunma ve askeri meselelerine entegrasyonu için hazırlıkların yapılması,

* NATO, AB ve BM liderliğindeki uluslararası barış misyonlarına katılmak için Savunma Sisteminde reformlar yapmak ve Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Ordusunun yeteneklerini ve kapasitelerini arttırmak,

* Kuzey Makedonya'nın içinde yaşayan herkes için sivil bir devlet olarak inşa edileceği temel bir siyasi destekle üniter, çok kültürlü ve hoşgörülü bir toplumun inşa edilmesi,

* Makedonlar, Arnavutlar, Türkler, Sırp, Vlahlar (ulah), Romanlar, Boşnaklar ve diğer tüm küçük toplulukların daha büyük kültürlerarası iletişim ve karşılıklı saygı ruhunun oluşturulması,

* İyi komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesi, bölgesel girişimlere aktif katılım ve Avrupa ile Avrupa dışındaki devletlerle işbirliğinin ilkili ve çok taraflı şekilde güçlendirilmesi,

* Kuzey Makedonya'nın gelişimini ve güvenliğini tehdit eden sorunların aşması ancak siyasi yapının korunması ile dış politikada atılacak somut ve gerçekçi adımlarla egemen, saygın ve müreffeh bir uluslararası varlık haline gelmesiyle mümkün olacağına vurgu yapılmıştır,

* Günümüz terörizm, şiddetli aşırıcılık ve yabancı savaşçılar ve göçer gibi uluslararası güvenlik tehditlerine karşı aktif katılım göstermek,

* Organize suç ve yolsuzlukla mücadele ve hukukun üstünlüğü ve bağımsız kurumların inşası için reformların yapılması,

* Kuzey Makedonya ulusal azınlıkların ve dünyadaki Makedon diasporasına önem verilmesi ile ulusların ile kültürlerin küresel çeşitlilik konularında Makedon ulusal kimliğin geliştirilmesi ve korunması,

* Kuzey Makedonya Cumhuriyeti vatandaşlarından herhangi birinin etnik, kültürel, dilsel, dini, cinsiyet, veya başka kararlılığına itiraz edilmesine izin vermemek için uluslararası ve bölgesel düzeyde tüm medeni yararlarına uygun önlemler almak,

Özetle bu kararlar daha demokratik hale gelmek, AB'nin gerekliliklerini yerine getirmek ve yaşam standardın yükseltilmesine ilişkindir. Kararda aynı zamanda, kadın hakları, Romanların haklarının iyileştirilmesi, medyanın daha şeffaf hale gelmesi, bilime yatırım, üniversite öğrencilerine daha iyi olanakların sağlanması, sağlık reformu, çiftçilere yardımın sağlanması, zirai ürünlerin kalitesinin artırılması, orman fonunun artırılması, yabancı sermayelerin devlete çekmesi, işsizliğin azaltılması konularına da yer verilmiştir.¹⁸⁴

AP, arabuluculuk, seçim gözlemi ve katılımı ile ilgili resimlerle ilgili tartışmalarda katılım yoluyla demokratik süreçleri destekliyor. Yakın tarihli bir AP katkısı örneği ise, 2015 yılında başlatılan ve ülkenin siyasi partilerinin anlaşmaya varmasına yardımcı olan Kuzey Makedonya'daki AP aracılı diyalogudur. Ocak 2018'de AP, Makedon parlamentosuyla tartışmasını sürdürmek için "Jean Monnet" sürecini başlatmıştır¹⁸⁵

Halihazırda, AB'ye üyelik noktasında demokratik bozulmanın önüne geçebilmek için devletin demokratik reformlara ihtiyacı olduğu açıkken, Kuzey Makedonya için en uygun yaklaşımın tanımlanması ve uygulanmasının zor olduğu da ortadadır. Reformların belirlenmesi ve hızı, içinde yaşamak istenilen devlet ve

¹⁸⁴ Makedonya Cumhuriyeti Resmi Gazetesi, sayı: 96, 28.7.2017 (<http://vlada.mk/sites/default/files/dokumenti/zakoni.pdf>) E.t.:17.02.2018)

¹⁸⁵ *Western Balkans in the Spotlight in 2018*, European Parliament, January 2018, s. 2.

toplum tipinin bir yansıması olacaktır. Bu reform süreci, AB üyeliği için Kuzey Makedonya'nın gelecekteki fırsatlarını da belirleyecektir.¹⁸⁶

2.5. ULUSAL EYLEM PLANI

Kuzey Makedonya'nın ulusal eylem planında AB ilişkilerine yönelik olarak Kurumsal bazda ekonomik ilerleme, hukuk ve politika oluşturma, Avrupa entegrasyonu ve demokrasi gelişimi sürecine katkıda bulunulmasına ve topluluğun ihtiyaçlarını karşılamalarına izin vermek hususları vurgulanmıştır. Avrupa Müktesebatının Benimsenmesi Ulusal Programı (NPAA), AB üyeliği şartlarını yerine getirmek için Müktesebat Komisyonu'nun, stratejik ilkelerin, politikaların, reformların, yapıların, kaynakların ve teslim tarihlerinin Kuzey Makedonya'nın kabul edilmesini tanımlayan kapsamlı ve uzun vadeli bir belgedir. Bu çerçevede Müktesebatın kabulü için hazırlanan ulusal program şöyledir. AB müktesebatı ile ulusal mevzuatın yakınlaştırılması için ayrıntılı plan ve zaman çizelgesi oluşturularak ve bunların hazırlanması ve uygulanması için yetkili kurum ve mercilerin belirlenmesi; mevcut kurumların yeniden yapılandırılması ve reform yapılması için yeterli eğitilmiş personelin sağlanması için mevzuatın uygulanmasına yönelik idari yapılara özellikle vurgu yapılması; Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Bütçesinin daha fazla stratejik planlanması amacıyla öngörülen görevlerin yerine getirilmesi ve gerekli olan dış yardım için bütçe kaynaklarını ve fonlarının kapsamı ve AB müktesebatının benimsenme zamanının açıkça belirlenmesi. Bunun yanında NPAA, Kopenhag ve Madrid kriterlerinin yapısını izler; diğer bir deyişle, üyeliğin yükümlülüklerini, idari kapasiteyi ve Müktesebatın Ulusal Sürümü'nün hazırlanmasını ve kamuoyunun bilgisini ve iletişimini üstlenecek siyasi kriterleri, ekonomik kriterleri ve yetenekleri kapsar. NPAA, gelecekteki faaliyetlerin planlanmasında iş ve ekonomi sektörleri hakkında önemli bir bilgi kaynağıdır ve kamuoyunun AB'nde Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nin entegrasyon sürecini takip etmesini ve izlenmesini sağlar. Bu nedenle NPAA, Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Hükümeti'nin çalışmalarındaki şeffaflık için önemli bir araçtır. NPAA, AB Sekreteryası tarafından koordine edilen süreçte Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'ndeki tüm yetkili makamlar arasındaki karşılıklı işbirliğinin bir

¹⁸⁶ Nacionalna Debata za EU, *Debata Anketa za Moznostite i Predizvicate na Pristapuvanje na Makedonija kon EU*, European Policy Enstitute Skopje, Civica Mobilias, ss. 8-9.

sonucudur ve AB üyeliği müzakerelerinin başlaması üzerine Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nin müzakere pozisyonlarının formüle edilmesine hizmet etmektedir. İlk olarak 2006 yılında kabul edilen bu Program, AB Komisyonu tarafından Kuzey Makedonya Cumhuriyeti tarafından kaydedilen ilerlemenin yanı sıra katılımın kısa ve orta vadeli öncelikleri hakkındaki düzenli iletişimden kaynaklanan faaliyetlerle birlikte yıllık olarak gözden geçirilmekte ve güncellenmektedir.¹⁸⁷

Devletin üyelik gündemi, Müktesebatın Üstlenilmesine İlişkin Ulusal Program ve Katılım Öncesi Ekonomik Program (Kopenhag Kriterlerinin yerine getirilmesi için gerekli önlemler) ve Ulusal Kalkınma Planında (Ulusal Kalkınma Planı) açıkça yansıtılmaktadır. Bu belgeler, AB Komisyonu tarafından yayınlanan tavsiyelere göre düzenli olarak güncellenmektedir.¹⁸⁸ 9 Nisan 2013'te Yüksek Düzeyli Katılım Diyalogu'nun (HLAD) dördüncü toplantısı yapılmıştır. HLAD, kilit reform öncelikleri üzerinde odaklanarak, devletin katılım sürecine önemli bir destek olmaya devam etmektedir. Kuzey Makedonya, öncelikleri beş alandaki reformların uygulanması alanında daha somut sonuçlar elde etti: ifade özgürlüğü ile medya, hukukun üstünlüğü ve anayasal haklar, kamu yönetiminde reformlar, seçim reformları ve ekonominin kuvvetlendirilmesi. Kuzey Makedonya'nın AB'ye entegrasyon sürecinde, vize serbestisi en önemli faydalardan biri olmaya devam ediyor ve Makedon toplumunun daha da Avrupalılaşmasının en önemli adımlarından biri olarak kabul ediliyor. Bu, insanlar arasındaki iletişimin hafifletilmesine, iş olanaklarının iyileştirilmesine, mal ve malzemelerin değiş tokuşuna, fikir alışverişine katkıda bulundu ve sosyal hayatın her alanında işbirliğini geliştirdi. Vize serbestleştirme rejimi, Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nin AB'nin gelecekteki bir üye devletine dönüşmesinin ana taşıyıcıları olduğu düşünülen genç kuşakların eğitimini ve profesyonel gelişimini olumlu yönde etkilemiştir.¹⁸⁹

¹⁸⁷ Government of The Republic of Macedonia Secretariat For European Affairs, <http://www.sep.gov.mk/en/content/?id=13#.Wr6q6UxuJYc>, E.t.: 20 Mart 2018.

¹⁸⁸ Republic of Macedonia Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mfa.gov.mk/index.php?lang=en> E.t.: 20 Mart 2018.

¹⁸⁹ Republic of Macedonia Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mfa.gov.mk/index.php?lang=en> E.t.: 20 Mart 2018.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KUZEY MAKEDONYA CUMHURİYETİ'NİN AB ENTEGRASYON SÜRECİNE ETKİSİ: ZORLAŞAN ÜYELİK KRİTERLERİ VE AB'NİN BAKIŞ AÇISI

AB, 2004 ve 2007 yıllarında ortaya çıkan iki genişleme dalgasını müteakiben, yeni üyelik başvurusunda bulunacak olan devletlerden, demokrasi ve insan haklarıyla ilgili ileri düzeyde bir takım kriterleri yerine getirmelerini istemiştir. Bu durum son dönemde yeni aday olanlara yönelik çok daha sıkı katılım prensipleri getirmek için bazı kriterler belirlendiğini göstermektedir. Örneğin bu kriterler içerisinde “azınlıkların tanınması ve azınlıklarla ilgili hakların kabulü” de yer almaktadır. AB, üye devletlerin ise siyasi birliğini güçlendirmeye yönelik ”derinleşme” çabalarını yoğunlaştırmıştır. Bu çabalar, birliğe bağlı bütün üyeler açısından insan hakları ve demokrasi gibi hususlarda bir takım yeni yükümlülükler anlamına gelmektedir. Bu durum yeni adaylar için standartların yükseleceğini de göstermektedir.¹⁹⁰

AB'ye katılımın alt yapısını oluşturan ortaklığa yönelik anlaşmalar, bir taraftan AB yönünden dış ilişkilerin yapılandırılmasında yoğun ve esnek bir biçimde sürdürülmekte, bunun yanı sıra ortak devletler açısından AB ile üyelik ilişkileri oluşturabilmek ve Avrupa bütünleşme sürecinde yer alabilmek maksadıyla sürdürülmektedir. Üye ülkeler devletler arasında ilişkilerin dayanağı olan en önemli hukuki aracı oluşturan bu antlaşmaların ele alınması ve değerlendirilmesi, bilhassa geçerli olan bir ortaklık antlaşmasının tarafları olan Batı Balkan devletleri ve özelde Kuzey Makedonya açısından bakıldığında, önemli bir meseledir. AB'ye katılıma uygun zemini sağlayan ortaklığa dair anlaşmalar gerek genişleme stratejisinin en mühim dayanaklarından biri gerekse taraf devletler arasındaki ilişkilerin esas alındığı en önemli bağlayıcı hukuk belgesi olarak görülmektedir. AB ile ortaklık anlaşmaları yapan tüm Avrupa devletlerinin AB'ye tam üye statüsünde dahil olabilmek amacıyla başvuruda bulunmuş olması da bir gerçektir. Bu nedenle söz konusu anlaşmaların imzalanması ile AB üyelik süreci arasında pozitif bir ilişkiden bahsedilebilir. Uygulama açısından, Merkezi ve Doğu Avrupa (MDA) ve Batı Balkan devletleri ile

¹⁹⁰ Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı, https://ab.gov.tr/_25057.html, E.t.: 10 Nisan 2018.

mutabakata varılarak kabul edilen ortaklığa dair anlaşmalar bu devletlerin AB'ye üyelikleri açısından önem arz eden bir aşama olarak belirirken, İspanya örneğinde olduğu gibi bazı devletler herhangi bir ortaklık anlaşmasına dahil olmadan da AB üyeliğine kabul edilmiştir. GKRK (Güney Kıbrıs Rum Kesimi) ve Malta gibi devletlerle imzalanan ortaklık anlaşmaları, AB üyeliğine yönelik olmamasına rağmen bu devletlerin üyeliğiyle sonuçlanmıştır. Verilen tüm bu örnekler, çeşitli siyasal ve tarihsel sebeplerin etkilediği ortaklık anlaşmalarının AB üyeliği noktasında gerekli bir aşama olup olmadığı tartışmalarını da beraberinde getirmektedir. Ortaklık anlaşmasının imzalanması ve AB'ye üyelik arasında bir ilişkisi olup olmadığına dayanan söz konusu tartışmalara karşın, ortaklık anlaşmalarının taraf devletlerin hukuksal bazda dayandıkları önemli yazılı kararlar olduğu gerçeği de bilinmektedir. Esnek ve geniş bir biçimde uygulanan bu anlaşmalar AB ve üçüncü devletlerarasında çeşitli alanlarda ekonomik ve siyasî işbirliği kurulmasına da zemin hazırlamaktadır. Bu bağlamda ortaklık anlaşmalarının, ortaklığa taraf olan bütün devletler için önemli olduğu bir kez daha vurgulanmalıdır.¹⁹¹

Haziran 2000'de yapılan "Feira Zirvesi" Sonuç Bildirgesi'nde, üye devletler, İstikrar ve Ortaklık Antlaşması (İOA)'na yönelik desteklerini bir defa daha yinelemişlerdir. Bu çerçevede, AB'nin ön gördüğü reformlar, demokrasinin üstünlüğü ve bölgesel işbirliği ilkelerini benimseyen Balkan devletlerinin, AB'ye üyelik için "potansiyel aday devlet" statüsünde oldukları açıklanmıştır.¹⁹² Ayrıca, AB ve Kuzey Makedonya arasında bir Ortaklık ve İstikrar Antlaşması yapılmasına dair müzakere sürecinin başlamasından duyulan memnuniyetle birlikte Hırvatistan ile de en kısa sürede müzakere sürecine başlanmasının istendiği ifade edilmiştir. Dolayısıyla ilk İstikrar ve Ortaklık Anlaşması'nın müzakere ve imzalama süreci fiilî olarak başlamıştır. 26 Mart 2001 tarihindeki Konsey kararıyla AB ve Kuzey Makedonya ilişkileri farklı bir boyuta taşınmış ve ilk İstikrar ve Ortaklık Anlaşması imzalanmıştır.¹⁹³

¹⁹¹ Jonida Begaj, "AB'ne Katılımı Hazırlayan Ortaklık Anlaşmalarının Tarihi ve Siyasi Süreç Kapsamında Şekillenmesi ve AB Üyeliği Üzerindeki Etkisi", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, C. 15, No: 1, Y. 2016, s. 31-32, 65-66.

¹⁹² Begaj, agm, s. 55-56.

¹⁹³ *AB-Makedonya İstikrar ve Ortaklık Anlaşması*, OJ, L 216/61, 20.03.2004.

Kasım 2000’de, Zagreb’de yapılan Birinci “AB Batı Balkan Zirvesi” sonrasında duyurulan “Zagreb Deklarasyonunda” Batı Balkan devletlerinin AB üyeliği için potansiyel birer aday olduklarının vurgulandığı görülmüştür. Bunun yanında AB üyeliğinin, Maastricht Antlaşması’nın hükümleri ve Kopenhag Kriterleri’nin özellikle yerel iş birliği açısından Ortaklık ve İstikrar Anlaşması’nın uygulanması koşuluna bağlı olduğu belirtilmiştir.¹⁹⁴

2004’te başlayan adaylık süreci ve imzalanan anlaşmalarla birlikte günümüze kadar gelinen noktada katılım sürecinin “bekleme odasında kilitli” olduğuna dair yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu durum, Kuzey Makedonya hükümetlerinin AB üyeliği için gerekli olan zorlu reformları takip etmelerini ve kamu desteğini sürdürmelerini zorlaştırmıştır.¹⁹⁵

Buna rağmen AB üyeliği, Kuzey Makedonya’nın başlıca dış politika hedefi olmaya devam etmiştir. Zorluk, Kuzey Makedonya hükümetine göre, AB’nin Kuzey Makedonya’nın adaylık süreciyle ilgili olarak kendine güvenmemesidir. Bir diğer açıdan ise Batı Balkanlar, AB’nin nasıl bir fark yaratabileceğini göstermek için bir fırsattır. Bunu yapmak AB’nin de çıkarındadır. Son on yılda yaşanan göç krizi, Bölge’nin Avrupa güvenliğinde ne kadar önemli olduğunu göstermiştir. Ayrıca sınır koruma konusu, sadece Batı Balkan devletleri tarafından ele alınabilecek bir konu da değildir.¹⁹⁶

3.1. KUZEY MAKEDONYA’NIN AB ENTEGRASYON SÜRECİNE ETKİSİ: ZORLAŞAN ÜYELİK KRİTERLERİ

3.1.1. Maastricht Antlaşması ve Zorlaşan Üyelik Kriterleri

07 Şubat 1992 tarihinde, Hollanda’nın Maastricht şehrinde kabul edilerek 1 Kasım 1993’te yürürlüğe girmiş olan Maastricht Antlaşması’nda, Ekonomik ve Parasal Birliğin (EPB) safhaları, bu safhalarda yürütülecek parasal ve ekonomik politikalarla bu politikaların yürütülmesi için gereken kurumsal değişiklik uygulamaları ayrıntılı bir şekilde belirlenmiştir. Belirlenen bu ilkeler bağlamında, EPB’nin uygulanmasına yönelik, üye devlet ekonomileri arasındaki farklılıkların

¹⁹⁴ *European Commission Zagreb Summit, 24 November 2000 Final Declaration.*

¹⁹⁵ *The UK and The Future of The Western Balkans, s. 18.*

¹⁹⁶ *The UK and The Future of The Western Balkans, s. 85.*

ortadan kaldırılmasını sağlamak adına makro büyüklükler bakımından, “Maastricht Kriterleri” şeklinde nitelendirilen “yakınlaşma kriterleri” benimsenmiş ve bunlara uyulmaması halinde karşılaşılabilecek yaptırımlar ortaya konulmuştur.¹⁹⁷

Maastricht Antlaşması ekonomik faaliyetlerin uyumlu ve dengeli gelişimini; sürdürülebilirliği olan, enflasyonsuz ve aynı zamanda çevreyi korumaya yönelik politikalarla büyümeyi; üye ülke ekonomilerinin uyum içinde birbirlerine yaklaşmasını ve Avrupalılar için daha güçlü bir Birlik olmayı hedeflemiştir. Bu hedefler, kararların vatandaşlara olabildiğince yakın alınmasını ve AB'nin ancak ulusal ve yerel makamlardan daha yetkin olacağı zamanlarda devrede olmasını öngören ikincillik ilkesi üzerinde anlaşılmasında etkili olmuştur. Antlaşma aynı zamanda şeffaflık, ekonomik ve sosyal yakınlaşma ilkelerinin üzerinde de durmuştur. Şematik olarak Birlik üç ayak üzerinde yükselen bir yapıya benzetilebilir. Her ayak bir yandan birliği güçlendirirken diğer yandan da Birlik kurumlarına atfedilen yetkiler bakımından bağımsızlığı sağlamaktadır. Birinci ayak; Roma ve Paris Antlaşmalarıyla kurulan Avrupa Topluluğu'ndan oluşmaktadır. Parasal birlik, vatandaşlık ve daha önce bahsedilen yetkiler de bu ayağa dahildir. İkinci ayak Ortak Dış ve Güvenlik Politikasını (ODGP) içermekte ve Avrupa çapında bir savunma politikasını başlatmayı hedeflemektedir. Üçüncü ayak ise Adalet ve İçişlerini kapsamakta olup, hukuk ve işbirliği alanında daha sıkı bir işbirliğini geliştirmeyi hedeflemektedir.¹⁹⁸

Dolayısıyla AB devletleri, 1991'de Hollanda'nın Maastricht kentinde yapılan Hükümet ve Devlet Başkanları Zirvesi'yle iç bütünleşme sürecinde önemli bir dönüm noktası yaşanmıştır. 14 - 15 Aralık 1990'da Roma Zirvesi'nde hazırlıkları tamamlanan Maastricht Zirvesi'nde Topluluk, AB sürecinin daha da hızlanmasının önünü açacak kararları tespit etmiştir. Bu kararların çerçevesinde, “Ekonomik ve Parasal Birlik” ve “Politik Birlik” alanlarında belirlenen iki Hükümetler arası Konferans aracılığıyla Roma Antlaşması'nda değişikliklere gidilmesi, 1992 yılının sonlarında “Tek Pazara” daha da bütünleşmiş olarak girilmesi hedeflenmiştir.

¹⁹⁷ Selin Dilekli; Kadriye Yeşilkaya, *Maastricht Kriterleri*, AB İle İlişkiler Genel Müdürlüğü, 2012, s. 1.

¹⁹⁸ Ercüment Tezcan, “Maastricht ve Amsterdam Antlaşmaları Çerçevesinde Avrupa Birliği ve Batı Avrupa Birliği İlişkileri”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 54-1, 2002, s. 147-150.

Uluslararası alanda daha etkili olmak isteyen Avrupa Topluluğu devletleri, Parasal ve Ekonomik Birliğin yanı sıra “Politik Birlik” hedeflerinin çerçevesinde bir ortak dış güvenlik politikasını belirlemeye çalışmışlardır. 15 Aralık 1990’da faaliyetlerine başlayan bu iki Hükümetler arası konferans, “Maastricht Zirvesi”nde oluşturulan yeni AB’nin temel yapı taşlarını oluşturmuştur.¹⁹⁹

Bu bağlamda Avrupa Topluluğu bakımından uyum seviyesini daha da yükseltecek, bütün devletler açısından köklü değişiklikleri getirecek Ekonomik ve Parasal Birlik uzun zamandan beri planlanmasına karşın Maastricht Zirvesi’nde tam anlamıyla belirlenebilmiştir. Maastricht Antlaşması’nın imzalanmasıyla birlikte AT’yi ilk olarak Ekonomik ve Parasal Birlik, daha sonra ise Siyasal Birlik’e dönüştürmek amaçlanmıştır. Bu amaç çerçevesinde, EPB’nin şartları ile safhaları tespit edilmiş, Birliğe üye devletler tarafından yürütülen ekonomik politikaların yakınlaştırılması hedefiyle Topluluk içerisinde ortak para kullanımı ve ortak Avrupa Merkez Bankası’nın oluşturulması karara bağlanmıştır.²⁰⁰

Devlet başarısızlığını ve gelinen olumsuz mali tablonun başlıca sorumlusu olarak kabul edilen bütçe ve kamu harcamaları üzerindeki politik rant baskısını azaltmak amacıyla kurallı politika uygulamalarının önem kazanmasına neden olan bu dönüşüm, klasik ekolün piyasa temelli bakış açısının bir anlamda geri dönmesinin bir neticesidir. Bu düşünce çerçevesinde devletin piyasa üzerinde tahribata sebep olmaması için maliye politikası üzerinde kural uygulamaları ile çizilecek sınır sayesinde devlet sınırlandırılabilir ve iradi politikaların neden olduğu olumsuzluklar ortaya çıkmadan önlenebilecektir. Mali kuralların mali disiplinin sağlanması konusunda sağladığı iddia edilen faydalar uzun soluklu, çok dilli ve kültürlü bir yapıya sahip olan ve söz konusu yapısı Soğuk Savaş’ın bitimiyle eski Doğu Bloğu devletlerinin katılımıyla daha da çeşitlenen AB’nin kural temelli bir maliye politikasına yönelmesi sonucunu doğurmuştur.²⁰¹

¹⁹⁹ Rıdvan Karluk, *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Beta Yayınları, İstanbul 1998, s. 48.

²⁰⁰ Ayşe Günay; Ahmet Özen, “Avrupa Birliği’nde Mali Disiplinin Sağlanmasına Yönelik Maastricht Kriterlerinin Anayasal İktisat Perspektifinden Değerlendirilmesi”, *DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 4, S. 2, 2002, s. 72.

²⁰¹ Çağdaş Bektaş, *Kurallı Maliye Politikasının Eleştirisi Maastricht Kriterlerinin Analizi*, DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2016, s. 129.

3.1.1.1. Maastricht Antlaşması Yakınlaşma Kriterleri

Maastricht Antlaşması'yla AB'ye üye olan bir devletin parasal birliğe dahil olabilmesi, belirlenen hususlarda “yakınlaşma kriterleri” nin gerçekleştirilmesi koşuluyla kabul edilmiştir. Bu çerçevede, bir üyenin parasal birliğe dahil olabilmesi için belirli bir iktisadî alt yapıya ulaşması hedeflenmiştir.²⁰²

Maastricht Antlaşması, gerçek manada bir uluslararası antlaşma statüsündedir. Maastricht Antlaşması ile AB'nin hakikî bir finansal ve siyasi birliğe dönüştürülmesi yolunda ciddi bir aşama kaydedilmiştir. Antlaşma bu şekliyle, bütünleşecek olan AB'nin Anayasal belgesi niteliğindedir. Öncelikle Avrupa Tek Pazarı'nın programlanması, ardından Maastricht Antlaşması'nın imzalanması, hiç şüphe yok ki AB sürecinde önemli aşamaları ifade etmektedir.²⁰³

AB devletlerinin kendi içlerinde “Ekonomik ve Parasal Birlik” oluşturulması hususunda kabul ettikleri Maastricht Antlaşması, ekonomik ve parasal standartların temin edilmesi hususunda üye devletler tarafından yerine getirilecek ekonomi politikalarına mühim bazı sınırlılıklar da getirmiştir. Bu noktada Maastricht Antlaşması hükümleri bir nevi Parasal ve Mali Anayasa şeklinde de değerlendirilebilir. Nitekim Maastricht Antlaşması'nı kabul eden devletler, bu antlaşmada belirlenen yükümlülüklerle uymak durumundadırlar.²⁰⁴ Bu çerçevede Maastricht Antlaşması'nda bulunan ilke ve kurallar ele alındığında asıl hedefin, siyasal otoritelerin ekonomiye ilişkin yetki ve tesirlerinin sınırlandırılması olduğu ortaya çıkmaktadır.²⁰⁵ Maastricht Kriterleri ekonomik düzen ve istikrar açısından bir takım kurallar getirmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi bu kurallarla, siyasal iktidarların ekonomiye yönelik yetkilerinin sınırlandırılması amaçlanmaktadır. Üye devletler söz konusu kriterlerle iç ekonomik sistemlerinde bir sınırlandırmaya gitmektedirler.

²⁰² Vural Fuat Savaş, *Çağımızın Deneyi EURO*, Siyasal Kitabevi, İstanbul 1999., s. 73.

²⁰³ Mustafa Sakal, “Avrupa Para Birliği'ndeki Gelişmeler ve Türkiye'de Mali Politikalar”, *Yeni Türkiye Dergisi*, Kasım-Aralık 2000, Yıl:6, s. 1283.

²⁰⁴ Mustafa Sakal, *Türkiye'de Mali Disiplin Sorunu: Kamu Açıkları ve Borçlanmanın Sürdürülebilirliği*, Anadolu Matbaacılık, İzmir, 2001, s. 14.

²⁰⁵ Aktan, agm, s. 48.

Maastricht Antlaşması çerçevesinde üye devletlerin Avrupa Para Birliği'nde yer alabilmeleri amacıyla belirlenen ve "Yakınlaşma Kriterleri" olarak belirtilen kriterler ise şu şekildedir:

- Enflasyon oranı: Üye devletlerden birinin yıllık bazda ortalama enflasyon oranı, AB'de en düşük enflasyon oranına sahip 3 üyenin enflasyon ortalamasınının 1.5 puan üzerinde olmamalıdır.

- Bütçe Açığı: Üye devletlere ait bütçe açıklarının düzeyi GSYİH'nin % üçünü geçmemelidir.

- Faiz Oranı: Üye devletlerden birinin uzun vadede devlet tahvillerindeki faiz oranı, en düşük enflasyon sahip üç üyenin faiz oranı ortalamasını iki puanın üzerinde aşmamalıdır.

- Kamu Borçları: Her hangi bir üyenin devlete ait borçları, GSYİH'nin % 60'ını aşmamalıdır. Bu değerlerin aşılmış olduğu devletlerde, oranı aşağılara çekebilmek adına tutarlı gayret sarf edilmesi koşulu vardır.

- Döviz Kurları: Üye devletlere ait paralar "Avrupa Para Sistemi Döviz Kuru Mekanizması"na dâhil edilmeli ve milli paranın döviz değişim oranı son 2 senede normal dalgalanma seyrine bırakılarak "devalüe" yapılmaksızın kur sistemi içerisindeki değer değişimi +/- yüzde on beşi aşmamalıdır. Bu kriterdeki hedef, AB'ye üyeliği bulunan devletlerin paraları arasında değer değişikliklerinin devamlı denetimde bulundurularak tespit edilen sınırın geçilmemesidir. AB'ye üye devletler tarafından uygulanması beklenen bu yakınlaşma kriterlerinin asıl hedefi, anlamlı ve sürdürülebilirliği olan kamu maliye politikalarını uygulayabilmektir. Bu noktada orta vâdeli bir plan perspektifinde kamudaki açıklar GSYİH'nin % 3'üne düşürülecektir. Kamudaki borçlanmalarla ilgili olarak ise temel amaç bu tutarı GSYİH'nin % altmışına indirmek; ardından da azalmakta olan bir trendin içerisinde dahil etmektir. Maastricht Zirvesi'nde, en geç 1999 başlarına kadar üye devletlerin belirlenen kriterlere uyum sağlayacakları Ekonomik ve Parasal Birliğe dahil edilebilecekleri onaylanmıştır. Maastricht Zirvesi'nde alınan kararlara kimi üye devletler tarafından

tepki gösterilmesine rağmen, bütün devletler anlaşmayı kabul ederek EPB amacıyla ortak kararlar almış ve uzlaşmaya gitmişlerdir.²⁰⁶

3.1.1.2. Madrid Zirvesi Kararları

Maastricht Antlaşmasını müteakiben Aralık 1995'te Belçika, Danimarka, Almanya, Yunanistan, İspanya, Fransa, İrlanda, İtalya, Hollanda, Portekiz, Büyük Britanya adına AB liderleri Madrid'de yeniden toplanarak, Maastricht Antlaşması'nı yeniden değerlendirmişler ve bazı yeni kararlara imza atmışlardır. Madrid'deki zirvede alınmış olan kararlar ise şöyledir:

- Avrupa tek para sistemi için gereken hazırlıklar devam ettirilecek, 01 Ocak 1999 tarihi itibarıyla "EURO" ismi verilen para birimi dolaşıma girecektir. Bu tarihten itibaren üye devletlerde EURO'nun kullanımı başlatılacaktır. Bu şekilde EURO adı, daha evvelki dönemlerde kullanılan para birimi olan ECU'nun yerine geçirilmiştir.

- Avrupa Merkez Bankası, Avrupa Para Enstitüsü'nün yerini alacaktır.

- Üye devletlerin Maastricht kriterlerine uyan politikalar uygulayıp uygulamadıkları AB Konseyi kanalıyla denetlenecektir.²⁰⁷

3.1.1.3. Yaptırımlar

AB üyesi olan bir devletin Konsey tarafından alınan kararları uygulamaması halinde AB Bakanlar Konseyi, kimi yaptırımların bir veya birden fazlasını uygulayabilir. Maastricht Antlaşması'nda bulunan bu yaptırım şekilleri şöyledir (Maastricht Antlaşması: Madde-104)²⁰⁸

* Üye devletlerden borçlanma yoluna gidilmeksizin (Devlet Tahvili ya da Hazine Bonusu çıkarmadan evvel) Bakanlar Konseyi'nin istediği kimi bilgileri beyan etmesi talep edilebilir,

²⁰⁶ Günay; Özen, agm, s. 73-74.

²⁰⁷ Coşkun Can Aktan; Dilek Dileyici; "Parasal Düzen ve Parasal Anayasa", *Kamu Tercih ve Anayasal İktisat Dergisi*, Sayı:2, Yıl:1, Nisan-Mayıs-Haziran 2001, s. 48-49.

²⁰⁸ *Avrupa Birliğini Kuran Antlaşma (Maastricht Antlaşması)*, çev. Can Baydarol, İktisadi Kalkınma Vakfı 2007, s. 1-136; Selin Dilekli; Kadriye Yeşilkaya, *Maastricht Kriterleri, Avrupa Birliği İle İlişkiler Genel Müdürlüğü, Aralık 2002, s. 1-18.*

* Avrupa Yatırım Bankası'nın üye devlete temin edeceği borçlara ilişkin politikaların gözden geçirilmesi talep edilebilir,

* Üye devletten, aşırı bütçe açığının giderileceği tarihe dek gizli tutulacak ve faiz ödemesi olmayacak bir miktarı topluluğun hesabına aktarması istenebilir,

* Üye devlete GSMH'nin % 0,25'ini geçmeyecek bir miktarda parasal ceza verilebilir. Konsey Başkanı verilen kararları Avrupa Parlamentosu'na iletacaktır. Tüm bu düzenleme ve yaptırımlarda hedeflenen şey, "Avrupa Para Birliği"ne giden süreçte Mâlî ve Parasal Disiplinle ilgili "Yakınlaşma Kriterleri"ni hayata geçirmek ve bu politikanın sürdürülebilir olmasını temin etmektir.²⁰⁹

Nitekim aday devletlerin AB'ye ve parasal birliğe katılımları, yakınlaşma kriterlerini sağlamaları ve AB için bir tür parasal anayasa olarak da değerlendirilen Maastricht Antlaşması'na uyum sağlamalarıyla mümkün olacaktır.²¹⁰

Halen AB'ye aday devlet statüsünde bulunan Kuzey Makedonya'nın ekonomik yapısı ile Maastricht Kriterleri kıyaslandığında, hali hazırda bu kriterlerin tam anlamıyla yerine getirilmediği görülmektedir. GSYİH oranı/Artan Toplam Borçlar ve bununla birlikte görülen bütçe açıkları AB'ye üyelik sürecini zorlaştırmaktadır. Bu noktada Kuzey Makedonya'nın mali ve parasal disiplini sağlayarak, etkin para ve maliye politikaları uygulayarak birlik üyesi devletler tarafından belirlenen Maastricht Kriterleri'ne bütünüyle uyum sağlaması gerekmektedir.

AB'nin mali kural uygulamasına baktığımızda ise birliğin mali kurallarla hedeflediği Maastricht kriterleri olarak adlandırılan hedeflerin hemen hemen hiç birine ulaşamadığı görülmektedir. Bu gün gelinen noktada AB devletlerinin neredeyse tamamı % 60'lık borç oranı kriterini sağlayamamaktadır. Bütçe disiplini açısından devlet performanslarına bakıldığında üye devletlerin % 3'lük kriter değerini karşılamakta büyük zorluklarla karşılaştıkları, hemen her üye devlet

²⁰⁹ Günay; Özen, agm, s. 73-74.

²¹⁰ Sakal, age, s. 14.

hakkında kriter değerlerinin aşılması nedeniyle değişik tarihlerde AAP açıldığı görülmektedir.²¹¹

3.1.2. Amsterdam Antlaşması ve Zorlaşan Üyelik Kriterleri

1992'deki Maastricht Antlaşması'ndan sonra Amsterdam Zirvesi'nde (Haziran 1997) imzalanan, ortak para birimi olan Euro'nun tedavüle giriş tarihi 1 Ocak 1999 olarak kararlaştırılmıştır. Amsterdam Antlaşması, 1997'ye kadar yapılmış olan uygulamaların bir bütünü oluşturmaktadır ve AB'nin kurucu anlaşmalarının hepsini kapsamaktadır. Kısaca, 1951'de kabul edilen Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Anlaşması, 1957'deki kabul edilen Roma Anlaşması, 1986'da kabul edilen Tek Senet ve 1992'de kabul edilen Maastricht Anlaşması'nı kapsayıcı bir niteliktedir. Amsterdam Zirvesi'yle beraber, Ortak Para Biriminin uygulamaya geçirilmesine ilişkin altyapının ciddi bir kısmı da neticelenmiştir. Yine Amsterdam Anlaşması'nın dördüncü maddesiyle parasal birliğin temel amacının fiyat istikrarını temin etmek olduğu ve parayla ilgili politikaların bu amaca zıt olmayacak biçimde yürütülmesi gerektiği bizzat belirtilmiştir.²¹²

Amsterdam Zirvesi'ndeki kararlar gereğince 1 Ocak 1999 tarihinde EPB'nin son safhasına geçilerek üye olan devletler tarafından resmî para birimi olan ECU'nun yerine kabul edilmiş olan EURO kullanımına geçilmiştir. 1 Ocak 1999 ve 1 Ocak 2002 tarihleri arasında EURO için "geçiş dönemi" olmuş ve fizikî anlamda var olmayan bu para birimi, bu süreçte "hesap birimi" olarak kullanılmış, fiziki parayla gerçekleşen ödemelerdeyse milli paraların kullanılmasına devam edilmiştir. 1 Ocak 2002 tarihi itibarıyla da EURO fiziki bir para birimi şeklinde dolaşıma çıkmıştır. Bu süreçten sonra altı ay boyunca EURO ile birlikte milli paralar da dolaşımda kalmış, 1 Temmuz 2002'den sonra, milli paralar dolaşımdan kalkarak AB'nin tek para birimi olan EURO tedavülde kalmıştır. Danimarka, İngiltere ile İsveç kendi para politikaları doğrultusunda bu birliğe katılmamışlardır.²¹³

Amsterdam Antlaşması, AB'yi kuran Maastricht Antlaşması ve Avrupa Toplulukları Kurucu Antlaşmalarının yanı sıra, kimi ilgili kararları, Birliğin işleyişini

²¹¹ Bektaş, agt, s. 130.

²¹² Aktan; Dileyici, agm, s. 89-90.

²¹³ Günay; Özen, agm, s. 73.

daha da faal hale getirmek amacıyla düzenleme ve yeniden yorumlayarak tadil etmeyi hedeflemektedir. Bu bakımdan Amsterdam Antlaşması'nın önceki kurucu antlaşmalardan ve Maastricht'ten farklı olarak yeni bir kural getirmek yerine var olanı düzenlemek ve düzeltmek amacı taşıdığı söylenilebilir. Bu çerçevede Amsterdam Antlaşması'nda yer alan temel değişiklikler özellikle karar alma süreçlerinin işleyişi ve hızlandırılması ile alakalı olduğu söylenebilir. Örneğin Amsterdam Antlaşması ile ilk defa, Kurucu Antlaşmalara üyelik adına gerekli olan bir takım yeni şartlar getirilmiştir. Bu bağlamda temel haklarla Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne uymak, tam üyeliğe geçiş adına bir şart olmuştur. Bu ilkelerin aksine hareket etme eğiliminde olan ve bunu tekrarlayan devletlerin AB Konseyi'ndeki oy hakkı, öteki üye devletlerin 3'te birinin teklifi ve oy birliği ile karar vermesi neticesinde askıya alınabilmesi karara bağlanmıştır.²¹⁴

Antlaşma öncesinde, bütün Avrupa devletlerinin Birliğe üye olabilmesi mümkün iken, bu Antlaşma ile yeni şartlar belirlenmiştir. AB'nin temelleri olan demokrasi, özgürlük, hukuk devleti ve insan haklarıyla temel hak ve özgürlüklere saygı prensiplerine bağlı olan bütün Avrupa'daki devletlerinin üyeliğe başvuruda bulunabileceği karara bağlanmıştır. Böylece, insan hakları ve demokrasi, aday olmak isteyen devletlerin uymaları gereken önemli bir kriter haline getirilmiştir. Ayrıca Üye Devletlerin de bu temel ilkeleri ihlal ettiği görülürse, Konsey kararı neticesinde çeşitli yaptırımlarla karşılaşması mümkün olabilmektedir.²¹⁵

Amsterdam Antlaşmasıyla ayrıca sosyal ortaklar kendilerinin arasında anlaşmaya vardıklarında, bu anlaşmayı Avrupa Hukuku'na dönüştürmek için Avrupa kurumlarına takdim edebileceklerdir. İşçi ve işveren örgütleri bu düzenlemeyle daha da ön plana çıkmışlardır. Yine Antlaşma içinde ifade edilen yeni istihdam yaratmaya yönelik gayretler AB için itici güç oluşturmuş, Avrupa'daki istihdam ve de sosyal politikalar açısından bir dönüm noktası olmuştur. Devlet Başkanları, Antlaşmaya istihdamla ilgili bir bölüm eklemişler ve istihdam politikalarının ilk kez ortak bir görev olduğunu deklare etmişlerdir. Amsterdam Antlaşması ile Sosyal Politika

²¹⁴ Gamze Uşar, *Maastricht Antlaşması'ndan Günümüze Avrupa Birliği Politik Kimliği*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010, s. 55.

²¹⁵ Hümevra Uzuner, *Amsterdam Antlaşması İle Getirilen Yenilikler ve Bunların Avrupa Birliği'ne Etkileri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006, s. 1.

Antlaşması ve İşçilerin Temel Sosyal Haklarına İlişkin Topluluk Şartı Birlik mevzuatına dahil edilmiştir. Antlaşmadan önce İngiltere ne Şartı ne de Sosyal Politika Anlaşması'nı imzalamamış iken, Amsterdam Antlaşması, AB sosyal politikasının bu bölünmüşlüğüne son vererek, İngiltere tarafından da geriye doğru uygulanan sosyal politika mevzuatını meydana getirmiştir. Böylece Amsterdam Antlaşması bütün Üye Devletler için uygulamak zorunlu hale getirilmiştir. İstihdam ve sosyal politika alanındaki bu gelişmeler, Amsterdam ile kabul edilen Avrupa İstihdam Stratejisi ile devam etmiş ve Lüksemburg Zirvesi'nde Devlet ve Hükümet Başkanları tarafından geliştirilerek istihdam kılavuz ilkeleri meydana getirilmiştir. Bu çerçevede, işsizler için sadece gelir desteği üzerine yoğunlaşmak yerine, iş arayanların istihdam edilebilirliği, girişimcilik, erkek ve kadınlar için fırsat eşitliği konuları üzerinde durulmuş ve önleyici tedbirler alınmıştır. Ayrımcılık yapmama ilkesi ve buna karşı Avrupa ölçeğinde mücadele etmek için oluşturulan stratejinin temeli de Amsterdam Antlaşması ile temin edilmiştir. Çevre, halk sağlığı tüketicinin korunması, şeffaflık ve yetki ikamesi gibi konularda da Amsterdam Antlaşması yeni uygulamalar getirmiş ve bunları Birlik Hukuku'nun parçası haline dönüştürmüştür. Amsterdam Antlaşması, temel çerçeveyi belirlediğinden, uygulamaya istekli Üye Devletler için birçok yol gösterici ilkeyi Topluluk mevzuatına dahil etmiştir. Fakat Amsterdam Antlaşması ile getirilen yenilikler, tüm sorunları çözememiştir. Özellikle Parlamento'nun bu alandaki rolünün danışma ile sınırlı kalması, Konsey'in belirlediği ortak tutumların etkisiz olması zayıf noktalar olarak ön plana çıkmıştır. Ayrıca aralarında yakın işbirliği kurmak isteyen Üye Devletlerin bu isteklerinin çok sıkı kurallara bağlanması ve Konsey tarafından takip edilmesi bu mekanizmayı etkisiz konuma getirmiştir. Netice itibarıyla bu alanda yapısal anlamda düzenlemeler olmasına rağmen, uygulama safhasında fark yaratacak oluşumlar Antlaşma içine dahil edilmemiştir. Ayrıca yakın işbirliği prosedürlerinde de Üye Devletlere esneklik sağlanmaması, istekli olan devletlerin birbirleriyle ilişkilerinin denetim altında tutulması ve işbirliğinin katı kuralları da bu Anlaşmanın zayıf yönlerinin olduğunu söylemek mümkündür. Sonrasında kabul edilen Nice Antlaşması ile de Birliğin yapısal sorunlarına çözüm bulunmaya çalışılmış ve Amsterdam Antlaşması'ndan kalan sorunlar tekrar ele alınmıştır.²¹⁶

²¹⁶ Uzun, agt, s. 115-118.

3.1.3. Nice Antlaşması

Amsterdam Antlaşması'nda AB üyelerince kurumsal reformlara ilişkin bazı problemlerin çözümü bir sonraki aşamaya bırakılmıştır. Amsterdam Antlaşması reformları içerisinde barındırsa da kurumsal işleyiş açısından yetersiz kalmıştır. Sonuçsuz ve belirsiz kalan alanların telafisi maksadıyla Birlik yeni arayışlar içerisine girmiştir. Belirlediği yol haritasında her ne kadar pürüzler çıksa da AB, yavaş ama emin adımlarla ilerleme amacı taşımaktadır. Bu amaçla bir sonraki aşamada gündeme getirilmek üzere Amsterdam Antlaşması'nda ek bir protokol yapılmış, bu doğrultuda da yeni bir Hükümetlerarası Konferans (HAK) yapılması hedeflenmiştir. Böylece 2000 yılı HAK süreci sonunda şu kararlar alınmıştır: Komisyonun büyüklüğü ve üye devletlere göre dağılımı, Bakanlar Konseyi'ndeki ağırlıklı oy oranlarının yeniden tespit edilmesi, nitelikli oy çokluğu ilkesinin içeriği ve daha yakın işbirliği gibi çözümlenemeyen konular üzerinde karara varılırken, AB Temel Haklar Şartı'nın hazırlanmasına ilişkin çalışmaların görüşülmesi de karara bağlanmıştır.²¹⁷

Sonuçta, yapılan uzun müzakereler neticesinde 2001 tarihinde HAK Zirvesi sonunda Nice Antlaşması imzalanmıştır. Nice Antlaşması onay aşamasında İrlanda'da yapılan referandumda red aldığından yürürlüğe girmesi ancak 2003 tarihinde mümkün olmuştur.²¹⁸

Genişlemenin de zeminini oluşturan antlaşmanın yukarıda sözü geçen değişikliklerinin ayrıntıları şöyledir: Birliğin küçük ve büyük devletleri arasında yaşanan Komisyondaki üye sayısına ilişkin tartışmalar sonucunda iki opsiyonlu bir uzlaşmaya varılmıştır. Buna göre 1 Ocak 2005'ten itibaren Birliğin üye sayısı 27'ye varıncaya kadar Komisyonda her üye devletten 1 üye bulunacaktır. 27'yi geçmesi durumunda ise rotasyon sistemine gidilecektir.²¹⁹

Ayrıca “güçlendirilmiş işbirliği” (Enhanced Cooperation) başlığı altında Nice Antlaşması, devletler arasında işbirliğini güçlendirmek maksadıyla veto hakkını

²¹⁷ Devrim Kodakçı, *Genişleme, Avrupa Birliğinde Demokrasi Eksikliği ve Çözüm Önerileri*, Ulusal Program Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2004, s. 58-59.

²¹⁸ Ercüment Tezcan, *Avrupa Birliği Kurumlar Hukuku*, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK) Yayınları, Ankara 2005, s. 164.

²¹⁹ Ercüment Tezcan, *Avrupa Birliği Komisyonu*, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK) Yayınları, Ankara 2007, s. 30-31

uzaklaştırarak daha az katı şartlara, yani daha esnek kurallara bağlamış, işbirliğine ilişkin yeni uygulama alanları oluşturmuştur. Nice Antlaşması'nın getirdiği önemli yeniliklerden biri de nitelikli oy çoğunluğu sisteminin kapsamını genişletmek şeklinde görülmüştür. Buradaki değişikliklere bakıldığında Antlaşmanın daha çok Amsterdam Antlaşması'nı revize etme eksenli olduğu görülmektedir. Dolayısıyla Nice Antlaşması, daha önce imza edilen Roma Antlaşması, Avrupa Tek Senedi ve Maastricht Antlaşması kadar etkili olamamıştır. Ancak yine de kurumsal değişikliklere ilişkin getirdiği hükümler ile genişlemeye ilişkin sunulan öngörüler kapsamında Birliğin ne derece hazırlıklı olduğu ve yeni bir genişleme dalgasını nasıl hazmedeceği ciddi bir biçimde tartışmaya açılmıştır.²²⁰

Ne var ki Amsterdam ve Nice Antlaşmaları beklentileri karşılayamamıştır. Fakat Nice sonrası süreç bütünleşme konusunda yeni bir fırsat sunmuştur. Aralık 2001 Laeken Zirvesi'nde 'Birliğin Geleceği üzerine bir Deklarasyon' yayınlanmıştır. Özetle dört husus üzerinde odaklanılmıştır. Bunlar, AB ve üye devletler arasındaki yetkilerin ayrımının yapılması ve gözetilmesi; Temel Haklar Şartı'nın statüsü; Antlaşmaların anlaşılır olması için basitleştirilmesi ve Avrupa mimarisinde ulusal parlamentoların rolü olarak karara bağlanmıştır. Ayrıca bu süreçte meşruiyet ve şeffaflık konuları da ele alınmıştır.²²¹

3.1.4. Lizbon Antlaşması ve Zorlaşan Üyelik Kriterleri

21-22 Haziran 2007'de gerçekleştirilen Brüksel Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nde bulunan ibare ile "Reform Antlaşması" şeklinde de nitelendirilen Lizbon Antlaşması, 13 Aralık 2007'de kabul edilmiş, tüm üye devletlerde gerçekleşen onay süreçlerinin tamamlanmasını müteakip 1 Aralık 2009'da yürürlüğe girmiştir.²²²

13 Aralık 2008 tarihli Lizbon Antlaşması ile AB Antlaşması (ABA) ve ATA'da (Avrupa Topluluğu'nu Kuran Antlaşma) değişim hedeflenmiştir. ABA'nın ismi aynen korunurken ATA, AB'nin İşleyişine Dair Antlaşma (ABİA, Treaty on

²²⁰ Merve Çınar, *Lizbon Antlaşması'nın Hukuki Sonuçlarının Türkiye Açısından Değerlendirilmesi*, Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Anstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013, s. 40-41.

²²¹ Hakan Yavuz Erdoğan, *Lizbon Antlaşmasının Avrupa Birliği Bütünleşmesine Etkileri*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2009, s. 31.

²²² Bahar Varlı, "Lizbon Antlaşması Sonrasında Avrupa Birliği'nde Ulusal Parlamentoların Rolü ve TBMM Açısından Bir Değerlendirme", *Yasama Dergisi*, Sayı: 13, Eylül - Ekim - Kasım - Aralık 2009, s. 22.

Functioning of the European Union) adını almıştır. Lizbon Antlaşması ile Topluluk yerine Birlik kavramı getirilmiş, Birliğin, Avrupa Topluluğu'nun halef kurumu olduğu belirtilerek bu anlaşmadan sonra tek bir tüzel kişiliğinin olduğu, Birliğin değiştirilen bu iki Antlaşma üzerine kurulu olduğu vurgulanmıştır. Birlik'ten çekilmeye ilişkin hükümler ise Lizbon Antlaşması ile belirlenen bir değişikliktir.²²³

Lizbon Antlaşması ile kurumsal yapıya yönelik olarak da yenilikler öngörülmüştür. Avrupa Parlamentosu'nun yetkilerinde artırılmasına gidilmesi, Avrupa Konseyi'nin (Zirve) kurumsal hale getirilmesi, Konsey oylamalarında çifte çoğunluk sisteminin yürürlüğe girmesi ve Komisyon yapısında gerçekleştirilen değişiklikler bu uygulamalardan birkaçıdır. Lizbon Antlaşması; Birlik/Topluluk Hukuku'nun kaynaklarından yasama özelliğine sahip hukuki işlemler ile yasama özelliğinde olmayan işlemlerin birbirinden ayrılması ve bunların oluşturulmasına yönelik süreçlere ilişkin önemli hükümleri de içermektedir.²²⁴

Bu bağlamda AB siyasi belirsizlik sürecine son nokta, 2007 yılında imzalanan Lizbon Antlaşması ile konulmuştur. Lizbon Antlaşması'nın reddedilen Anayasal Antlaşmadan tek farkı federal bir devlete ilişkin sembol ve atıfları içermemesidir. Bu çerçevede Lizbon Antlaşması gerek öngördüğü kurumsal yenilikler gerekse karar alma mekanizmasında getirdiği değişiklikler ile AB için yeni bir dönüm noktasıdır. Lizbon Antlaşması Avrupa seviyesinde ortak olarak gerçekleştirilen yaklaşık yedi senelik bir çalışmanın neticesidir. Lizbon Antlaşması, AB üye devletleri arasında yıllardır çözülemeyen ve üzerinde uzlaşmaya varılamayan konulara cevap niteliği taşımakla birlikte, Avrupa entegrasyon süreci içerisinde sürekli önem arz eden, Birliğin genişlemesinden kaynaklanan kurumsal yapının tekrar oluşturulması, Avrupa entegrasyonun işbirliği yoluyla derinleştirilmesi ve uluslararası alanda Birliğin rolünün geliştirilmesini sağlayacak olan hükümlerle şekillenmiştir.²²⁵

²²³ Emre Topal, "Lizbon Antlaşması ile Avrupa Birliği'nde Yasama Niteliğindeki İşlemler ve Yasa Yapım Süreçlerine Getirilecek Değişikliklere Genel Bir Bakış", *Yasama Dergisi*, Sayı: 9, Mayıs-Haziran-Temmuz-Ağustos 2008, s. 19.

²²⁴ Topal, agm, s. 20.

²²⁵ Altuğ Günar, *Lizbon Antlaşmasından Sonra Avrupa Birliği Karar Alma Mekanizması*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2012, s. 188-189.

Lizbon Antlaşması, bu yönleriyle AB'nin anayasal sürecinin gelişimi kapsamında geldiği son safhayı göstermektedir. Bir devletin örgütsel yapısını ve işleyişini konu alan hükümlerin anayasal olarak kabul edildiği varsayılırsa şimdiye kadar AB hukukunda yer alan mevcut antlaşmaların (Roma Antlaşması, Maastricht Antlaşması, Amsterdam ve Nice Antlaşması gibi.) anayasal nitelikte olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır. Fakat Birliğin genişleme ve derinleşme gibi iki dinamiğin üzerinde temellenmesi bu yönde yaşanan gelişmeler doğrultusunda gerekli revizyonların da yapılmasını gerektirmiştir. Bu sebeple her bir Anlaşma hem bir önceki Antlaşmayı reforme etmekte hem de Birliğin ihtiyaçları doğrultusunda yeni yapısal değişiklikler sunmaktadır.²²⁶

Maddeleri ve uygulama süreçleri açısından Lizbon Anlaşması'nın AB'yi hedeflediği şeffaf, demokratik ve hukuksal seviyeye taşıyamadığı ifade edilebilir. Yeni bir genişleme dalgasının önünü açabilecek olan bu Anlaşmanın demokratik çözümler sunduğu, karar alma süreçlerini etkinleştirdiği ve AB vatandaşlarını aktif bir biçimde yönetime dahil ettiği görülmektedir. Ancak Lizbon Antlaşması'nın öngördüğü geçiş düzenlemeleri, AB Temel Haklar Şartı, ODGP gibi alanlarda yer açtığı muafiyetler de göz önüne alındığında, bu Anlaşmanın AB'yi uzun vadede yeni bir düzenleme yapmaya mecbur kılabileceği ihtimali de gözükmemektedir. Üye devletlerin ve vatandaşlarının fikirlerine daha çok kulak vermesi gereken AB yönetiminin demokrasi kanallarını sonuna kadar açık tutması gerektiği ve hukuksal tarafına ağırlık vererek ancak meşru küresel bir aktör olabileceği önemli bir gerçekliktir.²²⁷

Aslında, Lizbon Anlaşması'nın onay sürecinin tüm safhaları incelendiğinde, AB Anayasası'nın onay sürecinden çok da farklı bir sürecin yaşanmadığı görülmektedir. AB Anayasası hükümlerinden uzaklaşmadan yüzeysel değişikliklerle üye devletlerin onayına sunulan Lizbon Anlaşması'nın hükümleri için birçok tavizin verildiği ve AB'nin yapısal sorunların kökenine inmeden meşruiyetini de korumak adına bir anlamda onay sürecini kurtarmayı hedef aldığı ortaya çıkmaktadır. Görünürde, 27 devletin onayıyla yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması'nın üye

²²⁶ Çınar, agt, s. 139.

²²⁷ Çınar, agt, s. 143.

devletlerce ne kadar benimsendiği veya benimseneceği ise hala tam olarak görülememiştir.²²⁸

3.2. KUZHEY MAKEDONYA'NIN AB ÜYELİĞİNİ ZORLAŞTIRAN SEBEPLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.2.1. Ortaklık Antlaşmaları

Günümüz AB'nin kökenlerini, 1951'de Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Lüksemburg ve Hollanda tarafından imzalanan Paris Antlaşması'yla oluşturulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ile yine aynı anlaşmayı imzalayan devletlerin 1957 yılında imzaladıkları Roma Antlaşması'yla kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu teşkil etmiştir. Bu topluluk, tarihi süreç içerisinde birbirini izleyen farklı genişleme ve derinleşme aşamalarından geçerek ortak para biriminden, tarım ve göç politikaları dahil olmak üzere pek çok alanda ortak politikaları hayata geçiren 28 üyeden müteşekkil bir Birlik haline gelmiştir. Bu tarihten itibaren "genişleme politikası" AB'nin en temel dış politika aracı olmuştur. AB yeni üye devletleri Birliğe dahil ederek ekonomik, siyasî ve jeopolitik yönlerden çok daha güçlü bir Birlik halini almış ve uluslararası arenadaki etkinliğine ivme kazandırmıştır. AB'nin söz konusu genişleme politikası Avrupa bütünleşmesiyle eş zamanlı olarak gelişerek değişmiştir. Özellikle Merkez ve Doğu Avrupa devletlerinin üyeliklerinin gerçekleştiği son genişleme süreci, genişleme politikasının ve "koşulluluk" ilkesinin kurumsal hale gelmesiyle neticelenmiştir. 1993'teki Kopenhag Zirvesi'nde ortaya konulan kriterler, üyelik koşullarını kesin bir şekilde belirlemiştir. Aday devletlerin üyelik koşullarını yerine getirebilmek için yerine getirmekle yükümlü olduğu faaliyetler, Katılım Ortaklığı Belgesi ve İlerleme Raporu gibi belgelerle hem ayrıntılı şekilde ortaya konuldu hem de düzenli bir şekilde takip edilmeye başlanmıştır. Böylelikle AB, yaklaşık yarım yüzyıllık birikimini muhafaza etmeyi ve genişleme nedeniyle mevcut politikalarından taviz vermemeyi ve değişikliğe gitmemeyi başarmıştır.

Söz konusu genişleme süreci, 5 temel dönemi içermektedir. Bunlardan birinci genişleme, 1973'te İngiltere, İrlanda ve Danimarka; ikinci genişleme 1981'de Yunanistan; üçüncü genişleme 1986'da İspanya, Portekiz ile; dördüncü genişleme

²²⁸ Çınar, agt, s. 53-54.

1995'te Avusturya, Finlandiya ve İsveç ile; beşinci genişleme, 2004'te Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Slovenya, Letonya, Litvanya, Estonya, Malta, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve 2007'de Romanya ve Bulgaristan; altıncı genişleme ise 2013'te Hırvatistan ile sürdürülmüştür.

Halihazırda AB üyeliğine adaylığı bulunan 5 devlet vardır: Kuzey Makedonya, Türkiye, Karadağ, Sırbistan ve Arnavutluk. Türkiye, Karadağ ve Sırbistan ile katılım müzakerelerinin sürdürüldüğü bilinmektedir. İzlanda, 12 Mart 2015'te AB'ye adaylık başvurusunu geri çekmiştir. Bosna Hersek ve Kosova ise halen potansiyel aday devletler arasındadır.²²⁹

AB'nin başta Kuzey Makedonya olmak üzere, Batı Balkan devletleriyle ikili ilişkileri geliştirmeye yönelik benimsenen Bölgesel Yaklaşım'a göre, bu bağlamda yer alan devletlerin üyeliğine açık bir şekilde referansta bulunulmamakla birlikte Kopenhag Kriterleri'ne bağlı olan koşulluk ilkesi çerçevesinde bölgesel işbirliği Avrupa kurumlarına katılımın ön koşulu olarak tespit etmiştir.²³⁰

İstikrar ve Ortaklık Anlaşmasını ilk imzalayan devlet olarak 2005 yılında Hırvatistan'ın ardından adaylık statüsüne kavuşan ilk Batı Balkan devleti olan Kuzey Makedonya ile katılım müzakere sürecine başlanması yönündeki öneri Ekim 2009 tarihi itibarıyla AB Komisyonu tarafından yinelenmiştir. Buna karşın, Yunanistan ile yaşanan isim meselesi sebebiyle AB Konseyi bu öneriyi nihayete erdirecek bir karara imza atmamıştır. Yunanistan, 2019 yılına kadar isim meselesi nedeniyle ülkenin gerek AB, gerekse NATO üyeliğini engellemiştir. Bu sorunun çözülmemesi nedeniyle müzakerelere başlanamamıştır.²³¹

Dolayısıyla Kuzey Makedonya her ne kadar AB ile İOA imzalayan ve bu anlaşmaları yürürlüğe koyan bir devlet olsa da, Hırvatistan, Karadağ ve Sırbistan'ın İOA'lar yürürlüğe girmeden önce üyelik başvurularını yapmaları ve yine bu anlaşmalar yürürlüğe girmeden önce aday statüsünü kazanmaları İOA'ların üyelik

²²⁹ Avrupa Birliği Bakanlığı, <https://ab.gov.tr/109.html>, E.t.: 22.03.2018.

²³⁰ N. Aslı Şirin Öner, "Savaştan Brüksel Yoluna: Bosna-Hersek'in Dünü ve Bugünü", *Küresel Riskler ve Bölgesel Krizler*, ed. Atilla Sandıklı; Elnur İsmail, Bilgesam Yayınları, İstanbul 2017, s. 87.

²³¹ Avrupa Birliği Bakanlığı, <https://ab.gov.tr/109.html>, E.t.: 22.03.2018.

için gerekli ve önemli bir adım olup olmadığı tartışmalarını yeniden gün yüzüne çıkarmıştır.²³²

Avrupa Komisyonun girişimleriyle 29 Mart 2012 tarihinde Kuzey Makedonya'nın AB'ye katılım sürecini sona erdirmek maksadıyla Yüksek Düzeyli Katılım Diyaloğu süreci başlamıştır. 15 Aralık 2015 tarihinde düzenlenen Genel İşler Konseyi sonuç metninde ise Kuzey Makedonya'da 2014'te yaşanan siyasî krizden endişe duyulduğu ifade edilmiştir. Komisyonun Kuzey Makedonya ile müzakere sürecinin başlanmasına yönelik öneri hazırlığı not edilmiş fakat Kuzey Makedonya'da Nisan 2016'da gerçekleşecek seçimler öncesi 2014 AB Genel İşler Konseyi kararları ve mevcut koşulluluk ilkesi çerçevesinde durumun tekrar gözden geçirileceği vurgulanmıştır. Bu süreçte, ülkede yaşanan siyasî krizin aşılabilmesi sebebiyle seçimlerin ertelenmesi yoluna gidilmiştir. 2016 yılı Genişleme Strateji Belgesi'nde ise Kuzey Makedonya'da 11 Aralık 2016'da gerçekleştirilecek seçimler üzerinde durularak, Kuzey Makedonya'nın siyasal ayrışmayı aşabilmesi için Przino Anlaşması'nı tam anlamıyla yürürlüğe koyması gerektiği, Przino Anlaşması çerçevesinde Parlamento seçimlerinin güvenilir bir şekilde gerçekleştirilmesi durumunda, Komisyonun, katılıma ilişkin müzakereleri başlatma kararlılığında olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca, Kuzey Makedonya'da hukuki hesap verilebilirliğin temin edilmesi ve Parlamentonun yasal olmayan dinleme ve dinleme içerikleri hususunda siyasî sorumluluğun kabul edilmesi gerektiği, acil reform çalışmalarının aktif olarak uygulanması ve makroekonomik dengenin muhafaza edilmesi, kamu açığının kontrol altına alınması ve şeffaflık ile kamu harcamaları noktasında gelişme gösterilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bununla birlikte Strateji Belgesi'nde, Yunanistan ile yaşanan isim meselesinin çözümü noktasında kararlı adımlar uygulanması, mülteci ve göçmenlere yönelik etkin takibin yapılması ve korunma ile ilgili gerekli düzenlemelerin yapılması, Kuzey Makedonya vatandaşlarının AB devletlerine yönelik temelsiz iltica başvuru sayılarının aşağı çekilmesi ihtiyacıyla ilgili konular vurgulanmıştır.²³³

²³² Begaj, agm, s. 61.

²³³ Avrupa Birliği Bakanlığı, <https://ab.gov.tr/109.html>, E.t.: 22.03.2018.

3.2.1.1. Yunanistan İle Yaşanan İsim Anlaşmazlığı

Kuzey Makedonya'nın AB'ye üye olma sürecinde 2019 yılına kadar ikili anlaşmazlıkların kurbanı olduğu görülmektedir. Nitekim Avrupa Komisyonu'nun, "aday devlet Hırvatistan'ın müzakere sürecinin ikili anlaşmazlıklara kurban edilmemesi gerektiği" şeklindeki yapıcı açıklamalar, Kuzey Makedonya ile Yunanistan arasında yaşanan isim anlaşmazlığı söz konusu olduğunda gerçekleşmemiştir. 23 Haziran 2008'de gerçekleştirilen AB zirvesinde, Kuzey Makedonya'nın anayasal ismine ilişkin Yunanistan'la arasında yaşanan anlaşmazlığın çözümü, AB'ye katılım için bir önkoşul olarak görülmüştür. Bu noktada AB'ye üyeliğin anahtarı Yunanistan'ın elinde gibi görünen ve AB ile ilk İOA'yı imzalayan Kuzey Makedonya'nın Yunanistan ile isim sorununda bir uzlaşma yapmaktan başka çaresinin olmadığı görülmektedir. Kuzey Makedonya ve AB arasındaki ilişkilere yön veren en önemli ve bağlayıcı belge olan İOA da bu sorunun çözümünde yetersiz kalmıştır.²³⁴

Nitekim Yunanistan, Kuzey Makedonya ile olan isim sorununda, Kuzey Makedonya'yı seçeneksiz bırakmak ve Yunan çözüm modeline razı edebilmek adına her türlü girişimde bulunmuştur. Öyle ki basketbol müsabakalarında giyilen formalarda dahi "Makedonya" kullanımına izin vermemiştir. Bu sorun neredeyse Kuzey Makedonya'nın dış politikasını Yunanistan'a bağımlı hale getirmiş, geçen yıllar çözüm getirmemekle birlikte isim sorunu, Kuzey Makedonya'nın AB ve NATO üyeliğinin önünde başlıca engel durumuna gelmiştir. Dolayısıyla Yunanistan'ın tavizsiz politikaları çözümün yalnızca Kuzey Makedonya'nın geri adım atmasıyla gerçekleşebileceğini göstermiştir. Bu sorun da Yunanistan'ın ısrarları neticesinde Kuzey Makedonya'nın ismini değiştirilmesiyle çözüme kavuşmuştur. 14 Şubat 2006'da Başbakan Karamanlis tarafından Yunanistan Dışişleri Bakanlığına atanan ve 2009 yılına kadar bu görevini sürdüren Dışişleri Bakanı Dora Bakoyanni'nin söylediği gibi "*Yunanistan'ın bir acelesi yok, Avrupa-Atlantik entegrasyonu için acele eden Kuzey Makedonya*". Yunanistan özellikle dış politikasının mevcut hükümetlerin tavrına göre değiştirmede göz önünde

²³⁴ Begaj, agm, s. 63-64.

bulundurulduğunda, sorunun Kuzey Makedonya tarafından yapılacak bir anayasal değişiklikle çözüme kavuşması zaten beklenen bir gelişme olmuştur.²³⁵

Kuzey Makedonya 2010'dan itibaren siyasi kriz içine sürüklenmiştir. Özellikle 2014 genel seçim sonuçlarına itirazlar, parlamentoyu terk edip halkı sokak protestolarına çağırmalara dönüşmüş; telekulak krizi, peyderpey basına verilen iktidarın rüşvet ve yolsuzluk kasetleri ortaya çıkmış ve ardından Mayıs 2015'de gerçekleşen Kumonova baskını hükümeti kilitlemiş ve devlet siyaseti üç defa ertelenen erken seçimle çıkmaza girmiştir. Seçimlerin gerçekleştirilmesi de siyasi krizi sona erdirmeye yetmemiş hükümetin kurulması için altı ay daha gerekmiştir. Nihayet 1 Haziran 2017'de seçimin ikinci partisi olan Kuzey Makedonya Sosyal Demokratlar Birliği (SDSM), Zaev Başbakanlığında hükümeti kurabilmiştir. Bu süreçte AB -daha çok Almanya- ve NATO'nun Zaev'den yana tavır aldığını da not düşmek gerekir.²³⁶

Nitekim Yunanistan-Kuzey Makedonya arasındaki isim krizinin çözümü Zoran Zaev'in Haziran 2017'de iktidara gelmesiyle farklı bir seyir izlemiştir. Zaev, komşularla yaşanan sorunların Kuzey Makedonya'nın AB ve NATO ile bütünleşmesini engellediği ve bunun da halkın refahını olumsuz etkilediği yaklaşımıyla girişimlerine başlamıştır. Tüm komşularıyla sorunların çözüleceği mesajını veren Zaev, bu projesini de derhal uygulamaya koymuştur. Kuzey Makedonya Başbakanı Zoran Zaev, Yunanistan Başbakanı Aleksis Çipras ile Ocak 2018'de Davos görüşmesinden sonra isim sorunuyla ilgili müzakerelerdeki kararlılıklarının göstergesi olarak Üsküp'teki Büyük İskender Havalimanı ve aynı isme sahip otoyolun isimlerinin değiştirileceğini açıklamıştır. Nitekim aynı yıl içerisinde bu değişiklik gerçekleşmiştir. Zaev, değişimin meyvelerini toplamaya da başlamıştır. AB Komisyonu Başkanı Jean-Claude Juncker'ın 25 Şubat 2018'de başladığı Balkan turunda ilk durağı Üsküp olmuş ve Kuzey Makedonya'ya net bir müzakere tarihi vermek için gelmediğini ancak böyle devam ederse birkaç ay içinde Avrupa Komisyonu'na müzakerelere başlanabileceği tavsiyesi verilebileceğini

²³⁵ Gözde Kılıç Yaşın, Makedonya'nın "İsim Sorunu" ve Dış Politikada Kazanma Düsturu", *Batı Trakya Haber Ajansı*, 26 Şubat 2018, www.batitrakya.org E.t.: 12 Mayıs 2018.

²³⁶ Gözde Kılıç Yaşın, "Sorunlarını Çözme ve Çözülme Denklemi Makedonya", *Batı Trakya Haber Ajansı*, 26 Şubat 2018, www.batitrakya.org e.t.: 12 Mayıs 2018.

söylemiştir. Alman basınına açıklamalarda bulunan AB'nin Genişleme ve Komşuluk İlişkilerinden Sorumlu Komiseri Johannes Hahn'da aynı ifadeleri kullanmış ve Kuzey Makedonya ve Arnavutluk'un Avrupa Komisyonundan "müzakerelere başlanabilir" tavsiyesi alacağını açıklamıştır. Kuzey Makedonya'nın 2005'te aday devlet statüsüne girdiği hatırlanacak olursa 2014'te aday devlet statüsüne giren Arnavutluk'la aynı dönemde müzakerelere başlayacak olması Kuzey Makedonya açısından ne kadar ciddi bir gecikme olduğu daha iyi anlaşılacaktır. Kuzey Makedonya aday devlet olduğunda, Sırbistan ve Karadağ henüz ayrılmamışlardır. Fakat müzakerelere her iki devlet de Kuzey Makedonya'dan önce başlamıştır.²³⁷ Bu durum da Kuzey Makedonya'nın özellikle önceki iktidarlar döneminde Makedon kimliğine aşırı vurgu yapan girişimlerden kaynaklanan sıkıntıları sonlandırılması gerekmektedir, aksi takdirde AB kriterleri açısından beklentileri tam olarak sağlayamadığı ve komşularıyla olan sorunlarını da çözemediği sonucu ortaya çıkacaktır.

BM şemsiyesi altında müzakerelerde önerilmesi ve müzakere edilmesi beklenen isimler arasında Türkçe tercümesi ile "*Yeni Kuzey Makedonya*", "*Yukarı Kuzey Makedonya*", "*Vardar Kuzey Makedonyası*" önerilmiştir.²³⁸ İsim konusunda yapılan kamuoyu yoklamaları Makedonların % 58'inin "Yeni Kuzey Makedonya" ismine karşı olduğunu göstermiştir. Bu kesim isim değişikliğini Yunanistan'a teslim olmak şeklinde nitelendirmiştir.²³⁹

Ancak isim anlaşmazlığı süreci 2018 yılı içerisinde hızlı bir ivme kazanmış ve Yunanistan ve Makedonya 12 Haziran 2018 tarihinde Makedonya isminin "Kuzey Makedonya Cumhuriyeti" olarak değişmesi üzerinde anlaşmaya varmıştır. 15 Şubat 2019 tarihinde, Prespa Anlaşmasının 12 Şubat 2019'da resmi gazetede yayımlanıp yürürlüğe girmesini takiben, Kuzey Makedonya Cumhuriyeti, ülkenin yeni ismini AB'ye bildirmiştir.

²³⁷ Yaşın, Makedonya'nın "İsim Sorunu" ve Dış Politikada Kazanma Düsturu.

²³⁸ Yorgo Kırbaki, Makedonya'nın ismi mi değişiyor?, *Batı Trakya Haber Ajansı*, 26 Şubat 2018, www.batitrakya.org e.t.: 12 Mayıs 2018.

²³⁹ Yorgo Kırbaki, Makedonya'nın ismi mi değişiyor?. *Batı Trakya Haber Ajansı*, 26 Şubat 2018, www.batitrakya.org e.t.: 12 Mayıs 2018.

3.2.1.2. Prespa Anlaşması ve İsim Sorununun Çözümü

Kuzey Makedonya'nın AB'ye giriş sürecinde yaşamış olduğu isim anlaşmazlığı, yakın dönemde tarafları uzlaşma yolunda iyimserliğe iten bir gelişme ile çözüme kavuştur. Kuzey Makedonya'da AB yanlısı Zoran Zaev'in 2018'deki seçimlerin ardından başbakanlık koltuğuna oturması yeni Kuzey Makedonya hükümetinin sorunu çözme kararlılığı ve iyi niyetiyle ilgili ortada ciddi bir taahhüt vermesine neden olmuştur. Bu durum Yunanistan tarafından da olumlu karşılanmıştır. "Kuzey Makedonya", "Yukarı Kuzey Makedonya" ve "Yeni Kuzey Makedonya" gibi isimlerin masada olduğu²⁴⁰ bu süreçte Yunan Meclisi, resmi adı "*Eski Yugoslav Cumhuriyeti Kuzey Makedonya*" olan komşu ülkelerin adının "*Kuzey Makedonya Cumhuriyeti*" olarak değiştirilmesine yönelik anlaşmayı onaylamıştır. 300 üyesi olan Meclis'te 153 milletvekili antlaşmayı onaylarken, 146 vekil ise ret oyu vermiştir. Atina ve Üsküp arasındaki 27 yıldır devam eden isim anlaşmazlığını gideren ve "Prespa Anlaşması" olarak tanımlanan anlaşmaya, iktidarda bulunan radikal sol SYR İZA'nın 145 milletvekili ile partilerinden ihraç olan 8 bağımsız milletvekili "Evet" oyu vermiştir. Bu gelişme üzerine Başbakan Aleksis Çipras, antlaşmanın Meclis tarafından kabul edilmesini, "Yunanistan için tarihi bir gün olduğunu" ifade etmiştir. Ayrıca Aleksis Çipras, antlaşmanın kabulüyle birlikte devletlerinin sınırları içerisinde yer alan antik Yunan medeniyetine ait "Helen Kuzey Makedonya'sının" güvence altına alındığını ifade etmiştir. Antlaşmanın Yunan Meclisi tarafından da kabul edilmesinden sonra, yaklaşık 3 milyon nüfuslu yeni adıyla Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nin NATO ve AB üyeliği yolu da açılmıştır.²⁴¹

Antlaşmanın bütünüyle yürürlüğe girmesiyle birlikte Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nde günümüze dek kullanılan ve "Antik Yunan medeniyetine; Büyük İskender'e ve Yunan tarihine göndermeler yapan isim, levha, bayrak ve amblemler'in 6 ay içinde değiştirileceği kabul edilmiştir. Antlaşmanın ardından 5 yıl içerisinde ise devlet daireleri levhalarına, kimlik, pasaport ve her türlü resmi yazışma ve belgelere, logolara ve anketlere, "Kuzey Makedonya Cumhuriyeti" adı

²⁴⁰ <https://tr.euronews.com/2019/01/10/yunanistan-makedonya-ismine-neden-itiraz-ediyor-> E.t.: 25 Mart 2019.

²⁴¹ <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47002081> E.t.: 28 Mart 2019.

işleneceği de kararlaştırılmıştır. Tarih kitaplarında yer alan benzer göndermelerin de çıkarılarak yeni düzenlemelerin yapılacağı deklare edilmiştir.²⁴²

Bu gelişme sonrasında Prespa Anlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle Yunanistan, Makedonya'nın AB ve NATO üyelik süreçlerinin önüne koyduğu engeli kaldırmıştır. Nitekim 26 Haziran 2018 tarihli Genel İşler Konseyi'nde, Makedonya ile 2019 yılı Haziran ayında müzakerelere başlanabileceği ifade edilmiştir.

Bu süreç hiç şüphesiz Kuzey Makedonya'nın yakın dönemde Yunanistan ile yaşadığı isim anlaşmazlığından kaynaklı veto problemini de ortadan kaldıran bir gelişme olarak tarihe geçecektir.

3.2.2. Etnik Problemler

ABD ve AB özel temsilcileri tarafından Haziran 2001'de gerçekleşen girişimler sonucunda 13 Ağustos 2001'de tarihinde Kuzey Makedonya Parlamentosu'nda kabul edilen Ohri Çerçeve Antlaşması'na göre, Arnavut azınlığa ait anayasal hakların artırılması, anadilin okullarda ve mecliste kullanılabilmesi öngörülmekle birlikte, daha sonraları yerel yönetimlerin güçlendirilmesi aracılığıyla bazı bölgelerde eğitim, sağlık ve finansal planlamaların Arnavutların kontrolüne geçmesini; hatta buralarda Arnavutçanın ikinci resmi dil ilan edilmesini, neticede de bayrak ve etnik simgelerini kullanabilmelerine olanak tanımıştır. Arnavutların elde ettiği bu haklar Makedon halkta tepkiyle karşılanmışsa da; ülkede çıkabilecek terör hadiseleri Makedonları kısmen de olsa sakinleştirmiştir. Her ne kadar bölgesel güvenlik ve istikrarı sağlasa da bu maddelere karşın, antlaşmanın günümüzde her iki tarafı da tatmin etmediği bilinmektedir.²⁴³

Kuzey Makedonya'da köklü bir devlet geleneğinin bulunmamasının yanı sıra mozaiği andıran etnik-demografik yapısı iç politikada istikrarsızlığa yol açabilmektedir. Kuzey Makedonya'nın 2 milyona ulaşan nüfusunun % 64'ü Makedonlardan oluşsa da; Kosova ve Arnavutluk sınırlarına yakın yerlerde yaşayan Arnavutlar % 25'lik bir oranla ülkenin kilit grubu olarak ön plana çıkmaktadır.

²⁴² <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47016362> E.t.: 30 Mart 2019.

²⁴³ Kader Özlem, Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ABD'nin ve Türkiye'nin Balkanlar Politikalarının Bosna Hersek, Kosova Ve Makedonya Krizleri Örneğinde İncelenmesi, s. 35.

Bununla birlikte, 80.000 kadar Türk nüfus da yaşamaktadır. Bu tür etnik meseleler AB üyelik sürecini olumsuz etkileyebilmektedir.²⁴⁴

Tüm bu süreçle eş zamanlı yaşanan kilise sorunu da bu etnik problemleri körüklemektedir. Kuzey Makedonya'daki Sırp Kilisesi'ne bağlı Ortodoks Kilisesi'nin yanında son 20 yılda ortaya çıkan Makedon Ortodoks Kilisesi ve bu kilisenin Bulgar Ortodoks Kilisesi'yle birleşme çabası, Moskova Kilisesi'nin de buna izin vermesi Sırplarla yaşanan etnik ayrışımın farklı bir boyutu gibi görünmektedir.²⁴⁵

3.2.3. İşsizlik Sorunu

Kuzey Makedonya'nın en çok zorlandığı konulardan biri de ülkedeki yüksek işsizlik oranlarıdır. Batı Balkanlar'daki işsizlik seviyesi 1998'den bu yana çok da fazla bir düşüş göstermemiştir.

Ancak, 2008 mali krizinin etkisinden sonra işsizlik oranlarında fark edilir bir negatif değişiklik olmuştur. Zira 1998 ile karşılaştırıldığında, sadece Kuzey Makedonya, Bosna ve Hersek daha yüksek işsizlik oranı göstermiştir. Ancak bu devletlerin ortalama işsizlik oranı bile 2012 için % 18.37 olarak kalmıştır. AB standartları için ise işsizlik oranı ortalama % 10.6 düzeyindeydi. 2008 ekonomik krizinden önceki dönem, Batı Balkanlar'da istikrarlı ve güçlü büyüme koşulları, olumlu ekonomik eğilimler ve daha yüksek istihdam görülmüştür. Fakat gerçekleşen bu yeni standartlar da, işsizlik oranını ciddi anlamda düşürmemiştir. Balkanlar'ın işsizliği hiç şüphesiz AB adına olumsuz bir durumdur. Bu da üyelik sürecini zora sokan nedenlerden biri olarak görülmüştür.²⁴⁶

Bu noktada Başbakan Zaev'in, 3-6-9 ismini verdiği reform planına göre ilk üç ayda Avrupa Komisyonu'nun verdiği şartlı müzakere tavsiyesini kaldırmasını sağlayacak reformları gerçekleştirmek, altı ayda ikinci reform paketini bitirerek AB Konseyi'nin Aralık'taki toplantısına kadar Kuzey Makedonya'nın AB üyeliğindeki ciddiyetinin gösterilmesi ve dokuz ay içinde de üçünü reform paketini tamamlayarak

²⁴⁴ Özlem, agm, ss. 33-34.

²⁴⁵ Yaşın, Sorunlarını Çözme ve Çözülme Denklemine Makedonya.

²⁴⁶ Sait Öztürk, *Effects of the Integration of Balkan Countries with the EU*, Charles University in Prague, Master's Thesis, Prag 2014, s. 66.

Kuzey Makedonya'ya müzakere tarihi verilmesi hakkında üye devletlerin konuşmaya başlaması hedeflenmektedir. Planla aynı zamanda demokratik bir parlamento yapısı, kamu yönetiminde ve yargıda reformu sağlayarak devlet yapısının sağlamlaştırılması; medyada reform yapılması ve sivil sektörle işbirliğinin arttırılarak yönetimde şeffaflığın sağlanması amaçlanmaktadır. Bu planın handikapı ise ilk üç ayda Kuzey Makedonya tarih ve kültürünün Bulgarlara, altı ay içinde isminin Yunanlara, dokuz ay içinde de toprakların Arnavutlara kaptırılacağı endişesidir.²⁴⁷

Bu noktada yeni hükümete bu endişeleri gidererek gerek iç barış gerekse AB üyeliğini bir arada yürütme zorluğu göz ardı edilemez. Ancak isim anlaşmazlığı sorununun çözülmesi siyasi anlamda önündeki en büyük sorunun çözüldüğü anlamına da gelebilir.

²⁴⁷ Yaşın, Sorunlarını Çözme ve Çözülme Denkleminde Makedonya.

SONUÇ

Sosyal İnşacılık noktasında AB'nin Balkan devletlerine yönelik tam üyelik bakış açısı; aday devletler bakımından demokrasi, istikrar, ekonomik kalkınma gibi pek çok hususta önemli bir teşvik niteliği taşımaktadır. AB tarafından bakıldığı zaman Batı Balkan coğrafyasının bilhassa Avrupa'nın güvenliği yönünden son derece önemli olduğu kati bir gerçekliktir. AB bütünleşme süreci, Batı Balkanlar'ın katılımı olmaksızın nihayete eremeyecektir. Günümüz AB devletleri, içinde bulunulan ekonomik krizin ortadan kalkmasıyla birlikte, genişleme sürecinde ilk adım olarak Batı Balkan devletlerinin üyelik sürecini tamamlamayı hedeflemektedir. Batı Balkan bölgesinde Temmuz 2013'te AB adayı olan Hırvatistan'ın ardından bölgedeki devletlerin, AB'ye 2004 genişlemesi örneğinde olduğu gibi "toplu" veya birbirine yakın bir süreç şeklinde "sıralı" üyelikleri gerçekleştirilebilir.

Tarihsel süreç içerisinde bakıldığında; Kuzey Makedonya'nın Yugoslavya'dan ayrılan diğer Cumhuriyetler'den önemli bir farkı yayılcılığın hem öznesi hem de nesnesi olması durumudur. Makedon milliyetçiliği akımının bütün Makedonları tek bir çatı altında toplamak için Pirin ve Ege Kuzey Makedonya'sında hak iddiasında bulunması gibi Bulgar ve Yunan milliyetçiliği de Büyük Bulgaristan ve Büyük Yunanistan projeleri kapsamında Kuzey Makedonya'ya açılmak istemektedir. Bu her iki devletin Kuzey Makedonya topraklarında hak iddia etmesine yol açmaktadır. Sırp milliyetçilerinin Kuzey Makedonya'yı "Güney Sırbistan" olarak kabul etmesi, problemi daha da karmaşık hale getirmektedir. Bu noktada şayet genelde Balkan coğrafyasında özelde Kuzey Makedonya'da aşırı milliyetçiliğin önüne geçilebilirse ve bir uzlaşma ortamı yaratılabilirse Bulgaristan, Yunanistan ve Kosova ile kurulacak ılımlı ilişkilerle oluşan olumlu bir ortam sağlanacaktır. Bütün bu sıkıntılara rağmen günümüze kadar bu sorunların büyük bir kısmını komşularıyla iyi ilişkiler kurarak çözmeyi başaran Kuzey Makedonya Yunanistan'la yaşadığı isim sorununu 2018 yılında başlayan süreç sonrasında 2019 yılında çözümlenmiştir. Bununla birlikte bünyesinde barındırdığı etnik gruplar sebebiyle de diğer devletlerle sorun yaşama potansiyeli bulunmaktadır. Bu nedenle ülkenin istikrarını sağlayacak koruyucu şemsiyelerden birisi NATO üyeliği ise diğeri AB üyeliğidir.

Kuzey Makedonya cephesinden bakıldığında Sosyal İnşacı bakış açısından AB koşulsallığı, siyasi ve hukuki reform hareketlerinin hayata geçirilmesine olanak sağlayacak önemli bir itici güçtür. Bağımsızlık ilanından itibaren gerek komşularıyla gerekse kendi içinde yaşadığı problemleri ciddi çatışmalara döndürmek istemeyen ve çözümü daima diplomatik yollarda ve özellikle uluslararası kuruluşlara üyelikte arayan Kuzey Makedonya için AB ve NATO üyeliği gerek iç, gerekse dış politikada en önemli konu başlığını oluşturmaktadır. İktidar ve muhalefette yer alan partilerden üyelik noktasında gelen destek söylemleri AB üyeliği sürecinde iç dinamiklerin işleyişine ivme kazandırmaktadır.

AB üyeliğiyle ilgili olarak Makedon kamuoyundaki destek de bir hayli yüksektir. 2005'te adaylık statüsünün kazanılmasının akabinde uygulanan her anket, hükümetin halk desteğini % 80'in üzerinde oranlarla aldığını göstermektedir. Siyaset bilimcilerin bu noktadaki eğilimleri, 2012'de başlayan ve AB'ye katılım sürecini bitirmeyi amaçlayan Yüksek Düzeyli Katılım Diyaloğu'nun getirdiği dinamizmin kaybedilmemesi yönündedir.

Batı Balkan coğrafyasında İstikrar ve Ortaklık Süreci'ne dahil olan ilk devlet ve Batı Balkan devletleri arasında AB'ye tam üyelik başvurusunda bulunan ikinci devlet olan Kuzey Makedonya Cumhuriyeti ile 2009 yılında başlanması hedeflenen katılım müzakerelerine Yunanistan ile yaşanan isim anlaşmazlığı sebebiyle başlanamadığı bilinmektedir. Ancak yakın dönemde yaşanan Prespa Anlaşması bu sorunun çözümünde önemli bir aşama olmuştur. Dolayısıyla bu süreçte Kuzey Makedonya'nın AB'ye üyeliğine engel olan temel etken yani Yunanistan ile yaşanan isim anlaşmazlığı sorunu gündemden kalkmıştır. Bu süreçte Kuzey Makedonya-Yunanistan arasındaki çözüme kavuşturulan isim anlaşmazlığı meselesinin iki devlet arasında gerçekleşecek görüşmelerden sonra, önde gelen AB ve NATO üyesi devletlerin katkılarıyla ortadan kaldırılması ve veto krizinin aşılması beklenmektedir.

AB üyeliği Kuzey Makedonya'nın stratejik vizyonunun önemli bir hedefini teşkil etmekle birlikte temel hedef AB'ye tam üyeliktir. Bu çerçevede Kuzey Makedonya AB'ye katılım sürecinde pek çok alanda reformlara imza atmıştır. Özellikle ekonomi ve finans alanında gerçekleştirilen reformlar AB ilerleme raporlarından da olumlu notlar almıştır.

Kuzey Makedonya, günümüzde insan hakları, hukukun üstünlüğü ve ifade özgürlüğü, kamu yönetimi, seçim reformu ve serbest piyasa ekonomisi ilkeleri gibi beş önceliğe odaklanan AB kriterlerini karşılamak için reformları uygulamaya devam etmektedir. Kendi kendini tarama sürecini başlatmıştır ve AB Komisyonunu reform gündemine dahil etmeye devam edilmektedir. Daha da önemlisi, AB kriterlerini karşılamak için, yargı, hukukun üstünlüğü, iş yapma kolaylığı, yönetim kalitesi, çevre gibi önemli reformlar hayata geçirilmiştir. AB ve EBRD de bu süreçte, yeni karayolunun son kısmının Yunanistan sınırına tamamlanması da dahil olmak üzere, Kuzey Makedonya'nın altyapısına büyük yatırımlar yapmıştır.

Bütün bunlara rağmen AB nazarında Kuzey Makedonya, üyeliğe aday olmak için gerekli olan Kopenhag Kriterlerine uyma amacını tam olarak yerine getirememiştir. Halen yönetim ve kamu yönetiminde istikrar, adalet ve polis reformu, etnik birliktelik ve yerel otoritelerin başarılı bir şekilde tanınmasını sağlama ve kazanma kabiliyetini kanıtlamak zorundadır.

Sosyal İnşacı bakış açısından AB'nin aday devlet statüsü, Kuzey Makedonya'yı tam AB üyeliğine daha yakın hale getirmek için daha fazla demokratik reform gerçekleştirmeye teşvik etmektedir. Bu, yolsuzluk ve organize suçla mücadelede ve basın özgürlüğü ilkelerinin uygulanmasında itici rol oynamaktadır. Yakın döneme kadar Kuzey Makedonya'nın anayasal ismin kullanılması sorununun üyeliği için daha az engel olacağı düşünülmekteydi. Nitekim Kuzey Makedonya ile yaklaşık 28 yıldır süregelen "isim sorunu"nun çözümüne ilişkin 2019 başında imzalanan ve Yunan Parlamentosu'ndan geçen Prespa Anlaşması ile iki devlet arasında yaşanan veto gerilimi de ortadan kalkmıştır.

Bu gelişme sonrasında Prespa Anlaşması'nın yürürlüğe girmesi ile Yunanistan, Makedonya'nın AB ve NATO üyelik süreçlerinin önüne koyduğu engeli kaldırmıştır. Nitekim 26 Haziran 2018 tarihli Genel İşler Konseyi'nde, Makedonya ile 2019 yılı Haziran ayında müzakerelere başlanabileceği ifade edilmiştir.

KAYNAKLAR

AB-Kuzey Makedonya İstikrar ve Ortaklık Anlaşması, OJ, L 216/61, 20.03.2004.

Ademi, Bulent, *Kuzey Makedonya-Yunanistan İsim Sorunu ve Kuzey Makedonya'nın Uluslararası Örgütlere Üyeliği*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2017.

Akgül, Açıkmeşe Sinem, “Uluslararası İlişkiler Teorileri Işığında Avrupa Bütünleşmesi”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt:1, Sayı:1, Bahar, 2004.

Aktan, Coşkun Can; Dilek Dileyici; “Parasal Düzen ve Parasal Anayasa”, *Kamu Tercih ve Anayasal İktisat Dergisi*, Sayı:2, Yıl:1, Nisan-Mayıs-Haziran 2001.

Aktan, Hamza, *Kuzey Makedonya-Arnavutluk İlişkilerinde Kuzey Makedonya Arnavutlarının Etkisi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2005.

Al-Bander, Sara, *Blind Sides of National Histories: Reconciliation between Macedonia and Greece*, Balkan Crossroads Historical Dialogue between Scholars in Southeast Europe, 2017.

Aalberts, E. Tanja, “The Future of Sovereignty in Multilevel Governance Europe-A Constructivist Reading”, *Journal of Common Market Studies*, Vol. 42 (1), 2004.

Aleksovski, Andrea, *Makedonija Na Pat Kon EU Ramkovni Uslovi za İdno Clenstvo vo Evropskata Unija*, Skopje, Dika, 2011.

Arabacı, Ahmet, “Avrupa Birliği'nde Çıkar Temsilinin Gelişimi”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt:5, Sayı:17, Bahar 2008.

Arı, Tayyar, *Uluslararası İlişkiler Teorileri (Çatışma, Hegemonya, İşbirliği)*, MKM Yayıncılık, Bursa 2008.

Arıboğan, Devlet; Ayman Ayman, Gülден; Dedeoğlu, Beril, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, der. Faruk Sönmezoğlu, Der Yayınları, İstanbul, 2005.

Arısoy, Alper, “Avrupa’da Federalizm Geleneği ve Avrupa Bütünleşmesinde Federalist Akımlar”, *Ege Akademik Bakış*, Cilt: 10, Sayı: 4, Ekim 2010.

Armaoğlu, Fahir, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, TTK, Ankara 1997.

Arslan, Esat, “Kimlikleşme ve Kültürel Kimlik Oluşumunda Kuzey Makedonya”, *Uluslararası Balkan Sempozyumu Bildirileri*, Isparta-Burdur 5-7 Ekim 2012.

Avrupa Birliğini Kuran Antlaşma (Maastricht Antlaşması), çev. Can Baydarol, İktisadi Kalkınma Vakfı 2007.

Aybala Yeşim Dağaşan, *Tarihten Günümüze Kuzey Makedonya Sorunu ve Kuzey Makedonya Cumhuriyeti*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara, 1999.

Aytuğ, Hüseyin Kutay, “Bütünleşme Kuramlarının Avrupa Birliği Genişlemesine Bakışı”, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Cilt:15, Sayı:1, Manisa, 2008.

Azarkan, Ezeli, “Devletlerin Tanınmasında Dönüm Noktaları: Badinter Komisyonu ve Kosova’nın Tanınması”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 7, S. 1, Y. 2016.

Bache, Ian; George, Stephen; Bulmer, Simon, *Politics in European Union*, Oxford University Pres, Third Edition, 2011.

Bakırcılar, Nimet Ayşe, *Kuzey Makedonya Coğrafyasında Sosyo-Kültürel Hayat (XIX Yüzyıl Öncesi)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Antalya 2010.

Banac, Ivo, *The National Question in Yugoslavia Origins, History, Politics*, Cornell Univ. Pres, Ithaca and London 1984.

Bayhan, Vehbi, “*Sosyal Bilimlerde “Objektiflik” Efsanesi*”, Mukaddime, 2016.

Begaj, Jonida, “AB’ye Katılımı Hazırlayan Ortaklık Anlaşmalarının Tarihi ve Siyasi Süreç Kapsamında Şekillenmesi ve AB Üyeliği Üzerindeki Etkisi”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 15, No: 1.

Beichelt, Timm, “Politics of the European Union”, *Europa Univeristat Viadrina*, Frankfurt, 2010.

Bektaş, Çağdaş, *Kurallı Maliye Politikasının Eleştirisi Maastricht Kriterlerinin Analizi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2016.

Büyüktanır, Derya “Toplumsal İnşacı Yaklaşım ve Avrupa Bütünleşmesinin Açıklanmasına Katkıları”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, C. 14, No. 2, Y. 2015.

Canbolat, S. İbrahim, *Avrupa Birliği ve Genişleme Sürecinde Türkiye ile İlişkileri*, Alfa Yayıncılık, 3. Baskı, İstanbul, 2002.

Caşın, Mesut Hakkı; Özgöker, Oğur; Çolak, Halil, *Küreselleşmenin Avrupa Birliği Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasına Etkisi*, Nokta Kitap Yayınları, İstanbul, 2007.

Çam, Fatih, *Avrupa Birliği ve Göç Olgusu: Kuzey Makedonya, Bulgaristan ve Türkiye Örneği*, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013.

Çınar, Merve, *Lizbon Antlaşması'nın Hukuki Sonuçlarının Türkiye Açısından Değerlendirilmesi*, Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Anstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013.

Dabrowski, Marek and Yana Myachenkova, *The Western Balkans on the Road to the European Union Policy Contribution* Issue: 4, February 2018.

Dağcı, Gül Tuğba; Asiye Şimşek, “Kuzey Makedonya ile Yunanistan Arasındaki ‘İsim Sorunu’nda Rol Oynayan Temel Parametrelerin Analizi”, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:5, S. 10, 2015.

Dağdemir, Elif Uçkan, “Batı Balkan Devletleri İle Türkiye’nin AB’ye Tam Üyelik Olasılıkları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 59, Sayı: 1, 2004.

Dalkılıç, Mehmet, “Ohri Çerçeve Anlaşması Sonrası Kuzey Makedonya’da Etnik Ayrımcılık ve Kalıcı Barışın Tesisinde Türkiye’nin Rolü”, *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 6, S. 12, Aralık 2017.

Damyantov, Hristo, The conflict for the name ‘Macedonia’ between Greece and Former Yugoslav Republic of Macedonia in regards to the application of FYROM to become a Member State of the European Union, June 2010, <http://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=131422> (Erişim Tarihi: 8. Ağustos 2019).

Daskalovski, Zhidas, “The Influence of EU conditionality and Europanization on the consolidation of Macedonia”, *20 Years After Collapse of Communism*, ed. Nicolas Hayoz, Jesien Leszek ve Daniela Koleva, New York: Peter Lang Publishing Group, 2011.

Dede, Dilek , “Çok Düzeyli Yönetişim Kavramı(nın) Bilimselliği Sorunu”, *Uluslararası Kamu Yönetimi Forumu*, IX, 19 Ekim 2011.

Desmond, Dinan, *Avrupa Birliği Ansiklopedisi*, Birinci Cilt A-G, çev. Akay Hale, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2005.

Selin Dilekli; Kadriye Yeşilkaya, *Maastricht Kriterleri*, Avrupa Birliği İle İlişkiler Genel Müdürlüğü, 2002, s. 1-18

Dougherty, E. James E.; Pfaltzgraff L. Robert, *Contending Theories of International Relations*, Harper Collins Publishers, Newyork, 1990.

Erdoğan, Hakan Yavuz, *Lizbon Antlaşmasının Avrupa Birliği Bütünleşmesine Etkileri*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2009.

Erhan, Çağrı; Günugur, Haluk, Turhan, Ozan; Dedeoğlu, Beril; Dağdemir, Elif; Tezcan, Ercüment; Baykal, Sanem; Göçmen, İlke, *Avrupa Birliği*, (Editörler: Rıdvan Karluk-Betül Yüce Dural), Avrupa Birliği, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını NO: 2684.

European Commission, "The Former Yugoslav Republic of Macedonia 2012 Progress Report", Brussels, 10.10.2012.

European Commission Zagreb Summit, 24 November 2000, Final Declaration.

European Commission, Republic of Macedonia 2014 Progress Report, European Commission, Brussels 2014.

European Commission, Republic of Macedonia 2015 Progress Report, European Commission, Brussels 2015.

Gordana Jankuloska, "From Regional Cooperation To Full European Integration", *Crossroads The Macedonian Foreign Policy Journal*, March 2015, Vol. IV, No. 2.

Gülboy, Gül Pınar, "Kuzey Makedonya'da Arnavut-Makedon Çatışması Ve Ohrid Anlaşması", *Türkiye-Kuzey Makedonya İlişkileri*, ed. A. Okay- T. Babalı, Doğu Kitabevi, İstanbul 2012.

Günar, Altuğ, *Lizbon Antlaşmasından Sonra Avrupa Birliği Karar Alma Mekanizması*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2012.

Günay, Ayşe; Ahmet Özen, "Avrupa Birliği'nde Mali Disiplinin Sağlanmasına Yönelik Maastricht Kriterlerinin Anayasal İktisat Perspektifinden

Değerlendirilmesi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 4, S. 2, 2002.

Güngörmüş, Kona, Gamze-Zeynep Özönur, “AB Sınırları ve Genişleme Problemi”, *‘Changes and Transformations in the Socio-economic and Political Structure of Turkey Within the EU Negotiations’* başlıklı sempozyum’da sunulan bildiri, Kütahya, 16-18 Mart 2006.

Hacısalıhoğlu, Mehmet, “Kuzey Makedonya”, *DİA*, C. 27, İstanbul 2003.

Haralambos Kondonis, *Bilateral Relations Between Greece and The Former Yugoslav Republic Of Macedonia*, Macedonian-heritage.gr.

Hasgüler, Mehmet; Uludağ B. Mehmet, *Devletlerarası ve Hükümetler Dışı Uluslararası Örgütler*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2007.

Hatipoğlu, Esra, *AB Genişleme Sürecinde Balkanlar’ın Yeri: Genel Değerlendirme*, Tasam Yayınları, İstanbul 2015.

Hooghe, Marks G., L., Blank K., “European Integration from the 1980s: State Centric vs. Multi Level Governance”, *Journal of Common Market Studies*, Vol. 34, No:3, 1996.

Istvan, Vasary; “The Role of the Turkic Peoples in the Ethnic History of Eastern Europe”, *Ethnicity and Nationalism*, ed.: Peter Krüger, Hitzeroth, Marburg 1993.

İktisadi Kalkınma Vakfı e-bülteni, 17-23 Ekim 2012.

Jackson, Robert; George Sorensen, *Intrudiction to International Relations, Theories and Approaches*, Oxford University Pres, 2007.

Jelavic, Barbara, *History of the Balkans. Twentieth Century*, Cambridge University Press, Newyork 1994.

Karacasulu, Nilüfer , “Avrupa Entegrasyon Kuramları ve Sosyal İnşacı Yaklaşım”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 3, No: 9, 2007.

Karakaş, Yusuf, *Avrupa Birliği'nde Siyasal Entegrasyon*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2002.

Karlık, Rıdvan, *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Beta Yayınları, İstanbul 1998.

Karlık, Sadık Rıdvan, vd., “Avrupa Birliği'nin Batı Balkanlar'a Genişlemesi: Emeklilik Reformları Özelinde Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nin AB Adaylık Süreci Üzerine Bir İnceleme”, *INTOCBEPS*, 2016.

Karpat, Kemal, “ Ottoman Relations With the Balkan Nation After 1683”, *Studies in an Ottoman Social and Political History-Selected Articles and Essays*, Brill 2002.

Kavalalı, Murat, *Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci: AB'nin Merkezi Doğu Avrupa ve Batı Balkan Devletleri İle İlişkileri*, DPT Yayınları, Ankara 2005.

Kaya, Sezgin, Uluslararası İlişkilerde İnşacı Yaklaşımlar”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63-3,ss.83-111.

Kenan, George, *The Other Balkan Wars*, Washington: A. Carneige Endowment Book, 1993.

Kırbaki, Yorgo, Kuzey Makedonya'nın ismi mi değişiyor?, *Batı Trakya Haber Ajansı*, 26 Şubat 2018, www.Batıtrakya.org Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2018.

Kodakçı, Devrim, *Genişleme, Avrupa Birliğinde Demokrasi Eksikliği ve Çözüm Önerileri*, Ulusal Program Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2004.

Kodaman, Timuçin; Baş, Numan, “Batı Balkanlar'da Avrupalılaşıma ve Avrupalılaşmayı Sağlayan Siyasal Mekanizmalar”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 4, S. 1, 2017.

Krstecki, Emil, *Evropskata Unija i Mediteranot*, Skenpoint 2009.

Kut, Şule, “Macedonian Politics: First Multiparty Elections After Independence”, *Turkish Review of Balkan Studies: Annual*, C.2, Foundation of Middle East and Balkan Studies, İstanbul 1996/97.

Kutlay, Muzaffer, Kuzey Makedonya Sorunu: “Bu sükûnet devam eder mi?”, *USAK Analist Dergisi*, Temmuz 2012.

Kutlu, Sacit, *Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzylında Balkanlar ve Osmanlı Devleti*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2007.

Küçük, Mustafa, “Uluslararası İlişkiler Kuramında Konstrüktivist Dönüşü Anlamak”, *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 9/2, 2009, ss. 771-795.

Küçük, Mustafa, “Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık”, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, der. Ramazan Gözen, İletişim Yayınları, İstanbul 2014

Lemerle Paul, *Bizans Tarihi*, çev.: Galip Üstün, İletişim Yay., İstanbul 2004.

Loçi, Elanur, *Bağımsızlık Sonrası Kuzey Makedonya Ekonomisini Belirleyen Faktörler ve Bu Faktörlerin Doğu Kuzey Makedonya Ekonomisi Üzerindeki Etkisi*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Ankara, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2017.

Kuzey Makedonya’da Geçici Hükümet Kuruldu, *Haber Türk*, 2 Eylül 2016. Erişim tarihi: 20 Mart 2018.

Kuzey Makedonya’da Hükümet Kurma Krizi Derinleşti, *Artıgerçek*, 2 Mart 2017. Erişim Tarihi: 20 Mart 2018.

Kuzey Makedonya’da Yeni Hükümet Güvenoyu Aldı, *TRT Haber*, 1 Haziran 2017, Erişim Tarihi: 20 Mart 2018.

Mandacı, Nazif -Murat Necip Arman, *Çağdaş Balkan Siyaseti*, Gazi Kitabevi, Ankara 2012.

Mandacı, Nazif, “Turks of Macedonia: Travails of the “Smaller” Minority”, *Journal of Muslim Minority Affairs*, Vol 27, Issue 1, 2007.

Matthew CR. Craven, What's in a Name? The Former Yugoslav Republic of Macedonia and Issues of Statehood, *The Name Issue Revisited*, Macedonian Information Centre, 2013.

Mercan, S. Sezgin, "Siyasal Bütünleşme Kuramları Işığında AB Genişlemesi", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 10, No:1, 2011, s.67-83.

Milliyet Gazetesi Dış Haberler Servisi, "Batı'da Yugoslavya Paniği", *Milliyet*, 17.12.1991.

Nacionalna Debata za EU, *Debata Anketa za Moznostite i Predizvicate na Pristapuvanjeteto na Makedonija kon EU*, European Policy Institute Skopje, Civica Mobilitas.

Nuredini, Abdulmecit, *Kuzey Makedonya'nın İç ve Dış Politik Sorunları(1990-2005)*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2006.

Ohri Çerçeve Anlaşması, çev. Anadolu Kalkınma Vakfının Katkılarıyla, Eğitim Kültür Ekoloji ve Dayanışma Derneği-Millennium, İlko Basımevi, Gostivar 2001.

Ordanoski, Saso, "Lions and Tigers: The militarisation of the Macedonian right," *Ohrid and Beyond*, ed. By Keith S. Brown, Paulette Farisides, Institute for War&Peace Reporting, London 2002.

Öner, N. Aslı Şirin, Savaşın Brüksel Yoluna: Bosna-Hersek'in Dünü ve Bugünü, *Küresel Riskler ve Bölgesel Krizler*, ed. Atilla Sandıklı; Elnur İsmail, Bilgesam Yayınları, İstanbul 2017.

Öraz, Seçil, "Andres Moravcsik ve Liberal Hükümetlerarası Sistem ile Avrupa Bütünleşmesi", *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 6/1, Winter 2011.

Özdal, Barış; Genç, Mehmet, *Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Türkiye-AB İlişkilerine Etkileri*, Aktüel Yayınları, Bursa, 2005.

Özdam, Barış, *Avrupa Birliği Siyasi Bir Cüce Askeri Bir Solucan mı?*, Dora Yayıncılık, Bursa 2013.

Özlem, Kader, *Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ABD'nin ve Türkiye'nin Balkanlar Politikalarının Bosna Hersek, Kosova ve Kuzey Makedonya Krizleri Örneğinde İncelenmesi*.

Öztürk Sait, *Effects of the Integration of Balkan Countries with the EU*, Charles University in Prague, Master's Thesis, Prag 2014.

Pendarovski, Stevo, "Prilozi Kon Sistemot na Nacionalna Bezbednost", *Ulusal Güvenlik Sistemine Bir Bakış*, Process 2002, Üsküp.

Petruseva, Ana, Shpend Devaja, "War Crimes and the Hague", *Ohrid and Beyond*, ed. By Keith S. Brown, Paulette Farisides, Institute for War & Peace Reporting, London 2002.

Popetrevski, Vasko; Latifi, Veton, "The Ohrid Framework Agreemen Negotiations," *Ohrid and Beyond*, ed. By Keith S. Brown, Paulette Farisides, Institute for War&Peace Reporting London.

Rapor, A Threat to "Stability", Human Rights Violations in Macedonia, Human Rights Watmhc 7 Helsinki 1996.

Reçber, Kamuran, *Avrupa Birliği Kurumlar Hukuku ve Temel Metinleri*, Alfa Aktüel Yayınları, Bursa, 2010.

Robertson, David, Uluslararası Ticaret Politikası, çev. Ayşe Trak, Akbank Kültür Yayınları, İstanbul, 1982.

Russell, Michael, "Philip of Macedon", History of Greece, *Macedonia and Syria*, ed. E. Poccoke, Londra 1852.

Sakal, Mustafa, "Avrupa Para Birliği'ndeki Gelişmeler ve Türkiye'de Mali Politikalar", *Yeni Türkiye Dergisi*, Kasım-Aralık 2000, Yıl:6.

Sakal, Mustafa, *Türkiye’de Mali Disiplin Sorunu: Kamu Açıkları ve Borçlanmanın Sürdürülebilirliği*, Anadolu Matbaacılık, İzmir 2001.

Sandıklı, Atilla; Emeklier, Bilgehan, “21. Yüzyılda Yeni Güvenlik Anlayışları ve Yaklaşımları”, *Uluslararası Balkan Kongresi “21’inci Yüzyılda Uluslararası Örgütlerin Güvenlik Yaklaşımları ve Balkanlar’ın Güvenliği”*, ed. Hasret Çomak-Caner Sancaktar, 28-29 Nisan, 2011, Kocaeli.

Sarı, Aydın, “Bölgelerarası Ekonomik Entegrasyonlar ve Türkiye’nin Ödemeler Bilançosuna Etkileri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Birimler Fakültesi Dergisi*, C.10, S.1, 2003, ss.117-130.

Savaş, Vural Fuat, *Çağımızın Deneyi EURO*, Siyasal Kitabevi, İstanbul 1999.

Soğangöz, Murat, *Kuzey Makedonya Krizi ve ODGP’nin Rolü*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007.

Spyros, A. Sofos, *Beyond the Intractability of the Greek-Macedonian Dispute*, The Name Issue Revisited, Macedonian Information Centre, 2013.

Stojanovski, Aleksandar, *Gradovite na Makedonija od Krajot na XIV do XVI, Vek.*, Skopje 1981.

Şabani, Güner, *Kuzey Makedonya Etnik Çatışması ve Çözümü: Çerçeve Anlaşmasına Giden Süreç*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007.

Şanlı Bahar, “Ekonomik Entegrasyon Teorisi Çerçevesinde Avrasya Birliği’nin Olabilirliği”, *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 22, Sayı: 1, Ocak, 2008, Ss.13-30.

Şanlı, Fatma Bahar, “Küreselleşme ve Ekonomik Entegrasyonlar”, *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları Dergisi*, 2004, ss.160-166.,

Şıvgın, Hale, “Osmanlı Arşiv Belgeleriyle 1902-1912 Yıllarında Kuzey Makedonya”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 43, Güz 2007.

T.B Richard Langorne, Eski Yugoslavya’da Düzen, Düzensizlik ve Kriz”, *Strateji*, Ocak 1995.

Tangör, Burak, *Avrupa Güvenlik Yönetişimi Çerçevesinde Bosna, Kosova ve Kuzey Makedonya Krizleri ve Türk Dış Politikası*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2007.

Tezcan, Ercüment, “Maastricht ve Amsterdam Antlaşmaları Çerçevesinde Avrupa Birliği ve Batı Avrupa Birliği İlişkileri”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 54-1, 2002.

Tezcan, Ercüment, *Avrupa Birliği Komisyonu*, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK) Yayınları, Ankara 2007.

Tezcan, Ercüment, *Avrupa Birliği Kurumlar Hukuku*, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK) Yayınları, Ankara 2005.

The UK and The Future Of The Western Balkans, House of Lords, London 2017.

The UK And The Future Of The Western Balkans, Published by the Authority of the House of Lords, 10 January 2018.

Topal, Emre, “Lizbon Antlaşması ile Avrupa Birliği’nde Yasama Niteliğindeki İşlemler ve Yasa Yapım Süreçlerine Getirilecek Değişikliklere Genel Bir Bakış”, *Yasama Dergisi*, Sayı: 9, Mayıs-Haziran-Temmuz-Ağustos 2008.

Toprak Elif, “Neo-Fonksyonalizmden Yapısalcılığa, Entegrasyon Kuramları Işığında Türkiye-Avrupa Birliği Uyumu”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, C. 7, No:1, Güz: 2007.

Toprak, Elif; Pirinççi, Ferhat; Aksoy, Sevilay Zehra; Kaya, Sezgin; Aydın Koyuncu, Çiğdem; Hatipoğlu, Esra; Balamir, Bezen; Ayhan, Veysel; ed. Tayyar Arı-

Elif Toprak, *Uluslararası İlişkiler Kuramları-II*, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2013.

Turan, Ömer, “Kuzey Makedonya’da Türk Varlığı Ve Kültürü”, *Bilig-3/Güz* 1996.

TUSİAD, *Türkiye’de Demokratikleşme Perspektifleri ve AB Kopenhag Siyasi Kriterleri*, Ankara 2002.

Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı, Avrupa Birliğinin Genişlemesi/Aday Devletler/Kuzey Makedonya, Erişim Tarihi: 20 Mart 2018.

Türkmen, Zekeriya, “Kuzey Makedonya Meselesi”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 61, 1989.

Uşar, Gamze, *Maastricht Antlaşması’ndan Günümüze Avrupa Birliği Politik Kimliği*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010.

Uzuner, Hümeysra, *Amsterdam Antlaşması İle Getirilen Yenilikler ve Bunların AB’ye Etkileri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006.

Üzümcü, Adem; Dikkaya, Mehmet, “Kuzey ABD Serbest Ticaret Bölgesi (Nafta): Yeni Bölgeselleşme İçin Yeni Bir Umut”, *Stratejik Araştırmalar Dergisi (TASAM)*, Sayı:10, 2007, Ss.39-52.

Varlı, Bahar, “Lizbon Antlaşması Sonrasında Avrupa Birliği’nde Ulusal Parlamentoların Rolü ve TBMM Açısından Bir Değerlendirme”, *Yasama Dergisi*, Sayı: 13, Eylül - Ekim - Kasım - Aralık 2009.

Vatandaş, Selim, “Kuzey Makedonya’nın AB Üyelik Süreci”, *BİLGESAM Avrupa Çalışmaları*, 2013.

Wendt, Alexander E., “Anarşi Devletler Ne Anlıyorsa Odur: Güç Politikalarının Sosyal İnşası”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, C. 10, S. 39, Güz 2013, s. 15-17

Western Balkans in the Spotlight in 2018, European Parliament, January 2018.

Wiener, Antje; Diez, Thomas, *European Integration Theory*, Oxford University Press, 2009.

Yannas, Prodromos, “Greece’s Policies in the Post-Cold War Balkans”, Constantine Danopoulos ve Kostas Messas (eds.), *Cries in the Balkans: Views from the Participants*, Boulder, Westview Press, 1997.

Yapıcı, Merve İrem, “Uluslararası İlişiler Disiplininde Entegrasyon Teorilerinin Yeri ve Etkinliği”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 9, S. 3, 2007.

Yaşın, Gözde Kılıç, Kuzey Makedonya’nın “İsim Sorunu” ve Dış Politikada Kazanma Düsturu, *Batı Trakya Haber Ajansı*, 26 Şubat 2018, www.Batıtrakya.org Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2018.

Yaşın, Gözde Kılıç, Sorunlarını Çözme ve Çözülme Denkleminde Kuzey Makedonya, *Batı Trakya Haber Ajansı*, 26 Şubat 2018, www.Batıtrakya.org Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2018.

Yazgan, Hatice, “Bir Kavramsal Çerçeve Olarak “Avrupalılaşıma”: Kapsam, Gereklilik ve Sınırlar”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 12, Sayı:4, ss.123-140.

Yücel, Zeynep, “Avrupa Birliği’nin Genişleme Politikasının Güvenlik Boyutu”, *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, Cilt:4, No:13, 2008, ss.37-54.

Zucconi, Mario, “The ‘External Factor’: The Macedonian State’s security deficit and the Role of the International Community”, *Crisis in Macedonia, Minority*

Politics in Southeast Europe, The 6 Ethnobarometer Working Paper Series, Roma 2002.

İNTERNET KAYNAKLARI

“Avrupa Birliği Genişlemesi”, T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, Resmi İnternet Sitesi, <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=109&l=1> (e.t.04.04.2013)

“Avrupa Kronolojisi”, T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, Resmi İnternet Sitesi, <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=46219&l=1> (e.t.18.04.2013)

“Genel Kapsamlı Kosova Statüsü Anlaşma Önergesi”, <http://www.diplomatikgozlem.com/TR/belge/1-8304/genel-kapsamli-kosova-statusu-anlasma-onergesi.html> (e.t. 27.02.2013)

“Kosova Sorular ve Cevaplar”, 10 Aralık 2007, http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2007/12/071210_kosovo_q_a.shtml (e.t.10.04.2012)

ADEMİ, Besar, “Makedonija i Bugarija Potpisaa Dogovor za Dobrososetstvo”, Politika Balkan, <https://www.aa.com.tr/mk/балкан/македонија-и-бугарија-потпишаа-договор-за-добрососедство/874122> (e.t. 01.08.2017)

Ashdown, Paddy “Balkanlar Nereye Gidiyor” Soyleşi, http://www.nato.int/docu/review/2008/07/VID_ASHDOWN/TR/index.htm (e.t.01.01.2013)

Avrupa Birliği Bakanlığı, <https://ab.gov.tr/109.html>, Erişim Tarihi: 22.03.2018.

Deutsch, K. W.“Political Community and the North Atlantic Area”, s.2., http://graduateinstitute.ch/webdav/site/political_science/users/elena.gadjanova/public/Deutschyüzde_20-yüzde_20Politicalyüzde_20Communityyüzde_20Northyüzde_20Atlanticyüzde_20Are0001.pdf (e.t.12.02.2013)

Erol, Aslı, Yeni-İşlevselcilik Işığında Avrupa Bütünleşmesi, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Ankara Üniversitesi, SBE, Avrupa Birliği ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara,2007.

Government of The Republic of Macedonia Secretariat For European Affairs, <http://www.sep.gov.mk/en/content/?id=13#.Wr6q6UxuJYc>, Erişim Tarihi: 20 Mart 2018.

Government of The Republic of Macedonia Secretariat For European Affairs, <http://www.sep.gov.mk/en/content/?id=3#.Wr5gUUxuJYc>, Erişim Tarihi: 20 Mart 2018.

Government of The Republic of Macedonia Secretariat For European Affairs http://www.sep.gov.mk/en/content/?id=1#.Wr5l_ExuJYc Erişim tarihi: 20 Mart 2018.

Government of The Republic of Macedonia Secretariat For European Affairs http://www.sep.gov.mk/en/content/?id=1#.Wr5l_ExuJYc Erişim tarihi: 20 Mart 2018.

Government of The Republic of Macedonia Secretariat For European Affairs, <http://www.sep.gov.mk/en/content/?id=1#.Wr5fR0xuJYd> Erişim Tarihi: 20 Mart 2018; The European Times Macedonia, 2014, s. 8.

Government of The Republic of Macedonia Secretariat For European Affairs, <http://www.sep.gov.mk/en/content/?id=8#.Wr6jiUxuJYc>, Erişim Tarihi: 20 Mart 2018.

http://ec.europa.eu/enlargement/countries/detailed-country-information/fyrom/index_en.htm., Erişim Tarihi: 28.03.2018; European Commission, “Reports on Visa-Free Travel From the Western Balkans”, Brussels, 25.02.2015.

<http://idscs.org.mk/wp-content/uploads/2017/02/MK-Analiza-proces-pristapuvanje-kon-EU-2014-2016.pdf> (e.t.:18.02.2018).

[https://tr.euronews.com/2019/01/10/yunanistan-Kuzey Makedonya-ismine-neden-itiraz- ediyor](https://tr.euronews.com/2019/01/10/yunanistan-Kuzey-Makedonya-ismine-neden-itiraz- ediyor).

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47016362>.

[http://www.epi.org.mk/docs/Sproveduvanje yuzde 20nayuzde 20Politickiot yuzde 20dogovor.pdf](http://www.epi.org.mk/docs/Sproveduvanje_yuzde_20nayuzde_20Politickiot_yuzde_20dogovor.pdf) Avrupa Politikaları Enstitüsü(EPI), Üsküp Ocak 2016, (Erişim Tarihi:18.02.2018)

[http://www.epi.org.mk/docs/Sproveduvanjejyuzde 20nayuzde 20Politickiotyuzde 20dogovor.pdf](http://www.epi.org.mk/docs/Sproveduvanjejyuzde_20nayuzde_20Politickiotyuzde_20dogovor.pdf), Avrupa Politikaları Enstitüsü (EPI), Üsküp Ocak 2016, (Erişim Tarihi: 18.02.2018)

<https://www.hgk.msb.gov.tr/images/urun/3574cbb1010b32b.jpg>, Erişim Tarihi: 15.02.2018

Republic of Macedonia Ministry of Foreign Affairs
https://vlada.mk/sites/default/files/dogovori/Dogovor_Za_Prijatelstvo_Dobrososedstvo_Sorabotka_Megju_Republika_Makedonija_I_Republika_Bugarija.pdf Erişim Tarihi: 24.08.2019.

Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Resmi Gazetesi, sayı: 96, 28.7.2017
(<http://vlada.mk/sites/default/files/dokumenti/zakoni>) Erişim Tarihi:17.02.2018)

Republic of Macedonia Ministry of Foreign Affairs,
<http://www.mfa.gov.mk/index.php?lang=en> Erişim Tarihi: 20 Mart 2018.

Republic of Macedonia Ministry of Foreign Affairs,
<http://www.mfa.gov.mk/index.php?lang=en> Erişim Tarihi: 20 Mart 2018.

Republic of Macedonia Ministry of Foreign Affairs,
<http://www.mfa.gov.mk/index.php?lang=en> Erişim Tarihi: 20 Mart 2018.

Türbedar, Erhan, “Uluslararası Toplumun Kosova’daki Varlığı Yeni Çekişme Konusu”, <http://www.asam.org.tr/tr/yazilar.asp?pkat1=1>, (14.03.2017).

Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı, https://ab.gov.tr/_25057.html,
Erişim Tarihi: 10 Nisan 2018

EKLER

EK. 1: Harita 1: Kuzey Makedonya Siyasi Haritası ve Komşuları²⁴⁸

²⁴⁸ <https://www.hgk.msb.gov.tr/images/urun/3574cbb1010b32b.jpg>, E.t.: 15.02.2018

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Rejhan GJUL
Tez Adı	AVRUPA BİRLİĞİ ENTEGRASYON SÜRECİNDE KUZAY MAKEDONYA CUMHURİYETİ
Enstitü	T.C.BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Anabilim Dalı	ULUSLARARASI İLİŞKİLER
Tez Türü	YÜKSEK LİSANS
Tez Danışman(lar)ı	Dr. Öğr. Üyesi Kader ÖZLEM
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) İzni Kısıtlama	☐ Patent Kısıt (2 yıl) ☐ Genel Kısıt (6 ay) ☒ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin veriyorum.

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih : 16.09.2018

İmza :